

Grethe Karin Hoviosen

«Det er jo meg det gjelder»

*En kvalitativ studie av
hvordan barn opplever sin deltakelse og medbestemmelse
i foreldremekling*

Masteroppgave i familiebehandling

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

SAMMENDRAG

Studien belyser barns erfaringer fra deltakelse i den obligatoriske meklingsordningen for foreldre som ikke lever sammen. Jeg har intervjuet seks barn i alderen ni til femten år som har erfaringer med mekling. Selv om utvalget er lite viser de individuelle fortellingene stor variasjon og gir svært relevant kunnskap fra barnas ståsted.

Barna er entydige på at de vil delta i meklingsprosessen. Dette begrunnes i to hovedargumenter. Det ene er hensynet til å kunne påvirke eget liv og hvordan deres hverdag skal organiseres. Det andre er behovet for å snakke med en voksen som har forutsetning for å sette seg inn i deres livssituasjon.

Deres erfaringer viser at mekler er nøkkelpersonen for barns deltakelse og medbestemmelse i meklingsordningen. Barna har stor tillit til at mekleren har myndighet til å påvirke avtalens innhold og foreldrenes atferd. De har liten kunnskap om lovverk og formaliteter. De er lite forberedt på hvordan de skal delta og hva de kan forvente at deres deltakelse vil føre til. Meklerens kommunikasjonsferdigheter og hvordan det legges til rette for deltakelse har store konsekvenser for barnas opplevelser. De strever med vanskelige dilemmaer mellom hensynet til ikke å såre foreldrene og hensynet til egne ønsker. Særlig vanskelig er det å være sammen med foreldrene når barnets synspunkter skal formidles. Barna ønsker hjelp til å styrke dialogen i familien. De vil oppklare ting, drøfte og ikke minst få foreldrene til å forstå at barnets ønsker ikke er et valg mellom foreldrene. Alle forventet at deres ønsker skulle være styrende for foreldrenes avtaler, og de prøver å finne ordninger som kan fungere i et liv med skole, venner og fritid. De ønsker seg ordninger som kan justeres etter hvert som de vokser eller når ting skjer.

Norge har med foreldremeklingen en enestående ordning i offentlig regi. Mekler har et personlig ansvar for at barns rettigheter blir ivaretatt. Det mangler tydelighet i forhold til meklers mandat, og hvordan barns syn skal inkluderes i vurderingen av hva som er barnets beste. I dagens praksis registreres ingen ting om berørte barn og ingen oppfølging skjer i forhold til avtaler. Antallet saker med store interessekonflikter mellom foreldre øker. Ordningen bør utvikles til å møte barnas uttrykte behov for å påvirke eget liv og behovet for å snakke med profesjonelle som kan hjelpe dem til bedre håndtering av samlivsbrudd. Mekling kan bli et viktig tiltak for å forebygge mange barns psykososiale problemer.

Forskning viser at meklere er usikre og ukomfortable med barns deltakelse. Målsetning og måloppnåelse må avklares slik at barns deltakelse blir styrende for tilrettelegging og gjennomføring. Det vil få konsekvenser for bruk av tid, oppfølging, og at barn skal møtes ut fra relevant barnespesifikk kunnskap og personlig egnethet i gode barnesamtaler og gode prosesser for barn og familie.

ABSTRACT

The thesis highlights children's experiences from child-inclusive divorce mediation. Six children aged nine to fifteen years were interviewed about their participation in negotiations about residency and visitation pursuant to Children's Act. Although the sample is small, the individual stories show great variety and provide, after parental divorce, very relevant information concerning children's perspective on involvement in decision-making.

The children wanted to participate in the mediation process. Their motivation is based on two main arguments: Firstly the need to influence their own lives and the organization of their everyday life, secondly the need to talk to an adult expected to familiarize with the child's life situation. Their experiences show that the mediator is the key person for facilitating their participation. They have significant confidence in the mediator's authority to influence agreement content and parental behaviour. Children have limited information on scheme formalities, they are unprepared about how to participate or what to expect from their participation. Mediator communication skills and how participation is facilitated have important consequences for children's experiences. They struggle with difficult dilemmas attempting neither to hurt their parents nor their own interests or desires. In particular, it becomes difficult when the child participate together with parents when the child's views are conveyed. Children request a dialogue between family members with scope to clarify "things", discuss - and not least make parents understand that the child is not choosing between parents. They search for arrangements that can work out between school, friends and leisure time and want adjustable plans as they grow or things happen. All of them expected their views to commit their parents, and four out of six were very disappointed when this didn't happen.

Norway has by parental mediation a unique scheme in the public sector. Each mediator is responsible for protecting children rights. The scheme does however lack clear guidelines to become an important measure to help children better handle breakups - and how children's views can be included in reviews of what's in the best interest of the child.

While the number of cases with significant parental conflicts increases, the current scheme must be changed to prevent many children's psychosocial problems. Research shows mediators are uncertain and uncomfortable with children's participation. Mission and achievement must be clarified allowing children's participation to become decisive for implementation. Implications will be changes in the process time, agreements follow-up and to ensure children encountering mediators with relevant child-specific knowledge and personal suitability to include the children and lead sound processes.

FORORD

*«For å legge til rette for livet, trenger barn voksenpersoner som tar dem på alvor
og viser respekt for deres forstand».*

(Sitat Magne Raundalen i tidsskriftet Hjem & skole, 2:12,15).

Takk til de seks barna som ivrig delte sine erfaringer, tanker og følelser for å bidra til at jeg og andre voksne kan forstå mer om hvordan barn opplever prosessene når familielivet skal organiseres med foreldre i to hjem. Takk også til de mange barna som har gitt meg innspill til hva det er viktig å forstå som voksen, og takk til foreldrene som har tillatt meg å snakke med barna deres. Jeg føler meg privilegert som kan møte så mange barn i nære samtaler og er imponert over hvor modige og reflekterte de er. Bedre kilde til betraktninger om livet finnes ikke.

Takk til min veileder Ingeborg Marie Helgeland som gjennom sin tålmodighet og sine kloke tilbakemeldinger har gjort denne oppgaven mulig.

Takk også til andre flinke fagpersoner og medstudenter ved Høgskolen i Oslo og Akershus for gode innspill og oppmuntringer underveis.

Takk til Eva Axelsson og hennes kollegaer ved Familjerätten i Gøteborg. Deres entusiasme og arbeid i snart tjue år med barnesamtaler har vært viktig inspirasjon for meg. Takk også til tidligere kollegaer og andre meklere som har kommet med viktige innspill underveis.

En spesiell takk går til min kjæreste Egil som tålmodig har støttet meg i et langt utdanningsløp, og til Torjus, Synnev og Idunn som hver dag minner meg om hva som er viktig i livet og ikke minst bidrar til kontinuerlig utvikling av mine kommunikasjonsferdigheter! Dere har sett fram til at jeg skulle komme i mål, og endelig er jeg her med god hjelp fra dere!

Drammen, april 2013

Grethe Karin Hoviosen

INNHold

1	Innledning	1
1.1	Min motivasjon for valg av tema	1
1.2	Formålet med undersøkelsen.....	1
1.3	Problemstilling og forskningsspørsmål.....	2
1.4	Oppgavens oppbygning.....	2
1.5	Begrensninger.....	2
1.6	Utvalget	3
1.6.1	Familiene.....	3
1.6.2	Barna	4
1.7	Teoretisk referanseramme	7
2	Foreldremekling med barn som deltakere.....	8
2.1	Meklingsordningen.....	9
2.1.1	Historikk og statistikk	10
2.1.2	Barnets plass i dagens praksis	11
2.2	Barns deltakelse og medbestemmelse i et juridisk perspektiv	12
2.2.1	Barnets beste	14
2.3	Deltakelse og medbestemmelse i et sosiokulturelt perspektiv	15
2.4	Barnets perspektiv	16
3	Presentasjon av forskning	18
3.1	Barnet i foreldrenes samlivsbrudd.....	18
3.1.1	Økt sjanse for utvikling av problemer.....	19
3.1.2	Barns reaksjoner og strategier ved foreldrenes samlivsbrudd	19
3.1.3	Interessemotsetninger mellom foreldre er en belastning for barn.....	21
3.1.4	Hva kan være hjelp for barn i samlivsbrudd?	22
3.2	Ulik tilrettelegging for barns deltakelse i mekling.....	22

3.3	Barns egne erfaringer fra deltakelse i meklingsprosesser	25
3.3.1	Barn og foreldre kan ha ulike synspunkter	25
3.3.2	Støtte til å forstå	27
3.3.3	Medbestemmelse.....	28
3.3.4	Hvordan delta?	30
3.4	Foreldres erfaring med barns deltakelse.....	31
3.5	Mekleres erfaring med barns deltakelse	32
3.6	Oppsummering	34
4	Metode	34
4.1	Kvalitativ forskningsmetode	34
4.2	Godkjenning og etiske refleksjoner.....	35
4.3	Rekrutterings- og utvalgsprosess.....	36
4.4	Datainnsamling.....	37
4.4.1	Intervjuing av barn	37
4.4.2	Utarbeidelse av intervjuguide	38
4.4.3	Intervjuprosessen	38
4.5	Datamaterialets pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet	39
4.6	Analyse.....	40
5	Funn	41
5.1	Oppsummering av funn	41
5.1.1	Forventninger til mekling og medbestemmelse.....	42
5.1.2	Det er viktig at pappa og mamma forstår - familierelasjoner	42
5.1.3	Hva er viktig for meg?	43
5.1.4	Hjelp til å sette ord på det som er viktig – meklers betydning.....	43
5.1.5	Hvor mye medbestemmelse?	43
5.1.6	Barns meninger om barns plass meklingsprosess	44
5.2	Opplevelser og aktivering av følelser.....	44

6	Drøfting.....	45
6.1	Faktorer som virket inn på hvordan barna deltok i mekling	46
6.1.1	Forventninger til mekling og medbestemmelse (jfr. 5.1.1).....	46
6.1.2	Tilrettelegging og gjennomføring av meklingsprosessen (jfr. 5.2).....	47
6.1.3	Hva er viktig for meg? (jfr. 5.1.3).....	48
6.1.4	Familierelasjoner (jfr. 5.1.2)	49
6.1.5	Hjelp til å sette ord på det som er viktig - meklers betydning (jfr. 5.1.4).....	50
6.1.6	Oppsummering.....	51
6.2	Barnas mulighet til deltakelse og medbestemmelse.....	52
6.2.1	Hvordan forstå invitasjonene til deltakelse i mekling? (jfr. 5.1.6)	52
6.2.2	Ikke forberedt til deltakelse (jfr. 5.1.1/ 5.1.6/5.2).....	53
6.2.3	Hvor mye medbestemmelse? (jfr. 5.1.5).....	54
6.2.4	Oppsummering.....	54
6.3	Momenter å ta hensyn til når mulighetene til deltakelse og medbestemmelse skal styrkes	55
6.3.1	Barnas begrunnelser for hvorfor barn må få delta (jfr. 5.1.6/5.2).....	56
6.3.2	Avklare hensikt og struktur (jfr. 5.1.1/5.1.5/5.2)	57
6.3.3	Krav til kompetanse og tilnærming.....	58
6.3.4	Mekling i et forebyggende perspektiv	59
6.3.5	Oppsummering.....	60
7	Veien videre	60

1 Innledning

Å være barn med foreldre i to hjem er vanlig i dagens Norge. I 2011¹ levde et av fire barn ikke sammen med begge foreldre, 10.200 par ble innvilget skilsmisse og 11.200 par ble separert. Antall brudd blant samboere er ukjent. Antall saksanlegg for domstolen øker og familievernnet hadde i 2011 mer enn 10.000 saker under kategorien «styrke samarbeid med tidligere partner om felles barn» (SSB²). Konsekvensene er at effektene av samlivsbrudd og barnefordeling berører et sekssifret antall barn i Norge.

I 2011 forelå rapporten fra en landsomfattende evaluering av meklingsordningen for foreldre³, heretter benevnt som Sintef 2011. Evalueringen viser at barn involveres i 4 % av meklingene. Barn har en utvetydig rett til deltakelse og medbestemmelse i alle forhold som vedrører dem. FN's barnekomite⁴ har slått fast at denne retten eller hensynet til barnets beste ikke oppfylles dersom retten til å bli hørt ikke gjennomføres korrekt. I meklingssammenheng er det ikke konkretisert hvordan rettighetene skal oppfylles. Barns deltakelse i ordningen har vært, og er et omdiskutert tema der ambivalensen er stor mellom hensynet til barns behov for beskyttelse på den ene siden, og barnets rettigheter som kompetent aktør i eget liv på den andre siden. Diskusjonen fortsetter selv om nyere kunnskap om barns utvikling og effektene av samlivsbrudd viser at det er av stor betydning at de sikres informasjon og innflytelse for å kunne håndtere endringen bedre.

1.1 Min motivasjon for valg av tema

I mitt arbeid gjennom snart 30 år har jeg møtt mange barn og familier som har strevd med konsekvenser av samlivsbrudd. Uavhengig av om min arbeidsplass har vært barnevern, psykisk helsevern for barn og unge eller familievern, har samlivsbrudd og effektene av dette vært sentrale tema. Jeg er opptatt av barn som selvstendige personer og er ofte blitt opprørt over deres manglende innflytelse på eget liv. Gode familierelasjoner er avgjørende for barns utvikling, og barn og foreldres livskvalitet, og det opptar meg hvordan vi bedre kan legge til rette for å støtte familier når livet buttrer.

1.2 Formålet med undersøkelsen

Norge har med den obligatoriske foreldremeklingen en enestående ordning i statlig regi. Foreldre og stat har et felles ansvar for at barns interesser ivaretas når foreldrene ikke lever sammen. Barna er relativt usynlige selv om de er de egentlige hovedpersonene det mekles om. Undersøkelser viser at mange meklere er usikre på

¹ Publisert 12. mai 2011 [Statistisk sentralbyrå](#)

² SSB, lastet ned 2.3.2012

³ SINTEF Teknologi og samfunn på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (Sintef A20162)

⁴ FN's barnekomite (2009). Generell kommentar nr 12 Barns rett til å bli hørt pkt 74

hvordan barnets perspektiv skal inkluderes, og mange er usikre og ukomfortable i forhold til barns deltakelse (Sintef, 2011; Solberg, 2010; Kopperud, 2007).

Når dagens ordning ikke oppfyller barns rett til deltakelse og medbestemmelse, trenger vi å forstå mer om hvordan ordningen kan tilrettelegges slik at barn blir tatt på alvor når de voksne skiller lag. Derfor har jeg valgt å intervju barn som har erfaring fra foreldremekling for å løfte fram barns egne perspektiver.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Mitt mål med undersøkelsen var å få del i barns erfaringer og opplevelser fra deltakelse i foreldremekling. For å belyse problemstillingen intervjuet jeg barn i alderen ni til femten år. I intervjuene tematiserte jeg 1) hvilke forventninger de hadde til meklingsprosessen, 2) hva de eventuelt ønsket å oppnå, 3) hvordan de kom fram til hva de ønsket, og hvordan de fikk gitt uttrykk for det, 4) hvordan de opplevde tilrettelegging og gjennomføring av meklingen, 5) hva de mente om hva deltakelsen har betydd for dem, og 6) om de fikk mulighet til å påvirke avtalen mellom foreldrene.

1.4 Oppgavens oppbygning

I første kapittel presenteres undersøkelsens premisser, inkludert en presentasjon av informantene. I kapittel to redegjør jeg for foreldremekling og barns deltakelse og medbestemmelse fra to ulike perspektiv, det juridiske og det sosiokulturelle. Deretter presenteres internasjonal forskning og litteratur relatert til involvering av barn i mekling i kapittel tre. Plasshensyn gjør at jeg prioriterer forskning med barn som informanter, og bare kort refererer til forskning som tar foreldre og meklers perspektiv. I fjerde kapittel gjør jeg rede for metode før jeg i kapittel fem beskriver arbeidet med analysen. Presentasjon og drøfting av funnene i undersøkelsen er lagt fram i kapittel seks, før jeg i sjuende kapittel gjør en kort oppsummering og spiller inn utfordringer til dagens praksis med bakgrunn i funnene i undersøkelsen. Litteraturliste og undersøkelsens ulike dokumenter utgjør den siste delen.

1.5 Begrensninger

I oppgaven har jeg vært opptatt av å få fram hva barna mener er fordelene ved å delta, og i mindre grad av argumentene mot involvering. Jeg ønsker ikke å bagatellisere utfordringene, men barn må forholde seg til samlivsbrudd og foreldre i to hjem, og jeg er opptatt av å belyse hvordan de kan påvirke eget liv i denne livssituasjonen. Formatet for en masteroppgave setter klare begrensninger for hvor grundig temaet kan behandles. Dette har blant annet virket inn på hvor stor nærhet jeg har kunnet gi det enkelte barnets fortelling. Plasshensyn gjør at en drøfting av hvilke konsekvenser funnene i undersøkelsen kan ha for endringer og videre

utvikling av dagens praksis må begrenses. Dette er temaer undersøkelsen belyser, og som jeg vil prøve å finne andre presentasjonsformer for slik at kunnskapen kan deles.

1.6 Utvalget

Undersøkelsen inneholder fortellinger fra seks barn fordelt på to familier. Først kommer en oversikt over familiene og meklingshistorien. Deretter gis en beskrivelse av hvert barn og kort om deres helt spesielle erfaringer relatert til mekling.

1.6.1 *Familiene*

Familie I

er tvillingene Ragnhild og Guri og lillebror Nils som bor sammen med mor i bygda der de alltid har bodd. De har slekt og nettverk i umiddelbar nærhet. Det har vært høyt konfliktnivå mellom foreldrene etter bruddet for ca. fem år siden. Dette har barna vært involvert i. De har hatt samvær med far i ulikt omfang og på ulike steder. Han flyttet fem timer unna for tre år siden og barna hadde samvær i et MC-klubbhus med mye folk og tøff kultur. Far er ganske nylig etablert i en leilighet med samboer. Hun er mor til ungdommer som ikke bor der fast.

Barna har vært involvert i to ulike meklinger med 3 års mellomrom. Ved begge meklingene har barna deltatt i individuell samtale med mekler og fellessamtale for familien. Dette har skjedd på en og samme dag. Det har ikke vært utprøving eller evaluering av hvordan avtalen har fungert. Barna konkluderer med at ingen ting ble forandret til det bedre etter første gang de deltok. Denne skuffelsen gjorde at de var skeptiske til å delta igjen, men ønsket om forandring førte til at de ble med.

Familie II

er storesøster Ingebjørg og brødrene Ola og Knut. Barna flyttet med mor for under et år siden til et småbruk med dyr og mors samboer. De flyttet fra byen de bodde i da foreldrene skilte lag for fem-seks år siden. Etter bruddet flyttet far. Ola og Ingebjørg var hos han annen hver helg, med fire timer kjøring hver vei. Knut var der noe sjeldnere på grunn av reisetid og alder. Nå bor de en time unna far, og har mors slekt i nærheten. Far har også flyttet det siste året og bor sammen med samboer i bygda der han har sin slekt. Samboerens barn store. På intervjudtidspunktet var familien i en prosess der meklingen hadde vart i 4-5 måneder, og skulle fortsette en stund til. Hensikten var at ordninger skulle prøves ut og eventuelt justeres før foreldrene tok en beslutning. Barna hadde deltatt i to individuelle samtaler med mekler og skulle ha ny samtale noen uker fram i tid. Første gang de var hos mekler deltok de i felles samtale med foreldrene. Deretter har de valgt ikke å delta i denne settingen, og overlatt til mekler å formidle sine synspunkter til foreldrene.

Felles for familiene

er at barna etter bruddene har bodd fast sammen med sine mødre, og hatt samvær med fedrene i ulikt omfang. Fedrene flyttet og har bodd mange timer unna barna i mange år. Fedrene begjærte meklingen, og mødrene informerte barna to-tre dager i forveien at de kunne/skulle være med til samtale med mekler. Familiene bor i eneboliger på bygda. Foreldrene er i arbeid, og har praktiske yrker uten høyere utdanning.

Til sammen har barna snakket med fire ulike meklere, med hovedfokus på tre, og disse har stor plass i barnas fortellinger. Felles er at alle ved oppstart deltok i en samtale der familien ble informert om prosessen. Deretter snakket hvert barn alene med mekler før familien samlet satt i en sirkel og foreldrene fikk informasjon om hvert barns synspunkt. De kunne avtalt at mekler skulle føre ordet, men forteller at de ble oppfordret av mekler til selv å fortelle foreldrene hva de tenkte og mente i denne samtalen. Foreldrene har hatt et ukjent antall samtaler med mekler uten barna.

1.6.2 Barna

Fra familie I

Ragnhild 15 år

Ragnhild er opptatt av at foreldre må jobbe for å ha et godt forhold til barna sine og ikke bare kan «kreve» at barn skal gjøre som foreldre vil. Hun har klare framtidsplaner for utdanning og jobb, og ved siden av skolen jobber hun mye for å tjene penger. Faste aktiviteter teller mer enn tid med far som hun ikke har så godt forhold til. Søsken, mor og venner betyr mye for Ragnhild. Ofte tar hun på seg rollen som søskengruppas talsperson, og det kan mange ganger være belastende.

Hun har deltatt i to separate meklinger. Andre gang «visste» hun hva det gikk ut på, og ville først ikke delta fordi hun var skuffet over at *«ingen ting ble bedre etter første gang»*. Første gang hadde hun sett fram til å få hjelp til å forandre en situasjon der foreldrene kranglet og en samværsordning som *«ingen egentlig fulgte»*. Hun håpet at det å snakke med en fagperson som skjønnte hvordan hun hadde det ville hjelpe. Andre gang ble hun fordi det kanskje kunne bli «et gjennomslag» slik at det ble bedre for henne og søsknene. Hun bestemte seg for å si det hun mente fordi spesielt far må forstå at det *«er oss tre barna dette går ut over»*. Hun har opplevd vonde og dumme ting ved samvær, og hadde klare premisser for hva som ikke må gjenta seg. Hun mener at barn i tenårene skal bestemme mye, og at ting som er skjedd i familien og ved samvær må ha betydning for hvordan ordningen skal være. Spesielt er hun opptatt av at mekler må snakke med barn på en måte som stemmer med alder og modenhet, og at mekler må være opptatt av barnet som person og ikke bare av *«å løse saken»*. Hun syntes det var forferdelig å sitte sammen med foreldrene og si hva hun mente og ønsket. Far var uenig i alt hun sa, og hun ble opprørt og lei seg for at han ikke ville høre. Ragnhild hadde mest lyst til å gå og er fortsatt

ubekvem med at hun begynte å gråte. Hun er vant til at foreldrene krangler, men det var likevel vondt at de kranglet om utgifter til barna. Hun er sint på mekler som hun tror støttet far i at mor har påvirket barna, for dermed blir hennes egne meninger egentlig ikke trodd på eller respektert.

Guri 15 år

Guri synes det er et paradoks at barn blir bedt om å si noe om hva som er best for seg, men så skal de voksne likevel bestemme, til og med over tenåringer. Guri er skoleflink, og jobber en god del. Mye tid går også til trening og konkurranser. Hun finner støtte i venninner og tvillingsøster, og snakker en del med helsesøster. Det er godt å snakke med fagfolk, men Guri sier at de ikke må tro at de vet hvordan det er å være henne.

Før andre mekling avventet Guri søsknenes syn fordi hun husket første mekling som vond og vanskelig, og til liten nytte. Det hadde vært tøft å sitte sammen med foreldrene som krangla kjempehøyt, og hun var redd for at det skulle skje igjen. Hun ble med andre gang i håp om at foreldrene skulle forstå at det går ut over barna når de voksne prøver å få dem til å være sint på den andre forelder. Guri hadde klare meninger om samvær. Det måtte ikke skje i MC-huset, og hun ville ikke dra hver måned for hun er travel og vil bestemme over egen tid. Da hun skulle snakke til foreldrene ble det veldig vanskelig for hun ville ikke såre noen av dem. Hun synes det er trist å snakke om hvordan ting er, og sa ikke «alt», og hun gråt en del.

Guri hadde mye på hjertet i intervjuet, og ville dele sine erfaringer for at voksne skal skjønne at barn har behov for å snakke med fagfolk. Hun hadde mange innspill til hvordan deltakelse må tilrettelegges slik at det blir bra for barn.

Nils 12 år

Nils var rundt sju år da far flyttet, og var først hos far annen hver helg. Da far flyttet ble det stort sett samvær en gang i måneden selv om far ville at det skulle være to. Nils har tatt fri fra skolen en til to dager inntil helg. Noen ganger har han vært alene hos far. Han er med på mye og tjener litt penger på å spille i band, og vil ikke at samvær skal avtales lang tid i forveien. Ved siste mekling hadde Nils bestemt seg for at det viktigste for han er at minst en av søstrene er med fordi det blir «ensomt» å være alene. Han har truffet noen å være sammen med ute, men på kveldene blir det kjedelig for han og far gjør lite sammen.

Han har vært med på mekling to ganger fordi *“han pappa liksom vil ha en timeplan når vi skal komme til han”*. Nils har sagt «mesteparten» av det han tenkte, men syntes det var dumt at han ikke visste hva mekleren kom til å spørre om for da kunne han vært mer forberedt. Ved siste mekling visste han hva søstrene ville og hva far ønsket. Han tenkte ut et forslag og foreslo det for mekleren. Han vet ikke om det var hans forslag som løste saken, men tror han hadde en finger med i spillet, og tenker at han fikk være med å bestemme litt fordi avtalen

ble det han hadde foreslått. Nils var skuffet over at mekler hadde lite tid til å spørre om hvordan han egentlig hadde det, og hva han holdt på med. Det mente han var viktig slik at mekler kunne fortalt det til far. Han er opptatt av at barn må få snakke med noen og si noe om hva de ønsker fordi det er viktig å si fra om meninga si. For eksempel at mekler kan si til foreldrene at de må skjerpe seg.

Fra familie II

Ingebjørg 15 år

Ingebjørg synes overgangen fra by til bygd har gått greit, men hun savner venninnene. Hun er interessert i sang, dans og drama og det er det hun vil velge på videregående.

Etter flyttinga kom hun 3 timer nærmere far, og grunnen til at de er i mekling er at *“nå som vi bor nærmere ville han at vi skulle prøve å bo mer hos han”*. Det var vanskelig å vite hva hun skulle gjøre med fars ønske og hun gruet seg til meklingen. Hun ville gjerne gjøre pappa glad og bli bedre kjent med han, og ville prøve å bo annen hver uke hos mor og far. Raskt skjønnte hun at det ble veldig annerledes. Hun ventet til andre meklingsmøte med å si fra at hun ville tilbake til opprinnelig ordning. Det var en vond prosess for hun ville ikke såre verken mor eller far, og hun følte at hun skuffa far. Samtalene med mekler var til svært god hjelp, og andre gang var det kjempeviktig at mekler snakket med foreldrene uten at hun selv måtte være med. Hun savnet imidlertid at mekler og familien kunne snakket sammen etterpå. Ingebjørg vil at foreldrene skal forstå at hennes valg ikke handler om å være mer glad i mamma enn i pappa. Hennes valg handler om at det er best for henne å bo fast et sted, og hun er opptatt av at barn må få prøve ut ordninger før de blir bestemt. Det å ha rommet sitt med sakene sine, ha de faste vanene, at det *«liksom er slik det alltid har vært»*, gjør at hun slapper av og har oversikt. Det er greit at brødrene har en annen ordning, men hun synes veldig synd på lillebror som ikke får det slik han ønsker. Hun sier at meklingen har gjort at søsknene snakker mer sammen om hvordan de har det og hva de gjør. Når det gjelder forholdet til far og hans foreldre er dette blitt litt vanskelig, de klarer ikke å snakke så åpent som før.

Ola 13 år

Ola snakker om venner og at han var viktig for mange skolekamerater der de bodde før. Nå er han sammen med andre på skolen, men på fritida er han mye alene med hovedinteressene som er skating og sykling. Han forteller at det var slitsomt å reise langt annen hver helg til pappa fra han var sju år gammel. Egentlig har han alltid hatt lyst til å være mer sammen med pappa, men hadde ikke tenkt på at det ble mulig da de flyttet nærmere. Derfor ble han *«veldig stressa»* da han fikk beskjed om at han skulle snakke med mekler om *“hvem jeg skulle være hos fordi kanskje mamma ble lei seg, kanskje pappa ble lei seg og sånne ting”*. Han visste at

han kunne velge mellom å være fast hos mamma eller like mye hos begge, og i intervjuet lurte han på hvorfor det ikke var et alternativ at han kunne bo mest hos pappa. Ola kom fram til at han ville være en uke hos hver – «*det er mer rettferdig. Og så skal jeg se senere. Det var litt sånn jeg tenkte*». Det ble en utfordring å ville noe annet enn søsknene. Han setter dette i sammenheng med at lillebror må ha samme ordning. Det var bra å snakke med mekler for «*det er greit å få ut alt, si det til noen og ikke bare ha det i sine egne tanker*».

Meklingsprosessen har vært litt forvirrende. Det var etter andre mekling han forsto at han ikke skulle bestemme. Det er likevel blitt slik han ønsket, men det er uklart hvor lenge prosessen skal pågå. Ola var ganske sikker på at han ville fortsette med annen hver uke selv om han må stå opp klokken 05 for å komme på skolen når han er hos far. Han mener barn skal få bestemme ganske mye, og at det ville vært mest rettferdig at lillebror fikk bo hos mamma.

Knut 9 år

Knut var tre år da far flyttet og husker ikke at de levde sammen som familie. Storesøster og – bror var hos pappa mange flere ganger enn han før de flyttet dit de bor nå. Knut er sammen med de i klassen på skolen, og på fritida gjør han det samme som storebror, sykler og skater. Han nevner ingen venner på fritida og sier at han liker å være sammen med mamma hjemme og sammen med dyra. Knut var en rolig og litt sjenert gutt som var overraskende god til å sette ord på følelser og opplevelser.

Knut ga uttrykk for at han ikke forsto deler av meklingsprosessen. Da mamma hadde sagt at sa han skulle snakke med mekler for å svare på om han hadde lyst til å være mer hos pappa, hadde han sagt at han syntes mekler hadde en dum jobb. Han ønsket ingen forandring og skjønnte ikke hvorfor han måtte være med. Hans opplevelse fra samtalene med mekler var at det var «*all right for da fikk vi lov til å prate om hva vi følte og sånn*».

Knut sa fra til mor og far og mekler at han ville fortsette å bo mest hos mor, men det ble likevel bestemt at han skulle være en uke hos hver. Han var tydelig forbauset over at de ikke hørte på han, og han er lei seg. Han hadde gjentatt ønsket sitt også på andre meklingsmøte, men tror ikke at de kommer til å høre på han neste gang heller. Han skjønnte ikke hvorfor han ikke kunne gjøre som storesøster som «*har fått ombestemme seg*».

1.7 Teoretisk referanseramme

I tolknings- og analyseprosessene har symbolsk interaksjonisme vært et grunnleggende teoretisk perspektiv. I tillegg har jeg anvendt kunnskap fra ulike forskningslitteratur om hvordan barn deltar i mekling, og hvordan det legges til rette for å oppfylle deres juridiske rettigheter til deltakelse og medbestemmelse. Irene Levin og Jan Trost (2005) skriver at et symbolsk interaksjonistisk perspektiv (heretter SI) er godt egnet til å analysere og

forstå den sosiale virkeligheten. De grunnleggende antakelsene i SI er at 1) vi handler i forhold til hvordan vi til en hver tid opplever virkeligheten og gir den mening. 2) Denne meningen skapes gjennom samhandling med oss selv i våre tanker eller sosialt i interaksjon med andre. Vi speiler oss og vårt selvbylde i andres respons, der de viktigste «respondentene» er de som utgjør basis og stabilitet i vårt liv. Vårt selv kan inndeles i «I» og «Me», der «Me» er vår hukommelse hvor erfaringer og integrert kunnskap er lagret og tas fram ved behov. «I» er vår respons her og nå på andres handlinger og meninger, og mellom disse to delene pågår det en kontinuerlig dialog. 3) De responsene vi oppfatter, styrer hvordan vi handler, tenker, føler. For å oppfatte og forstå andres intensjoner må vi prøve å se ting fra den andres ståsted, vi empatiserer. Det er forutsetningen for at vi kan dele hvordan vi opplever virkeligheten. 4) For å få en delt virkelighet, må vi kommunisere. Det gjør vi ved bruk av symboler (språk, gester, tradisjoner mv.) som begge forstår. 5) Vi sosialiseres i de rammene vi er født inn i og lever i (Mead 1934/1967 i Levin og Trost, 2005). Barns utsagn og handlinger i mekling kan slik ses som logiske løsninger i forhold til hvordan de opplever situasjonen, og hvordan opplevelsene er formet i den kulturelle og historiske sammenhengen familien lever i.

SI er også relevant når jeg i undersøkelsen ser på barns deltakelse både i et juridisk og et sosiokulturelt perspektiv fordi den sosiokulturelle tradisjonen er sterkt påvirket av SI (Jensen og Ulleberg 2011).

Jeg har sett på forskning gjort i Norge, Canada, Australia, USA, New Zealand, Belgia, Sverige, Nederland, Tyskland og Storbritannia. Selv om vår obligatoriske meklingsordning skiller seg ut, mener jeg at erfaringene fra de andre landene er relevant fordi den gir kunnskap om barns erfaringer fra å bli hørt i forbindelse med foreldres avtaleprosesser. Barnespesifikk kunnskap er gyldig på tvers av vestlige landegrenser (Brevik og Olweus, 2006), og fagpersonene har en felles referanseramme i FN's barnekonvensjon og generell teoretisk kunnskap om barn og barns behov. Jeg bruker «mekler» som en felles betegnelse på de ulike fagpersonene som møter barn i den hensikt å bidra til en avtale mellom foreldrene.

Jeg har valgt å forholde meg til barn i alderen 7-16 år. Dette er alderen norsk lov definerer at barn har en helt klar rett til å bli hørt⁵. Dette gjenspeiles i min presentasjon av empiri og teori ved at jeg ikke skiller på ulik alder.

2 Foreldremekling med barn som deltakere

Forandringer skjer i alle barns liv. Barn reagerer ulikt ut fra individuelle forskjeller, og hvilken støtte de får til å forstå og håndtere det som skjer. Når det gjelder samlivsbrudd, er det enighet om at det gir en forhøyet risiko for utvikling av ulike problemer fordi barn utsettes for belastninger som påvirker deres sårbarhet og utvikling. De færreste barn har gode strategier for hvordan de skal «håndtere» effektene av samlivsbrudd. Inge Kvaran (2008) oppsummerer at forskning viser at om og i hvilket omfang barn utvikler problemer etter samlivsbrudd, i

⁵ Lov om barn og foreldre § 31

stor grad avhenger av omfanget av sosialt stress, og om barnet får god nok støtte og følelsesmessig omsorg til å håndtere situasjonen. Viktige faktorer som påvirker stress hos barna ser ut til å ha sammenheng med hvor godt de er forberedt og informert om endringer og konsekvenser, hvor intens situasjonen og endringene oppleves, og omfanget av forandringer barna må gjennom.

I denne sammenhengen er barns deltakelse i meklingsprosessen svært interessant å se nærmere på. Jeg har valgt å gi temaet en ganske bred presentasjon fordi jeg selv har savnet det. Denne delen av oppgaven er inndelt i følgende delkapitler: Meklingsordningen, Barns deltakelse og medbestemmelse i henholdsvis et juridisk og sosiokulturelt perspektiv hvor jeg også omtaler prinsippet om barnets beste, før jeg til slutt ser på begrepet barnets perspektiv.

2.1 Meklingsordningen

Samarbeidet mellom foreldrene er avgjørende for barnets livskvalitet og utvikling. Familierelasjoner varer hele livet, derfor har opplevelser og løsninger i forbindelse med samlivsbrudd avgjørende betydning (Haaland, 2002; Levin, 1994). Bruk av foreldremekling har økt internasjonalt ut fra en oppfatning om at det er best for alle parter at foreldre i fellesskap avtaler omsorgsordninger (Byrnes, 2011; Birnbaum, 2009). Begge foreldres forpliktelser overfor barnet understrekes, og de skal få hjelp til å redefinere relasjonen fra å være kjærester til å samarbeide som foreldre til felles barn. Prinsippene for all mekling er frivillig deltakelse og verdier som fredelig, frivillig, fortlølig, forsonende og fasiliterende (Hareide, 2006). Det er «.. en uformell prosess der en upartisk tredjeperson hjelper partene til å komme frem til en gjensidig akseptabel løsning på konflikten. Mekleren har ingen autoritet til å fastsette løsningen « (Nordhelle, 2007, 23). Mekler skal være nøytral i betydningen ikke-dømmende, og skal ta ansvar for å lede prosessen slik at partene selv finner løsninger (Nordhelle, 2006, 39). Det at mekler er nøytral betyr ikke å være verdinøytral, og står ikke i motsetning til et særlig ansvar for å fokusere på barnets beste eller til å strukturere slik at det så langt som mulig oppnås balanse mellom partene (Gulbrandsen og Tjersland, 2010). Mekling skal altså bidra til at foreldres interessemotsetninger tones ned og fokuset dreies til et samarbeid om ordninger som er gode for barnet (Rønbeck mfl, 2010; Haavind, 2009), og er første steg på veien til domstolen dersom mekling ikke fører fram. Ordningen er utformet i henhold til det juridiske systemet. Det foreligger en problemstilling man forsøker å komme fram til en avgjørelse på i et «her og nå»-perspektiv i et begrenset tidsrom (Byrnes, 2011). Selv om rettssystemene varierer mellom landene, viser forskning at det er stor likhet i hvordan barns vilje blir «håndtert». Den blir vurdert som en av mange faktorer og er sjelden avgjørende for beslutningene (Taylor, 2006; Fitzgerald, 2002; Smart mfl, 2001). Det har vært enighet om at rettsapparatet ikke har vært godt nok egnet til å avgjøre foreldres interessemotsetninger, og det har vært skepsis når det gjelder å involvere barn i domstolens prosesser (James og James, 1999; Piper, 1997). Sammen med ressurs hensyn har dette ført til økt bruk av ulike meklingsordninger internasjonalt når

konflikter er erkjent. Mange av ordningene likner på modellen «konflikt og forsonings»⁶ som er innført i norsk rettsapparat ved barnefordeling. Noen land tilbyr også frivillig mekling. Dette gjelder blant annet i svenske kommuner med ordningen «Samarbetssamtal»⁷, New Zealand og enkelte stater i Canada og USA.

Den norske ordningen er både frivillig og ikke frivillig. Uavhengig av om det foreligger uenighet eller ikke, pålegges foreldre å møte en klokke time til obligatorisk mekling for å kunne søke separasjon, utløse ulike økonomiske ordninger eller for å reise sak om barnefordeling for retten. Deretter kan de fortsette frivillig.

2.1.1 Historikk og statistikk

Norge skiller seg altså ut ved at vi er eneste land med en obligatorisk meklingsordning som omfatter foreldre til alle barn under 16 år uavhengig av enighet eller konflikt. Den norske ordningen er pålagt med hjemmel i ekteskapsloven⁸ og barneloven⁹. Med ny ekteskapslov i 1993 ble fokus endret fra å bevare ekteskapet til å sikre barnets situasjon og foreldresamarbeidet når foreldre ikke lever sammen. Ordningen ble obligatorisk for gifte foreldre, og fra 1995 fikk samboende mulighet til å mekle dersom begge ønsket det. Fra 2007 omfatter ordningen samtlige foreldre med barn under 16 år. Fra 2008 er det Statens barne-, ungdoms- og familieetat (Bufetat) som er ansvarlig for opplæring og utstedelse av meklingsbevilling til meklere som enten er ansatt i familievernet¹⁰ eller som ekstern mekler. I 2011 ble 74 % av meklingene gjennomført i familievernet.

I henhold til meklingsforskriftens § 1¹¹ skal foreldrene i den obligatoriske timen få omfattende informasjon om ordningen, aktuelle bestemmelser om barn og foreldre, de viktigste økonomiske konsekvensene av ulike ordninger, og bli oppfordret til å bruke tilbudet om frivillig mekling. Etter timen skrives det ut en meklingsattest med gyldighet på seks måneder. Foreldre kan bli enig om å bruke inntil seks timer frivillig innen et år, men tilbudet benyttes i liten grad. Tall fra 2011 viser at ved brudd ble 66 % av meklingene avsluttet etter første time og bare 4 % benyttet 5-7 timer. Ved saksanlegg etter barneloven er utgangspunktet interessekonflikter og ulike meninger om hva som er til barnets beste. I disse sakene benyttet 54 % kun den obligatoriske timen, og under 6 % benyttet 5-7 timer (SSB¹²). Det var ikke oppnådd enighet i 61 % av sakene da meklingen ble avsluttet (Sintef, 2011).

⁶ "Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn", Veileder Q15/2004

⁷ Informasjonsbrosjyre til socialtjänstlagen og föräldrabalken om Samarbetssamtal, avtal och familjerådgivning. Socialstyrelsen, 2006.

⁸ Lov om ekteskap § 26

⁹ Lov om barn og foreldre § 51

¹⁰ Lov om familievernkontorer § 1

¹¹ Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven, 2006.12.18 nr 1478 (QBLD)

¹² <http://www.ssb.no/vis/emner/03/03/meklingfam/main.html>. endelige tall 2011, lastet ned 20.08.12.

Statistikken bekrefter at stadig flere saker sorterer under «høyt konfliktnivå», og antallet saker som behandles i rettssystemet øker. I evaluering av rettssystemets behandling skriver Kathrin Koch at hovedspørsmålet i sakene er delt bosted (Koch, 2008). Hun skriver videre at foreldre i stor grad forventer lik tid med barnet uavhengig av en vurdering om hva barnet måtte oppleve som best. I familieverntjenesten har det de siste årene også vært stor økning i saker der det arbeides terapeutisk for å bedre samarbeidet om felles barn (Bufetat, 2011, 19).

2.1.2 Barnets plass i dagens praksis

Norsk og internasjonal forskning viser at barn inntil nå bare unntaksvis er blitt direkte inkludert i mekling (Sintef, 2011; Graham og Fitzgerald, 2010; Spicer og Evans, 2006).

I Norge er det bestemt at «Hvorvidt barna skal trekkes inn i meklingen er opp til den enkelte mekler...»¹³. Mekler er ikke gitt mandat til å høre barnet, og høring av barn i forbindelse med mekling er ikke omtalt i forskriftene. Det er dermed opp til den enkelte mekler og foreldrene om og hvordan barn skal involveres¹⁴. I mekling er det ingen tilsvarende konkretisering av barns uttalerett slik som i saksbehandlingsreglene for domstolen⁶. Barnets situasjon skal være i fokus, og mekler skal i tillegg til meklingskompetanse ha generell kunnskap om barn¹¹. Odd Arne Tjersland og Wenche Gulbrandsen skriver at begrunnelsene for å involvere barna kan deles inn i fire kategorier; terapeutisk, veiledning til foreldre, oppfylle barns demokratiske rettigheter, eller som et virkemiddel i fastlåste saker. Studier viser at barn stort sett involveres som et virkemiddel i en fastlåst situasjon (Gulbrandsen og Tjersland, 2010; Solberg, 2010; Kopperud, 2007; Kvål Svidal, 2005).

Evalueringen i 2011 (Sintef, 2011) viste at barn ble direkte involvert i 4 % av samtlige saker. Barnet som individ har ingen selvstendige rettigheter i den obligatoriske meklingen. Det registreres ingen opplysninger om barnet det mekles om. Det skjer ingen vurdering av om avtalen foreldre gjør ivaretar prinsippet om barnets beste, eller om foreldrene faktisk kommer fram til avtale. Evalueringen viste at barnets perspektiv generelt fikk liten plass. Deres deltakelse ble ikke drøftet i 59 % av sakene, og i 35 % av sakene ble barnets syn i liten grad eller ikke i det hele tatt, drøftet.

I en del land har samtaler med barn i forbindelse med mekling økt ut fra to hovedhensyn. Det ene er at deres synspunkter skal komme fram, og det andre er at man gjennom deres deltakelse får innsikt i situasjonen og får viktig informasjon om hva som er til barnets beste. I Australia, Sverige, Nederland, New Zealand og noen provinser i Canada skal det begrunnes hvorfor barn ikke er hørt ved tvistesaker (Byrnes, 2011; SOU 2005, 43; van Nijnatten and Jongen, 2011, 541). I Australia, Nederland og Storbritannia er deltakelse også et bevisst

¹³ St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap.

¹⁴ Rundskriv Q-02/2008, BLD om retningslinjer for anvendelse av forskrift av 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapslov og barneloven.

virkemiddel for beskyttelse av barn ved at man får innsikt i deres livssituasjon (van Nijnatten og Jongen, 2011, Mantle mfl, 2006). Det varierer hvordan barn blir involvert. Noen blir representert ved en «talsperson», andre deltar i utredning som framlegges i rapportform, noen deltar i separate samtaler med ulike fagpersoner, og noen ganger er barn direkte involvert der også foreldrene deltar (Justisdepartementet i Canada).

Flere studier viser at foreldre ofte tror at barnet ønsker noe annet enn det barnet selv uttrykker når det spørres direkte (Nordhelle, 2007; Smith & Taylor, 2003; Moxness, 1990). Ella Kopperud (2007) og Linda Kvål Svidal (2006) fant i sine respektive undersøkelser at mange meklere hadde tillit til at foreldrene var i stand til å lytte og forstå barnets meninger. De understreket at det var foreldrenes ansvar å bringe dette inn i meklingen. Samtidig fant Kopperud at en av de store forskjellene når barn deltok, var at barna brakte fram temaer som verken foreldre eller fagpersoner sannsynligvis ville drøftet dersom barnet ikke hadde deltatt. Når barn deltar ser vi også at opplevelsene av foreldrenes skilsmisse blir mer differensiert (Kvaran, 2008, 206).

De fleste saker som behandles av norsk domstol behandles etter en konfliktløsningsmodell⁶ som oppfordrer dommere til å høre barnet. Tallene viser at det i Lagmannsrettens behandling er skjedd en markant økning i samtaler med barn om samværsordninger, men ikke når det gjelder spørsmål om bosted (Skjørten, 2010). Jeg har ikke tilsvarende informasjon om Tingretten.

I 2010 ble den norske staten anmodet av FN's barnekomite om at myndighetene må “.. fremme behørig respekt for synspunktene til barn i alle aldre i administrative og rettslige prosesser, herunder i barnefordelingsaker...”

¹⁵. Denne anmodningen kom på bakgrunn av komiteens gjennomgang av norsk praksis.

2.2 Barns deltakelse og medbestemmelse i et juridisk perspektiv

I et juridisk perspektiv har barn en utvetydig rett til deltakelse og medbestemmelse. Jeg begrenser meg til en presentasjon av de sentrale bestemmelsene for barnets stilling relatert til meklingsordningen.

Lov om barn og foreldre § 31 hjemler at barnet har rett til å være med på avgjørelser:

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege tilhøve for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Når barnet er fylt 7 år, skal det få seie si meining før de vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, mellom anna i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Når barnet er fylt 12 år skal det leggjust stor vekt på kva barnet meiner.

¹⁵ "Behandling av Norges fjerde rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen – Avsluttende merknader fra FN's komité for barnets rettigheter" (publikasjon Q-1173 B). Lastet ned 9.6.2012. <http://www.regjeringen.no/pages/14017358/Q-1173BInnmat.pdf>.

Med FN's barnekonvensjon¹⁶ ble barns spesielle situasjon og stilling som selvstendig rettssubjekt, klargjort. Spesielt nevnes rett til medbestemmelse, omsorg og beskyttelse. Norge ratifiserte konvensjonen i 1991, og har inkorporert prinsippene i gjeldende lovverk og en egen lov om menneskerettigheter¹⁷.

Barnekonvensjonens artikler deles inn i tre typer rettigheter; **provision** skal sikre barnet nødvendige ressurser, **protection** omhandler rett til beskyttelse, og **participation** understreker barns rett til deltakelse (Qvortrup i Kjørholt, 2010, 35-43). En rettighet er et privilegium som utløser forpliktelser. Barn er i en særstilling som rettssubjekt på bakgrunn av forholdet mellom behov for vern og selvstendighet.

Barnekonvensjonen åpner ikke for at myndighetene kan avgjøre om barnet har rett til å gi uttrykk for sin mening. Alder og modenhet er først av betydning etter at barnet har gitt uttrykk for sitt syn (Mattsson, 1998, 56). Internasjonal forskning viser at også små barn kan gi viktige bidrag i skilsmisseprosesser, og kan inkluderes i meklingsprosesser fra 3-4 års alder (Axelsson og Carlson, 2003; Smith og Taylor, 2003; Smart mfl, 2001).

Artikkel 12 i barnekonvensjonen omhandler barnets rett til å bli hørt og ha medbestemmelse.

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

I en generell kommentar skriver FN's barnekomite (2009¹⁸) at barns deltakelse omfatter et vidt spekter av områder, fra innflytelse og medbestemmelse i beslutningsprosesser i ulike sammenhenger, til retten til å bli inkludert som aktiv deltaker på ulike arenaer. Kirsten Sandberg (2008) skriver at retten til å gi uttrykk for sitt syn kan forstås som en rett til medbestemmelse. Det er ikke en rett til selv å bestemme, men en rett til å bli hørt. Det innebærer at barnet deltar eller medvirker i egen sak, og at noen har ansvaret for at det lyttes til det barnet sier og at voksne skal ta hensyn til dette når avgjørelser tas.

Ansvaret for at rettighetene respekteres, gjelder alle organer og personer som opptre på vegne av myndighetene, og barnekomiteen har poengtert at artikkel 12 nr. 2 skal tolkes vidt. Den enkelte mekler er forpliktet med et selvstendig ansvar for at barns grunnleggende rettigheter ikke krenkes. I en studie der Adrian L. James og Gry Mette Haugen mfl.(2010) sammenlignet hvordan barnets stemme i mekling ble lyttet til i Norge og England, konkluderes det med at til tross for hva som uttrykkes i overordnede intensjoner og lovverk er det ingen som har ansvar for at barn får informasjon om sine rettigheter. Barn har ingen instans å henvende seg til

16 FNs konvensjon for barns rettigheter av 20. november 1989.

17 LOV 1999-05-21 nr 30: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

18 Committee on the Rights for the Child, General Comment No. 12 (2009). The right of the Child to be heard, pkt 74.

eller å få hjelp hos, det er de voksne aktørene som avgjør om, og eventuelt hvordan barnet skal gis plass i meklingen.

Prinsippet om barnets uttalerett og barnets beste henger nært sammen. FN's barnekomite¹⁸ slår fast at barnets beste ikke blir oppfylt dersom retten til å bli hørt ikke blir gjennomført på korrekt måte.

2.2.1 Barnets beste

Grunnideen er at det ved alle beslutninger om barn skal tas utgangspunkt i det enkelte barnets behov og forutsetninger, og vurderes hva som i ulike sammenhenger er best for barnet.

Artikkel 3 i barnekonvensjonen konkretiserer det overordnede prinsippet om «barnets beste».

Punkt 1:

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

I meklingsforskriftens § 2 understrekes meklers ansvar for å holde fokus på barnets beste, og mekler er også ansvarlig for at foreldrene blir kjent med barnets rett til å bli hørt og prinsippet om barnets beste.

I NOU 2008:9¹⁹ konkluderes det med at Norge i likhet med mange andre land, ikke har angitt veiledende momenter i vurderingen av hva som er barnets beste. Utvalgets vurdering er at den åpenheten en konkret vurdering i forhold til det enkelte barnet gir, like mye er en fordel som en ulempe fordi det må søkes «etter det aktuelle barnets erfaringsverden, hva som kan bidra til oppfyllelse av dette barnets særlige behov og dets muligheter» (s. 35). I drøftinger om hva som bør være lovens utgangspunkt etter samlivsbrudd er det lagt stor vekt på undersøkelsen om delt bosted gjort av Kristin Skjørten (2007). Konklusjonen var at i valget av bosted må prinsippet være en konkret vurdering av hvert enkelt barns situasjon. Delt bosted kan fungere bra for mange, men for noen er det en problematisk ordning og «om ordningen passer for ett barn, er det ikke sikkert det passer så godt for eventuelle søsken» (s. 264). Noen barn er langt mer knyttet til den ene forelderen, og delt bosted kan bli en for stor påkjenning for disse barna (ibid.). Dette temaet drøftes også i internasjonal forskning. Anne B. Smith og Nicola J. Taylor (2003, 2) oppsummerer: «...that children, even in the same families, have very different experiences and feelings after parental separation is demonstrated by a growing number of studies (Ahrns, 2007; Hogan, Halpenny & Greene, 2001; Neale & Smart, 2000; Smith, Taylor & Gollop, 2000)».

¹⁹ NOU 2008:9 Med barnet i fokus.

Intensjonen er å komme fram til hva som er best for det enkelte barnet. Da må det faktum at noen barn ikke opplever like god tilknytning eller godt samspill med begge foreldrene tillegges betydning fordi vi vet at dette har store implikasjoner på barnets utvikling (Mæhle, 2007; Øvreeide, 2006; Johnsen, Sundet og Wie Torsteinsson, 2000). Omsorgsordninger skal tilpasses det enkelte barnet, men de mer psykologiske hensynene vektlegges ofte i liten grad i diskusjonen om «fordeling» av tid mellom foreldrene. Den svenske Socialstyrelsen²⁰ har presisert at barnets behov er individuelt og forandres over tid, og avgjørelser om bostedsordning behøver dermed ikke være permanent. Avtalen som inngås mellom norsk foreldre, gjelder på ubestemt tid. Barns mulighet til endringer er avhengig av foreldrene. De kan gjøre private avtaler, men ved uenighet må en av dem være innstilt på saksanlegg til retten før mekling begjæres.

Vi har lite systematisk kunnskap om hvordan meklere får innsikt i barnets situasjon, og hva det legges vekt på i vurderingen av hva som er det enkelte barnets beste (Abrahamsson og Winsnes, 2011; Kvål Svidal, 2006). Diskusjonen har vært preget av stor usikkerhet, der to dominerende syn delvis har stått mot hverandre. Det ene er oppfatningen av at barn må beskyttes, en «omsorgsdiskurs», der voksne har retten til å tolke og vurdere barnets beste i relasjon til barns generelle behov. Det andre er oppfatningen av barnet som kompetent medborger og en selvsagt aktør i eget liv, en «delaktighetsdiskurs» (Neale, 2002; Eriksson og Näsman, 2007; Kopperud, 2007). Flere studier viser at når barnet forteller om sin opplevelse og sine synspunkt, blir disse gjenstand for mange tolkninger og vurderinger. Barnets uttalelser blir relatert til alder, modenhet, hva som er barnets «virkelige vilje» versus om det er påvirket av foreldre eller ønske om å bidra til en løsning (Eriksson og Näsman, 2008; Taylor og Fitzgerald, 2005; Mattsson, 1998).

2.3 Deltakelse og medbestemmelse i et sosiokulturelt perspektiv

For å vurdere hvordan det tilrettelegges for realisering av barns juridiske rett til deltakelse og medbestemmelse, er et sosiokulturelt perspektiv egnet. Med dette perspektivet prøver man å forstå mer om hvordan barnet deltar, hvilke muligheter som finnes for at barn kan delta og hvordan mulighetene kan styrkes (Gulbrandsen og Skjær Ulvik, 2008).

I et sosiokulturelt perspektiv er alle handlinger og samhandling deltakelse. Barns (og voksnes) utvikling skjer i sosial interaksjon med andre personer i konkrete sosiale sammenhenger. Samtidig er det et nært samspill med den «ytre verden» slik at de sosiale, kulturelle og historiske faktorene utenfor familien påvirker barnet og familielivet. Mekling skal bidra til å oppnå gjensidig forståelse mellom partene. Dette kan oppnås gjennom ved at vi kommuniserer og får del i andres forståelse og meninger, og slik få innsikt som kan bidra til større forståelse mellom partene (Rogoff, 2003).

²⁰ http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9557/2006-114-32_200611432.pdf. Lastet ned 16.05.12

Elisabeth Bache-Hansen (2009, 53) skriver at norske barn forventer at voksne skal spørre barn om deres mening slik at de kan påvirke sin hverdag. Hun skriver at barn reflekterer over hva medvirkning er både ut fra et rettferdighet- eller rettighetsperspektiv, og ut fra et relasjonelt perspektiv. Med bakgrunn i to studier der norske barn i skolealder er informanter, drøfter hun barns forståelse av medbestemmelse. Funnene viser at medbestemmelse har flere dimensjoner. Barn snakker om regler og om seg selv som aktører med innflytelse. De definerer at medbestemmelse utøves sammen med andre, det er en prosess over tid, og det handler om å finne kompromisser mellom egen og andres vilje. Da barna ble bedt om å reflektere over deltakelse hjemme og på skolen, kom det klart fram at hjemme ser barn på seg selv som deltakere innenfor rammer der foreldrene har det avgjørende ordet. Det opptok dem at de ikke alltid fikk gode forklaringer på at avgjørelsene ble som de ble, verken hjemme eller på skolen. Dette viser at deltakelse ikke bare handler om å ytre seg, men også er en mulighet til å bli informert og delta i refleksjon som kan være til hjelp for å forstå.

Barnas resonnement er i overensstemmelse med hvordan retten til å bli hørt og ha medbestemmelse er beskrevet av FN's barnekomite²¹ som: « pågående prosesser som omfatter informasjonsutveksling og dialog mellom barn og voksne basert på gjensidig respekt, hvor barn kan lære hvordan deres egne og voksnes synspunkter blir tatt i betraktning og former utfallet av prosessen». Rettighetene gjenspeiler at barnet er en selvstendig aktør som har et annet ståsted enn foreldrene, og at en viktig forutsetning for å kunne gi uttrykk for egne meninger er at barnet får informasjon.

Hvordan barn deltar, påvirkes av mange faktorer som får betydning for hvordan barnet er i stand til å representere seg selv. Mekling er for de fleste en ny opplevelse, og barn har få erfaringer de kan relatere til. Det er en ukjent kontekst der hensikten kan virke uklar. Den første tiden i forbindelse med bruddet sammenlignes med en livskrise som innebærer store påkjenninger for både barn og voksne (Amato og Keith, 1991; Lian Flem, 2001; Størksen, 2006; Thuen, 2004). Mekling om bosted- og samværsordninger etter brudd er gjerne preget av foreldres interessen motsetninger og er i stor grad dominert av følelser. De færreste vet hvordan ulike ordninger kommer til å fungere i praksis.

Mekleren er også en deltaker i prosessen der den enkeltes forventninger, erfaringer og oppfatninger påvirker samspillet. Meklingens «rammevilkår» som lovverk, tid til disposisjon, språk og meklingsstedets «kultur» for involvering av barn legger også føringer for barns muligheter for å representere seg selv.

2.4 Barnets perspektiv

Barns egne fortellinger om skilsmissen viser at de ser på seg selv som aktører som er med og former forholdet til foreldre og familielivet (Moxnes mfl, 2001). Derfor må vi få del i hvordan barn tenker om sin situasjon, og hva

²¹ Generell kommentar til artikkel 12 i barnekonvensjonen. I Kjørholt, 2010, s. 15.

som er viktig for seg. Det «å sette barneperspektivet i fokus vil si å ta utgangspunkt i barnets posisjon og generere kunnskap om deres hverdag og livssituasjon ut fra et innen-fra-perspektiv» (Hake, 1999). Kirsten Drotner skriver at dette innebærer å se problemstillinger som voksen med en voksen distanse som kan kartlegge det felles og generelle, men også å ha et «innenfra og ut blikk» der man ser på virkeligheten slik den oppleves av barnet. Da får man tak i variasjonene (i Hake, 1999).

Barnekonvensjonen gjenspeiler dette når den ikke gir rom for at myndighetene kan avgjøre om barnet skal høres eller ikke. Hensikten med at barnet skal bli hørt handler om at barnet selv skal være kilde til hvordan situasjonen oppleves fra barnets ståsted. Det er først etter at barnet har fått mulighet til å bli hørt, at barnets eget perspektiv sammen med blant annet familieforhold, vitenskapelig kunnskap og mulige konsekvenser på kort og lengre sikt, danner grunnlag for en mer helhetlig vurdering. Barnet tillegges ikke rett til eller ansvar for å bestemme, men ut fra at de har forutsetninger til å delta i sin egen utvikling, skal de kunne påvirke egen livssituasjon.

Barneombudsordningen²² ble etablert for å fremme barns interesser i forhold til både private og offentlige anliggender. Når det gjelder barns deltakelse i meklingsordningen, har ombudet i rapporten «Barnets stemme stilner i stormen» (2012) gitt klare anbefalinger om hvordan prosessen bedre kan tilpasses slik at barns rettigheter ivaretas når de berøres av samlivsbrudd. Blant annet understrekes det fra barn i som har deltatt i ekspertgrupper at de må få individuelle rettigheter til å snakke med mekler, og at det må bli obligatorisk. Videre mener de at barn på eget initiativ må kunne henvende seg for å få bistand, og at det må være rutiner for at familier innkalles til evaluering av ordningene (s. 64).

Det å få tak i barnets egne meninger, behov og ønsker er viktig informasjon for å kunne fatte gode beslutninger, og det er viktig for å anerkjenne barnets selvstendighet (Strandbu, 2011). Når det gjelder meklingsprosessen, viser empirien at det er stor usikkerhet i forhold til hvordan barnets perspektiv kan inkluderes (Solberg, 2010; Kopperud, 2006; Kvål Svidal, 2006). Vi vet lite om hva meklere legger vekt på når de skal belyse barnets livssituasjon, relasjonelle forhold og barnets tanker om ulike løsninger, og det er et faktum at det er forsket lite på hvordan profesjonelle aktører får del i hva som er viktig for barnet (Birnbaum mfl, 2011; Mantle mfl, 2010; Graham og Fitzgerald, 2010).

Oddbjørg Skjær Ulvik (2009) skriver at fokuset på barns deltakelse har vært barnets rett til å være fysisk tilstede, og at man i stor grad har forholdt seg til barnas ytringer som om det er noe ensidig, statisk og kontekstløst. Fokuset på hvordan vi skal få del i barnets perspektiv, og gjøre dette slik at det er tilpasset barnet, har vært mye mindre. Vi forholder oss som om barns mening kan hentes ut som et ferdig produkt som kan

²² Statlig ombudsordning etablert i 1981 med hovedoppgave å fremme barns interesser i samfunnet og følge med i utviklingen av barns oppvekstvilkår.

overleveres voksne som informasjon (ibid.). Selv om mekler skal ha god kunnskap om barns reaksjoner og meklingsmetodikk, er det ingen selvfølge at alle har forutsetningene som må til. Den økende bevisstheten om at barns deltakelse krever tilpasning, har ført til større fokus på nødvendig kompetanse og personlige forutsetninger hos dem som skal lede disse prosessene (Strandbu, 2011; Byrnes, 2011; Graham og Fitzgerald, 2010; Mantle mfl, 2006). På flere fagfelt er dette temaet viet mye oppmerksomhet, og jeg viser til Strandbu, 2011/2008; Langballe, Trøften Gamst og Jakobsen, 2010; Øvreeide, 2009; Raundalen og Schultz, 2008; Soltvedt, 2005; Kelly, 2003 for relevant kunnskap også for meklingsfeltet.

I et sosiokulturelt perspektiv kan deltakelse i mekling forstås som at samhandlingen det stimuleres til, støtter barn og foreldre til å etablere en praksis der barnets perspektiv også senere blir inkludert i foreldrenes forhandlinger etter hvert som behov endres gjennom barndommen. Slik kan det oppnås gjensidig forståelse mellom familiens medlemmer. Barn selv ser på medbestemmelse som en prosess der det handler om å finne kompromisser mellom egen og andres vilje, og ved at de blir inkludert får de innsikt og mulighet til å påvirke. Dette vet vi er god hjelp til å håndtere følelser og situasjonen med foreldre i to hjem.

3 Presentasjon av forskning

I dette kapitlet presenterer jeg forskning som bidrar til å se barns deltakelse i mekling i en større sammenheng. Først om barnet i samlivsbrudd og ulike faktorer som kan virke inn på barnets situasjon og utvikling, og hva som kan være til hjelp (3.1). I 3.2 beskrives ulike tilrettelegging for barns deltakelse i mekling. Deretter presenteres barns egne erfaringer i 3.3, og til slutt kort om foreldre (3.4) og meklere erfaringer (3.5) fra barns deltakelse i meklingsprosessen.

3.1 Barnet i foreldrenes samlivsbrudd

Samlivsbrudd og organisering av omsorgsordninger er prosesser som trenger tid for å finne stabile ordninger som kan fungere (Tjersland, 2010). Når barn er blitt spurt, viser studier at de er opptatt av at prosessen er et felles anliggende for alle i familien, og de ønsker åpen kommunikasjon mellom familiens medlemmer fordi deres egne ønsker er nært knyttet til hva de andre vil (Graham og Fitzgerald, 2010).

Evalueringen fra 2011 konkluderer med at «barns direkte deltakelse i mekling fortsatt er et utfordrende tema hvor det råder ulike syn på hva som er riktig og hva som er til barnets beste» (Sintef, 2011, 138). De to dominerende synene er enten at dette er foreldres ansvar og barna skal skjermes mot involvering i foreldrenes anliggende, eller at barn har selvstendige rettigheter og er kompetente aktører ved adekvat tilrettelegging. Det er ikke forskningsmessig belegg for argumentasjonen om at barn ikke skal inkluderes ut fra behovet for beskyttelse (Smith og Taylor, 2003, 14).

3.1.1 Økt sjanse for utvikling av problemer

Barns reaksjoner og strategier for å takle endringen som følger av samlivsbrudd ser ut til å være overveiende lik i vestlige land (Brevik og Olweus, 2006). Det er enighet om at samlivsbrudd gir en forhøyet risiko for utvikling av ulike problemer. Selv om de fleste barn tilpasser seg og lever godt med foreldre i to hjem, viser empiri og forskning at de aller fleste for en periode strever både emosjonelt og sosialt etter bruddet. De fleste klarer seg bra på sikt, men så mange som 20-25 prosent ser ut til å ha økt risiko for å utvikle psykososiale problemer som virker inn på deres generelle utvikling (Hetherington og Kelly, 2002; Størksen, 2006; Brevik og Olweus, 2006; Amato, 2000). Det er også enighet om at det ikke er bruddet i seg selv, men de følelsesmessige og sosiale endringene som følger av bruddet, som utgjør risikofaktorene. Sammen med personlig forutsetninger hos barnet er det summen av bruddets konsekvenser som påvirker hvordan effektene blir på lengre sikt. Dette forklares med at psykiske belastninger har en kumulativ effekt og slik kan være utløsende for den økte sårbarheten som følger med gjennomgripende livsendringer. De viktigste faktorene som virker inn før, under og etter bruddet, er foreldres fungering og kvalitet på omsorgen, hvordan de samarbeider om barnet, om barnet mister kontakt med viktige nettverk, store endringer i familiens økonomi, og flyttinger (Kvaran, 2008; Moxness, 1990; Nissen 1987; Amato, 1996).

3.1.2 Barns reaksjoner og strategier ved foreldrenes samlivsbrudd

Mange voksne ser ut å undervurdere at barn ofte trenger lengre tid til bearbeiding og nyorientering enn voksne. Foreldre reagerer gjerne ulikt til ulik tid, og kan dermed være i utakt både før, under og en stund etter bruddet. Det virker selvsagt inn på omsorg og støtte til barnet (Haaland, 2002, Stålsett, 2007).

Selv om barns reaksjoner er individuelle ser vi en del reaksjoner som er relativt vanlige. Disse har Kirsti Haaland beskrevet i boken «Barnet i skilsmissen» (2002) som typiske reaksjoner i ulik alder og tid etter brudd. Kort oppsummert har de fleste barn et prosjekt om «å holde familien intakt». Småbarn i alderen 0-3 år utvikler seg i en følelsesmessig resonans med sine omsorgspersoner, og er spesielt vare for de voksnes følelser. Barnet opplever at de voksne er der for dem når de er sammen, og blir redde når en av foreldrene flytter ut av hjemmet. Trygghet dannes og beholdes gjennom rutiner og bekreftelse. Førskolebarnet fra 3-6 år utvikler seg raskt på alle områder. De forklarer det som skjer ut fra seg selv som midtpunkt i en tilværelse der virkelighet og fantasi glir over i hverandre. Slik kan de tilskrive foreldrenes reaksjoner til seg selv, og kan skape seg forestillinger om konsekvenser som kan være både skremmende og fatale fordi de i liten grad får til å sette ord på hva de tenker og føler. I gruppen 6-8 år finner vi oftest de barna som anklager seg selv for foreldrenes problemer. De føler skyld fordi de ikke klarer å ordne opp. De har større behov for å forstå hva som skjer, og lager egne forklaringer. Deres verdensanskuelse er ut fra «min familie», og et brudd kan bli overveldende og barns reaksjoner kan bli sterke. Det er vanskelig å skille følelser og situasjoner, mange blir forvirret og

overveldes av det de ikke får til. Barn i alderen 9-12 år vil gjerne bidra til å ordne opp, og gjør dette ofte på bekostning av egne behov. De er opptatt av hva som er rettferdig og vil vurdere selv hvordan de skal forstå bruddet eller samarbeidsrelasjonen mellom foreldrene. Venner, skole og fritid tar mye energi, og de har et ønske om at hjemmesituasjonen er rolig slik at de kan være orientert mot livet utenfor samtidig som foreldrene er den trygge og forutsigbare basen. Ungdomstida fra 13-17 år preges av selvstendigjøring og etablering av seg selv og sin identitet. Det skjer store endringer i livet, og den følelsesmessige støtten de får hjemme er sentral for å håndtere utryggheten de ofte opplever. De kan reagere sterkt dersom foreldrene ikke klarer å møte disse behovene. Venner betyr mye for støtte og identifisering. Relasjonene innad i familien mellom barnet og foreldrene, og mellom barnet og søsken, påvirkes blant annet av hvordan den unge involverer seg, eller føler seg forpliktet til å ta ansvar. Noen utvikler klare symptomer på stress, og kan reagere med tilbaketrekning eller overaktivitet. Dette svekker den tryggheten de fortsatt har behov for at foreldrene er for dem. Haaland sier at for barn kan «den egentlige skilsmissem» kanskje først oppfattes når en av foreldrene etablerer nye kjærlighetsforhold. Dermed utfordres barna på to ulike realiteter i en situasjon der foreldres lydhørhet overfor barnas signaler gjerne påvirkes av engasjement i ny partner (ibid.).

Barn finner bevisste eller ubevisste strategier for å håndtere effektene av brudd. Tjersland har delt disse strategiene inn i seks kategorier som han benevner som ulike mestringsstrategier. Plasshensyn gjør at jeg ikke utdyper temaet, men begrepene taler langt på vei for seg selv. Mestringsstrategiene deles inn i «østers, balansekunstner, mekler, splitt og hersk, distansering, på parti med den ene»(Tjersland, 2007, 29-33). For mange barn kan strategiene bli varige relasjonsmønstre dersom de og familien ikke får god hjelp og støtte til å håndtere følelser og situasjonen (Rød, Ekeland og Thuen, 2008).

Graden av stabilitet og kvalitet i omsorgen virker sterkt inn på relasjonene mellom barnet og foreldrene, og barnets opplevelse av trygghet. To norske undersøkelser belyser sammenhenger mellom foreldres fungering og hvordan ungdom tilpasser seg etter skilsmisser. Den ene undersøkelsen ble gjennomført av Kyrre Brevik (2008) med utgangspunkt i data fra over 4000 11-15 åringer i forbindelse med Bergensundersøkelsen mot mobbing 1997-1999. Den andre ble gjort av Ingunn Størksen (2006) med grunnlag fra to undersøkelser i forbindelse med Helseundersøkelser i Nord-Trøndelag(HUNT). Brevik fant at det ser ut til å være sammenheng mellom økt risiko for utvikling av problematferd og konfliktfylte forhold mellom foreldre og barn. Han fant også sammenheng mellom negativ utvikling og svakere tilsyn. Størksen konkluderte med at unge og voksne med skilte foreldre, hadde flere psykiske plager som angst og depresjon, og oftere hadde ulike tilpasningsproblemer og skoleproblemer. Hos ungdom der skilte foreldre hadde psykiske problemer, var forekomsten av symptomer på angst og depresjon 30 % høyere enn hos andre, og unge jenter skilte seg ut når det gjaldt forverring av negativ utvikling gjennom ungdomsårene. Vi må konkludere med at det berører mange når andre undersøkelser viser at en av tre foreldre har relativt store psykiske problemer to år etter bruddet (Thuen, 2007).

Når barn opplever at de viktigste omsorgspersonene forandrer seg og/eller ikke klarer å møte barnets økte omsorgsbehov i forbindelse med samlivsbrudd eller effektene som følger, blir barn usikre og utrygge, og de vil ubevisst bruke mange krefter i forsøket på å gjenopprette relasjonell trygghet, de driver med «tilknytningsforsikring» (Haaland, 2002). En konsekvens av dette er at barn er bekymret for foreldrene, og mange har som «prosjekt» å ta vare på dem (Lian Flem, 2001). Dette fører blant annet til at barn underkommuniserer egne behov for å skjerme mor og far.

3.1.3 Interessemotsetninger mellom foreldre er en belastning for barn

Generelt er barn helt avhengig av hvordan foreldrene fungerer psykisk og følelsesmessig for å få god nok utviklingsstøtte på alle områder. Det er en realitet at det for noen barn kan være en god løsning at foreldrene flytter fra hverandre. For noen oppleves det som en lettelse å kunne få distanse til belastninger med vedvarende konflikter, foreldres psykiske sykdom eller belastende atferd. Det kan også være en god løsning fordi foreldrene får det bedre, og slik kan ha mer overskudd i foreldrerollen (Hetherington, 2003, Moxnes mfl, 1999).

Det er imidlertid også en realitet at stadig flere norske barn lever i en situasjon preget av vedvarende konflikter mellom foreldrene også etter brudd, blant annet viser statistikk en økning i antall saker som fremmes flere ganger for domstolen ²³. Frode Tuen (2004) fant at så mange som 56 % av samværsforeldre rapporterte at det i perioder hadde vært store konflikter om barna, og en av tre sa at konfliktene vedvarte fortsatt tre år etter bruddet. Høyt konfliktnivå virker sterkt inn på forholdet mellom barnet og en eller begge foreldre, og de utvikler ofte sterke negative følelser til mor og/eller far, noe som kan føre til at relasjonene bli varig svekket (Rød, Ekeland og Thuen, 2008; Brevik, 2008).

Barna er ofte midt i stormen, og kan ikke beskytte seg mot foreldrenes negative relasjoner. Foreldrenes omsorgsevne påvirkes av konfliktene og manglende støtte fra den andre forelderen. Dette er klart den største påkjenningen for barna. De er avhengige av de voksne, de er opptatt av at foreldrene skal ha det bra, at avgjørelser skal være rettfærdige og synes mange ganger synd på den de reiser fra (Cashmore og Parkinson, 2008; Lian Flem, 2001). Det å leve i en livssituasjon som preges av konflikter mellom foreldrene, eller leve med foreldre med redusert omsorgsevne, er svært alvorlig for barnets generelle utvikling, men spesielt for psykologisk og følelsesmessig utvikling fordi barna i liten grad opplever å bli «sett» av foreldrene (Kvello, 2010; Haavind og Øvreeide, 2007; Moxnes, 2001). Det barn oppfatter at de voksne «signaliserer» blir styrende for hva barna oppfatter at de selv kan gi uttrykk for, de er sensitive og prøver å unngå å være en ekstra belastning

²³ SSB, statistikk over nye og gjentatte saker til behandling i retten viser økning i antall «gjengangersaker».

(Haaland, 2009²⁴). Catharina Boland (2007) hevder at barn helt ned i tre års alder prøver å ta vare på foreldrene og gjør mye for å klare å tilpasse seg foreldrenes fungering. Dermed får de ikke bekreftelse i forhold til egne opplevelser, og kan fort miste viktig hjelp og støtte, informasjon og forklaringer som kan være avgjørende for å oppleve oversikt og relativ kontroll på det som skjer i familien.

3.1.4 Hva kan være hjelp for barn i samlivsbrudd?

Samlivsbrudd er en livskrise som preger familiens dialog og evnen til å vurdere framtidige konsekvenser. Et tilbakevendende tema er at barn ikke får god nok informasjon verken om bruddet og konsekvensene, eller om retten til medbestemmelse og prosesser for deltakelse (Barneombudet, 2012).

I en undersøkelse der Sophie DJ Maes mfl (2011) spurte 22 belgiske barn i alderen 11-14 år om deres forståelse av foreldrenes brudd, fant hun to faktorer som var spesielt viktige for hvordan barna håndterte konsekvensene. Den ene var muligheten til å få en forklaring som gjorde at de kunne forstå hvorfor foreldrene ble skilt, og det andre var følelsen av å bli regnet med i familiens omstillingsprosesser. Det at foreldrene ga dem mulighet til å være involvert på selvstendig grunnlag og lyttet til barnet når omsorgsordningene skulle besluttes, var viktig (ibid.). I en annen undersøkelse der 117 engelske barn ble spurt om hva det var som ga dem opplevelsen av å delta på et selvstendig grunnlag, sa barna at det avgjørende var at de følte at det var en gjensidig tillit mellom dem og foreldrene, at deres syn ble respektert og tatt på alvor, og at «drøftingene» i familien ble opplevd som meningsfull og forståelig (Neale, 2002). Disse funnene underbygges i internasjonal forskning som viser at det å oppleve at følelser og ønsker blir anerkjent og respektert, virker positivt inn på hvordan barn mestrer effektene av samlivsbrudd, og gir bedre beskyttelse mot negative konsekvenser (Dyregrov, 2010; Raundalen og Schultz, 2008; Kvaran, 2008; Goldson, 2006; McIntosh mfl. i ulike publikasjoner, 2000-2007; Butler mfl, 2002). Barn er mer kompetente enn tidligere antatt, og deres motstandskraft og evne til å håndtere effektene av samlivsbrudd styrkes dersom de blir møtt som kompetente aktører (Smith, Taylor og Tapp, 2003). Det er altså sentralt i forhold til hvordan det går med barna at de ikke blir passive tilskuere, men får lov å dele sine opplevelser, følelser og spørsmål med de voksne som er involvert i beslutningsprosessene om barnas liv, og som er i posisjon til å gi følelsesmessig støtte. I denne sammenhengen kan inkludering i meklingsprosessen være et viktig tiltak.

3.2 Ulik tilrettelegging for barns deltakelse i meklingsprosessen

Tjersland skriver at det varierer mye hvordan barn blir involvert i den obligatoriske ordningen (2010).

²⁴ I Barn, Barneombudet, 2009

Oddny Rød refererer til en spørreundersøkelse utført av familievernkontoret i Molde, der 30 av 49 familievernkontorer variasjoner av «Modell for høring av barn» (Rød, 2010). Den opprinnelige modellen er utviklet ved familievernkontoret i Asker og Bærum (Riebe-Andersen mfl, 2007). Det ser ut til å være store variasjoner i hvordan modellen brukes, spesielt i forhold til hvordan foreldrene får del i barnets syn. Den opprinnelige modellen legger opp til en prosess over tre til fire møter, der mekler først møter foreldrene og deretter snakker to meklere med parets barn samlet. Ved tilbakemelding til foreldrene sitter barnet sammen med en av meklerne bak et enveisspeil. Denne strukturen skal sikre at barn og foreldre har samme informasjon og at barna kan supplere det mekleren sier til foreldrene, samtidig som de er atskilt. Deretter fortsetter meklingen uten barn. Det har vært forsøkt å samle familien til et fjerde møte for å evaluere avtalen etter noen måneder. Jeg er ikke kjent med evaluering av denne utvidelsen. Rød beskriver at de i Molde etter samtale med barnet gir foreldrene tilbakemelding med barnet i samme rom, men med fysisk avstand. Jeg vet at noen meklere gjennomfører de ulike samtale på en og samme dag, mens andre fordeler prosessen over noen uker eller måneder. Noen oppfordrer til utprøving av ulike ordninger før endelig avtale, og noen inviterer familien eller bare foreldrene til en oppfølgende samtale etter en tid. Dette begrunnes i en mulighet til å evaluere ordningen og en oppfatning av at det kan være godt for barna å fortelle hvordan det har gått.

Andre meklere samler barnet og foreldrene i en mer terapeutisk struktur ved at familien sitter i en sirkel når informasjonen om barnets syn blir formidlet. Noen gjennomfører ikke separate barnesamtaler. En begrunnelse for denne strukturen er at det ivaretar behovet for triangulering og mulighet for direkte dialog. Triangulering innebærer kort referert at fagpersonen som snakker med barnet skal forankre en forståelse også hos barnets omsorgsperson fordi det er i denne relasjonen den videre dialogen vil foregå (Øvreeide, 2009, 77).

Andre benytter ulike «verktøy» utviklet for samtaler med barn i ulike settinger. Blant dem er det dataassisterte programmet "In my shoes"²⁵, «livsforms intervjuet»²⁶, fortellinger eller filmer, samtalekort eller «kartleggende samtaler med barn når foreldre ønsker hjelp til å finne gode ordninger for bosted og samvær»²⁷.

Jill Goldson (2006) beskriver en meklingsmodell som ble prøvd i New Zealand. Denne ble utprøvd i 17 familier uten spesielt store konflikter, men med ønske om endring i eksisterende ordninger. Barna som var i alderen 6-18 år ble inkludert etter at mekler først hadde møte med foreldrene. Barna snakket alene med mekler som deretter refererte og drøftet barnets syn til foreldrene uten barnet. Deretter var det et møte der mekler og familien drøftet utprøving av et konkret forslag. To uker senere møtte familien for å drøfte utprøving av en plan samt andre vesentlige spørsmål. En oppfølgingsstudie viste at foreldrene fortsatte å involvere barna i

25 Dataprogram til hjelp i samtaler med barn, psykisk utviklingshemmede og psykisk svake voksne.

26 Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5-åring. Agnes Andenæs, 1991.

27 Axelsson, 2010; Hoviosen, 2012.

prosessene med å tilpasse ordningen, og både barn og foreldre var mer fornøyd med løsningen som ble etter at barna var blitt involvert. Barna rapporterte jevnt over at de likte og delta, og de følte at de var blitt hørt.

I Sverige kan foreldre få tilbud om en frivillig «Samarbetssamtal» i kommunenes Familjerättsbyrå. Samtaler med barna er relativt vanlig i mange kommuner. Svenske myndigheter ved Socialstyrelsen har gitt føringer for målet med barnesamtaler. Hensikten beskrives som todelt. Den ene er å kartlegge barnets livssituasjon og barnets relasjon til hver av foreldrene. Den andre er å gi barnet mulighet til å snakke om sin situasjon og om hva som er viktig for seg at det blir tatt hensyn til (Socialstyrelsen²⁸). Samtalen gjennomføres av en spesialutdannet sosialrådgiver, og informasjonen bringes inn i drøfting og veiledning med foreldrene i spørsmålet om hva som er til barnets beste. I dette arbeidet anvender blant andre Familjerätten i Gøteborg tilnærmingen «kartleggende samtaler med barn når foreldre ønsker hjelp til å finne gode ordninger for bosted og samvær» (Axelsson, 2010; Axelsson og Carlsson, 2003). Denne har de utviklet og bearbeidet gjennom tjue år ut fra barneorientert familierapi (BOF), som er utviklet av den norske psykologen Martin Soltvedt. Ved hjelp av ulike figurer visualiseres livssituasjonen og barnet motiveres til en fri fortelling som gir innsikt i barnets opplevelser, tilknytning og samspill med en enkelte forelder. Barn deltar fra 3-4 år til ungdomsalder. Deretter gis en faglig vurdering til foreldrene og de får hjelp til å etablere en ordning som tar hensyn til barnets situasjon. For å kunne benytte dette tilbudet har foreldrene forpliktet seg skriftlig til å gjennomføre en prosess som kan strekke seg over noen måneder. Samme tilnærming benyttes i forbindelse med utredninger til domstolen ved barnefordelingssaker (Lundin og Nylander, 2005).

I følge Donald Saposnek (2004) mener de fleste forskere på feltet at barn bør bli snakket med uten at foreldrene er til stede av hensyn til at barnet får mulighet til å snakke «fritt». Dette belyses i en undersøkelse der Kay M. Tisdall intervjuet barn i Skottland om deres erfaringer med å bli representert av en fagperson i retten. Flere av barna understreket at det var godt at en voksen formidlet deres synspunkter slik at de slapp å måtte fortelle hva de mente mens foreldrene hørte på. De opplevde at det var vanskelig og belastende å snakke om sine tanker og opplevelser når foreldrene var til stede. De ønsket i alle fall i første omgang at mekler skulle formidle barnets perspektiv(Tisdall mfl, 2004).

Det ser ut til at når konflikten mellom foreldrene er erkjent og saken behandles i norsk domstol eller i internasjonale meklingsordninger, deltar de fleste barna i individuelle samtaler med profesjonelle med barnespesifikk kompetanse. Deretter blir barnets syn referert muntlig eller skriftlig i meklingen.

²⁸ Att skiljas – när man har barn. Informationsbroschyr. Stockholm:Socialstyrelsen

3.3 Barns egne erfaringer fra deltakelse i meklingsprosesser

Barn er opptatt av å delta og bidra når viktige ting skal snakkes om i familien. De ser på seg selv som likeverdige medlemmer i familien, og ønsker å delta i drøftinger sammen med foreldrene for å kunne påvirke organiseringen av familielivet (Strandbu 2011; Cashmore og Parkinson, 2008; Smith og Taylor, 2003). Når det gjelder barns erfaringer med mekling har jeg ikke funnet norske undersøkelser hvor barn er spurt om mer enn hvordan det generelt har vært å delta i den obligatoriske meklingen (Rød, 2010). Internasjonalt foreligger det studier om barns erfaringer fra mekling i ulike settinger som rettsmekling, mekling ved erkjent konflikt og frivillig mekling. Barna har møtt ulike fagpersoner, og tilnærming og gjennomføring har vært ulik. Noen få har deltatt i felles samtaler med foreldre, andre er representert av egen talsperson eller ved at deres synspunkter er formidlet til foreldrene skriftlig eller muntlig etter kartleggingssamtaler. Selv om erfaringene er gjort i ulike settinger mener jeg det gir relevant kunnskap for vår obligatoriske ordning fordi barna forteller om opplevelser fra prosesser der det skal forhandles om omsorgsordninger.

3.3.1 Barn og foreldre kan ha ulike synspunkter

Studier viser at barns synspunkter og interesser ikke nødvendigvis er sammenfallende med hva de voksne tror at barna ønsker, eller med foreldrenes interesser. (McIntosh 2009; Freeman i Birnbaum 2009; Smith, Taylor og Tapp 2003; Butler 2002; Hawthorne m.fl. 2003; Haugen 1999; Moxnes 1990).

Mange barn forteller at de ikke er blitt informert om hva som kommer til «å skje» i familien, og selv blant dem som er blitt inkludert, sier mange at de ikke er blitt snakket med om omsorgsordninger (Birnbaum, 2011; McIntosh, 2009; Butler, 2002; Hawthorne mfl, 2003). Gillian Douglas mfl. (2006) intervjuet britiske barn som var involvert i familierettens behandling av barnefordeling. Hun skriver at det var ulike oppfatninger mellom barn og foreldre om hvorvidt foreldrene hadde fortalt barnet om at de skulle skilles. Av 103 barn sa 29 % at foreldrene ikke hadde fortalt noe, mens 99 % av foreldrene sa at de hadde fortalt barna om det forestående bruddet. Godt over halvparten av barna sa at ingen hadde fortalt dem hva konsekvensene ville bli. 64 % av barna mente at de skulle blitt spurt om sin mening, og flere sa at det var som om foreldrene mente at dette ikke var noe problem for barna, det var foreldrene som skulle skilles (ibid.).

Det ser ut til at barn har større tillit til at deres synspunkter kommer fram når de snakker med andre enn foreldrene fordi de har erfart at selv om de har fortalt hva som er viktig for seg, så er det som om foreldrene ikke hører (Douglas, 2006; Birnbaum mfl, 2011). Tilsvarende funn er gjort blant norske barn i undersøkelser der både foreldre og barna er intervjuet om hva som er viktig for barnet i forbindelse med bosted- og samvær (Haugen, 2007; Moxnes, 2003).

Barn har erfart at selv om de har fortalt foreldrene hva som er viktig for seg, så er det som om foreldrene ikke hører på dem. I en canadisk undersøkelse der Rachel Birnbaum (2011) intervjuet 32 barn i alderen 7-17 år om deres erfaringer med fagpersoner i forbindelse med sak i familieretten. Alle barna over ti år sa at de hadde fortalt foreldrene om sine synspunkt når det gjaldt omsorgsordning. Flere sa at foreldrene liksom ikke ga respons, det var som om «*jeg hadde ingen ting å si*» eller at «*jeg ble fortalt at det ikke var min business*».

I en annen undersøkelse der 15 barn i alderen 7-17 år og noen av foreldre ble intervjuet om erfaringer fra separat representasjon av barnets syn i engelsk familierett (Douglas mfl, 2006), sa de fleste barna at de likte at en person var dedikert til å bistå dem med å formidle sitt syn. De trodde ikke at foreldrene kunne klare å komme fram til en avgjørelse uten hjelp, og de mente derfor at det var nødvendig med hjelp fra en nøytral instans. De var også klare på at de ønsket å bli informert om «utviklingen» i sin sak av de profesjonelle, fordi de stolte på at den informasjonen var mer riktig enn det foreldrene fortalte (ibid.). I en svensk studie spurte Eva-Britt Fagrell og Berit Greger Karlsson (2004) seks barn fra sju år og oppover om deres opplevelser fra barnesamtale i forbindelse med utredning ved barnefordeling. De fleste ønsket å vite hva som var forslaget til avtale, og den ville de ha av sosialrådgiveren som gjennomførte utredningen. Barna fortalte at det var vanskelig å si akkurat hva de ønsket fordi de tenkte på hvordan foreldrene kom til å reagere.

Selv om barn har erfart at foreldre ikke snakker med dem om disse spørsmålene, eller ikke lytter til barnas ønsker, uttrykkes likevel tillit til at dersom foreldrene får vite hva barnet mener så vil de forstå mer og klare å finne løsninger som er gode for alle. Ubehaget ved å være «nervøse» før samtale med mekler ser ut til å settes til side fordi det er viktig å snakke med den som kan bringe deres synspunkter inn i prosessen slik at de kan få mulighet til å påvirke (Birnbaum, Bala og Cyr 2011; Fagrell og Karlsson 2004; Tisdall mfl, 2004).

I prosessen med å akseptere situasjonen og «orientere seg», oppleves det slik viktig å ha andre å snakke med enn foreldrene (Lian Flem, 2001). Behovet for å snakke om situasjonen og reaksjoner varer lenge, også for barna i de såkalte «ukompliserte» samlivsbruddene (Maes, De Mol og Buysse, 2012). Barn forteller at det oppleves godt å få snakke med noen selv om «resultatet» ikke blir slik barnet helst ønsket (Birnbaum 2011; Eriksson og Näsman 2009).

Barn forventer at den profesjonelle «holder ord» og tar dem på alvor, og respekterer at ting barna ikke vil skal bringes videre, ikke blir fortalt til foreldrene. De fleste av de britiske barna Douglas (2006) intervjuet, opplevde det godt å ha en talsperson. De trengte en de kunne stole på, en person som var nøytral og som kunne gi støtte og hjelpe dem til å få oversikt i en turbulent situasjon. Personen måtte være «barnevennlig», empatisk og interessert i barnet, snakke med et adekvat språk og en holdning som ikke var «ovenfra og ned», og det måtte være tid nok til å bli trygg på personen. Flere sa at det ikke måtte være en samtale preget av «forhør» og

utspørring, men en vennlig samtale. Barna ville at talspersonen skulle gjengi korrekt det de hadde klarert, og de reagerte sterkt dersom de fant ut at talspersonen hadde brutt denne tilliten (ibid.).

Flere studier viser at meklers realkompetanse og innstilling er avgjørende for hvordan barna føler seg ivaretatt og respektert (Graham og Fitzgerald 2010; Masson og Oakley, 1999). 17 barn som alle hadde vært vitne til vold i hjemmet ble spurt om sin erfaring fra samtaler med fagfolk i den svenske familieretten (Eriksson og Näsman, 2009). Et flertall av barna fortalte om fagpersoner som var så empatiske og beskyttende at barna opplevde det som et hinder for åpen kommunikasjon. Mantle intervjuet engelske barn om deres erfaringer fra møtet med sosialarbeidere som skulle vurdere omsorgsordninger i forbindelse med barnefordeling i familieretten (Mantle mfl, 2006). På bakgrunn av barnas opplevelser konkluderer Mantle med at noen av fagpersoner så ut til å forvente at barn er en fokusert samtalepartner, barna opplevde disse som lite empatiske og/eller barneorienterte, og det fikk betydning for hvordan barnet klarte å kommunisere.

I tillegg til at det er viktig for barn å påvirke hvordan omsorgsordningene blir, sier noen at det føles bra å kunne hjelpe foreldrene til å finne løsninger (Graham og Fitzgerald, 2010). Et annet gjennomgående tema er håpet om at foreldrene kan få hjelp til å forholde seg til hverandre på en okey måte. Barn forventer at meklingsprosessen kan hjelpe foreldrene til å slutte å krangle (Barneombudet, 2012).

3.3.2 Støtte til å forstå

Kvaran skriver at det går igjen i mange av barnas historier at det var lite eller ingen oppfølging av den første informasjonen de hadde fått (2008, 92). Forskning viser at barn er opptatt av å forstå hvorfor det ble brudd (Maes mfl, 2012; Mantle mfl, 2007). Vi vet at når barn ikke får forklaringer de kan forstå eller svar på spørsmål de har, blir mange redde og har forestillinger om dramatiske konsekvenser (Raundalen og Schultz, 2008; Douglas mfl, 2006). Det at de ikke får forklaringer de kan forstå eller får god nok psykologisk støtte skaper forvirring og reaksjoner, og er ofte en medvirkende årsak til at barn strever psykososialt (se 3.1.2). Når barn har møtt profesjonelle som forstår hvordan barnet opplever situasjonen, er barnas erfaringer at de får støtte til å bearbeiding, og hjelp til å finne strategier som hjelper dem til å håndtere situasjonen (Rød, 2010; Douglas, 2006; Stotzel og Fegert, 2006).

Barn argumenterer med at de må bli hørt fordi det å bli holdt utenfor viktige beslutninger i familien får dem til å føle seg opprørte og irritable, sinte og frustrerte, triste, syke, alene og overlatt til seg selv (Graham og Fitzgerald, 2010). Studier viser at ignorering av barna i gjør at de føler seg maktesløse (Birnbbaum, 2009).

Barn er enige om at det er logisk at de må delta når omsorgsordninger skal bestemmes fordi det gjelder dem og deres liv (Barneombudet, 2012; Graham og Fitzgerald 2010; Cashmore og Parkinson, 2008; Douglas mfl, 2006). Det at foreldrene ikke lytter og tar hensyn til barnets syn, bryter med hva de er opplært til, nemlig å si

hva de mener, ta hensyn til andre og at alle kan være med å bestemme i hverdagen (Graham og Fitzgerald, 2010). Det ser også ut til at barn som har kunnet delta i gode prosesser har tilegnet seg kunnskap som gir dem flere strategier i møtet også med andre utfordringer (Mantle mfl, 2006).

3.3.3 Medbestemmelse

For at barn skal få muligheten til å delta og utøve medbestemmelse, er de avhengig av å bli informert om sine rettigheter og prosessen, men også informasjon som gjør dem i stand til å skjønne hva de skal bidra med og hvorfor. Flere studier viser at barn ikke føler at de har vært forberedt på hva deres deltakelse i meklingen skulle handle om (Birnbaum, 2011; Butler, 2002; Hawthorne mfl, 2003; McIntosh, 2009). Og selv barn som har deltatt i mekling, er ikke blitt informert verken om prosessen eller hvordan deres synspunkter blir «behandlet» videre. Mange ser ikke sammenheng mellom egen deltakelse og resultat, og virket forvirret (Fagrell og Greger Karlsson, 2004; Masson og Oakley, 1999). Det er uklart hvem som har ansvar for at barn blir informert om sine rettigheter, og det ser ut til at mange foreldre ikke snakker godt nok med barnet slik at det forstår sammenhenger i og konsekvenser for livssituasjonen (James og Haugen m fl, 2010; Kvaran, 2008; Wallerstein, 2005). Det begrenser barns mulighet til reell deltakelse.

Judy Cashmore og Patrick Parkinson (2008) intervjuet 47 australske barn i alderen 6-18 år og 90 foreldre som hadde vært involvert i familielovskonflikter. Informantene ble rekruttert via advokater som ble bedt om å plukke ut familier i to kategorier, den ene var de som ble enige ved hjelp av mekling, den andre var de familiene som hadde fått sine saker behandlet i familierettssystemet. Intervjuene fokuserte på i hvilken grad barna fikk utøve medbestemmelse, hvor hensiktsmessig barna og foreldre mente det var at barna deltok, og eventuelt i hvilken alder barn bør involveres. 19 av barna var involvert i saker med store konflikter, familievold, mishandling eller omsorgssvikt. Alle ble intervjuet i løpet av et år etter brudd, og deretter ble flertallet også intervjuet etter 18-30 måneder. Når det gjaldt medbestemmelse mente 91 % av alle barna at barn må delta, men ikke nødvendigvis være med på avgjørelser. 53 % av barna i de komplekse sakene var tydelige på at de måtte delta i den hensikt at de også skulle påvirke avgjørelsene. De andre 47 % ønsket å bli lyttet til, men ikke bestemme. Noe over halvparten ønsket at de kunne fått større medbestemmelse. For barna over tolv år sa 60 % at de fikk påvirke bosted- og samværsordning litt, mens de under tolv år opplevde at de sjelden hadde innflytelse. Barna mente at det viktigste var å påvirke ordningene slik at de ble fleksible i omfang og hyppighet. Foreldrene uttrykte en generell bekymring for om barna ble utsatt for press og manipulasjon, mens barna selv var mest opptatt av om ordningene ble rettfærdige og at de kunne opprettholde relasjonen til begge foreldre og søsken. Flertallet av barna mente at de må høres fra de er sju år, men så mange som hvert tredje barn mente at det egentlig ikke skulle være noen nedre alder. Det avgjørende er om barnet forstår «hva det deltar i». Mange var opptatt av at

ordningene skulle være rettferdig også for søsken og foreldre. Alle unntatt en, var opptatt av at ordningene ble slik at søsken kunne være sammen.

Barnas erfaring var at deltakelse førte til at de følte at de fikk mer oversikt og kontroll over situasjonen, og avgjørelsene ble bedre for dem selv. Flertallet sa at det å bli «hørt» satte dem i en vanskelig posisjon og førte til ulike dilemmaer som bekymring for mulige konsekvenser for foreldrene eller dem selv, og noen var redde for at de kunne gjøre »feil» valg. Likevel ga de klart uttrykk for at de ønsket å få delta selv om det altså kunne være vanskelig fordi de ved å delta følte at de fikk mer oversikt og kontroll over situasjonen, og deltakelsen førte til at avgjørelsene ble bedre for dem selv.

Barna som hadde vært vitne til vold eller selv vært utsatt for omsorgssvikt eller mishandling, var mindre opptatt av at det var vanskelig å bli «hørt». De var mindre bekymret enn barna i de «vanlige» sakene når det gjaldt å bli stilt overfor vanskelige dilemmaer, og de var tydelige på at også små barn må bli hørt. Cashmore og Parkinson sammenligner sine funn med andre studier som omfatter barn som har opplevd vold, mishandling og/eller høyt konfliktnivå (Neale og Smart, 2001; Gollop mfl, 2000). De konkluderer med at barn med slike erfaringer har større behov for å bli hørt enn de barna som ikke har opplevd slike ting. Det kan se ut til at disse barna har mindre grunn til å respektere foreldrenes følelser eller stole på deres omsorgsevne. Selv om noen få av barna var bekymret for konsekvensene dersom foreldrene ble sinte, insisterer barna på at de må få gjøre selvstendige valg når det gjelder bosted og samværsordninger. Foreldre som er spurt støtter vurderingen og er opptatt av at barna må bli hørt enn fordi det er viktig for å komme fram til bedre avgjørelser. De mente at barna var i stand til å gi uttrykk for hvem av foreldrene de følte seg mest trygge med, og de var opptatt av at yngre barn også må høres (ibid.).

I en annen undersøkelse der Cashmore og Parkinson (2005) intervjuet 60 barn i alderen 12-19 år fortalte halvparten av tenåringen at de ikke hadde fått mulighet til å påvirke valg av bosted. Halvparten mente at de hadde for lite kontakt med samværsforelderen, og en av fire fortalte at de aldri fikk ha samvær når de selv ønsket det. De sa at det som var viktigst for dem var at de kunne ha regelmessig kontakt og en meningsfull relasjon til begge foreldrene og søsken. 95 % sa at det var viktig at søsken fikk leve sammen. Dette begrunnet de i at søsken støtter hverandre når foreldre «svikter», og at de forstår hverandre. Barna var opptatt av at det skulle være rettferdighet i forhold til foreldrene, spesielt når det gjaldt økonomiske forhold og hvor tilgjengelige foreldrene skulle være. Forskerne fant at det var en sterk sammenheng mellom tenåringenes oppfatning av rettferdighet i bosted- og samværsordningene og i hvilken grad de selv hadde fått være med å bestemme ordningene. Kun 13 av de 60 mente at de skulle bestemme, mens flertallet mente at det var riktig at de skulle ha en del å si når avtalene skulle gjøres. De var helt tydelige på at foreldrene ikke måtte øve press på dem i forhold til hva de skulle mene.

Barna Graham og Fitzgerald (2010) intervjuet, mente at deres påvirkning førte til bedre beslutninger. Derfor må voksne lytte til barn, og ta deres synspunkt i betraktning slik at barna får mulighet til å påvirke avgjørelsene som gjøres på vegne av barnet. Barna var opptatt av at deres deltakelse fikk innvirkning på fleksibilitet og ga rom for ulike valg. De skilte mellom det å kunne påvirke hvordan de skulle bruke tid sammen med hver av foreldrene, og det å velge mellom foreldrene i form av å skulle ha ansvar for å bestemme hvordan ordningene skulle bli.

Fler studier viser at barn generelt er opptatt av at det viktigste er å påvirke hvordan tiden skal disponeres med begge foreldrene, (Strandbu, 2011; Graham og Fitzgerald, 2010; Skjørten, 2010; Cashmore og Parkinson, 2008; Goldson, 2006; Smith og Taylor, 2003; Cashmore, 2003; Neale, 2002). De fleste endringene som blir gjort i eksiterende avtaler, blir initiert av barna (Cashmore og Parkinson 2008; Skjørten mfl, 2007). Dette kan ses i sammenheng med at barn gir uttrykk for at de ikke kan vite hva som er bra for dem før de har fått prøvd hvordan det fungerer, og de snakker om behovet for fleksible ordninger som kan endres (Barneombudet, 2012).

Voksne er bekymret for om barn er i stand til å gi uttrykk for sine meninger, og om vi kan stole på at det er deres egne ønsker de gir uttrykk for. Rød (2010) skriver at barna som deltok i barnehøringene ganske lett formidlet sine ønsker og tanker om hvilke ordninger de kunne tenke seg. Eva Axelsson ved familjerådet i Gøteborg oppsummerer at erfaringer fra godt over tjue år med barnesamtaler viser at barn som har klare oppfatninger av hva de helst vil, raskt og uoppfordret gir uttrykk for dette (studiebesøk, 2010). Barn sier at det som avgjør om barn kan uttale seg er at de forstår hva de skal snakke om. De mener at selv små barn bør delta fordi når foreldrene skjønner mer, føler barnet at det har mer innflytelse og kontroll (Cashmore og Parkinson, 2008; Smith og Taylor, 2003; Rød, 2010; Kvaran, 2008; Haugen, 2007; Røed og Thuen, 2008; Skjørten mfl, 2006).

3.3.4 *Hvordan delta?*

Ulike studier viser at barn blir overrumplet fordi meklingsrammer, roller og struktur er uklare. Barn blir rett og slett ikke forberedt på hva samtalen skal handle om, eller hvordan deltakelsen skal gjøres. Mange ser ikke ut til å ha forstått hensikten med sin egen deltakelse i meklingsprosessen, og det er grunn til å slå fast at informasjonen har vært svært mangelfull (van Nijnatten og Jongen, 2011; Graham og Fitzgerald, 2010; Masson og Oakley 1999). Flere undersøkelser viser også at barn savner å få del i hvilke ordninger foreldrene vurderer for at de selv kan ha noe å tenke ut fra når de ble spurt (Birnbaum, 2011; McIntosh, 2009; Fagrell og Karlsson, 2004; Hawthorne mfl, 2003; Butler, 2002).

Barn trenger personlig og konkret informasjon før og under prosessen. Det stilles spørsmål ved om skriftlig materiell er godt nok som informasjon (Douglas, 2006). Rød (2010) skriver at en del barn ga uttrykk for at de

ikke visste så mye om hvorfor de skulle være med til mekler, og derfor utarbeidet de et informasjonsbrev som beskrev hva som skulle skje, hvem som skulle delta og hvor lang tid det vil ta.

Tisdall mfl. (2004) konkluderte med at barn som ble representert med egen advokat tilegnet seg ferdigheter og en trygghet som gjorde dem bedre i stand til å sette ord på egne meninger og styrket deres mulighet til å representere seg selv.

For å oppsummere barns perspektiv på deltakelse og medbestemmelse når omsorgsordninger skal bestemmes, gjengir jeg resultatene fra en metastudie som ble presentert i 2012 (Birnbaum og Saini, 2012). Den oppsummerer funnene i 35 kvalitative studier fra 11 land de siste tjue årene der 1325 barn er blitt intervjuet om deltakelse i barnefordelingssaker;

- Barna er opptatt av demokratiske prosesser i familien. Forandringene skjer i deres liv og de vil påvirke hvordan ordningene skal være fordi det får konsekvenser for deres liv og relasjonene til foreldrene.
- Informantene er barn som i hovedsak har vært involvert i uttalte konflikter mellom foreldrene. Barn er opptatt av at de skulle vært involvert tidligere, helst i fasen da foreldrene besluttet bruddet. Dette er blant annet begrunnet ut fra behovet for å forstå årsakene til bruddet, og deltakelse i drøftingene om familiens organisering med foreldrene i hvert sitt hjem.
- De er opptatt av at det er viktig og riktig at de deltar og kan være med å påvirke fordi det er viktig å bli lyttet til, de tror at deres medvirkning bidrar til bedre beslutninger.
- Det er forskjell mellom å bli lyttet til og drøftet med, og bli tillagt ansvar for å velge mellom foreldrene dersom barna opplever at det er de som får ansvar for å bestemme.
- Det å bli behandlet med respekt og bli tatt på alvor, sier mange også handler om at voksne tar hensyn til at barn er sårbare, det er vanskelig å sette ord på sine ønsker fordi de ikke vil risikere å såre foreldre, skade sine relasjoner, lojalitetsdilemmaer.
- Internasjonale studier viser at barn i hovedsak er fornøyd med å bli representert av en profesjonell, altså at de har separate samtaler med en profesjonell som bringer barnets perspektiv inn i prosessen. Erfaringer fra møter med profesjonelle gjør at barn peker på at det er viktig at fagfolk lytter til dem og tar deres meninger på alvor, samtidig som de støtter barnet slik at barnet ikke kommer i «kryssilden» mellom foreldrene. Barn konkretiserer at profesjonelle må vise at de er engasjerte og interesserte i å høre hva barnet sier, i stedet for å «mene» hva som er viktig for barnet.

3.4 Foreldres erfaring med barns deltakelse

Hvordan barns behov for informasjon og mulighet til å påvirke omsorgsordninger, avhenger av foreldres oppfatning av barnets kompetanse og kunnskap om barns rettigheter. Mange foreldre er ikke klar over barnets

rettigheter, og mange blander barnets rett til informasjon og deltakelse med at barnet har rett til å bestemme. De er usikre på om det å lytte til barnet er synonymt med å gjøre som barnet vil (Cashmore og Parkinson, 2008).

Kort oppsummert viser forskning at de foreldrene som har erfaring med barnas deltakelse, i stor grad anbefaler at barn bør delta (Cashmore og Parkinson, 2008; Graham og Fitzgerald, 2010; Rød, 2010; Riebe-Andersen og Stray, 2007). Oppsummert kan foreldres argumenter for at barn bør delta deles i seks kategorier;

1. Det er viktig at barnet får snakke med noen andre.
2. Det er bra at barnet får «en stemme» og en talsperson inn i prosessen.
3. Det er viktig at barnet får erfare at foreldrene er interessert i en ærlig og åpen kommunikasjon, og i barnets perspektiv.
4. Foreldre mener at deltakelsen har innvirkning på barnets selvfølelse og tro på muligheter for å påvirke.
5. At barnet deltar gjør at relasjonene mellom barn og voksen blir mer balansert.
6. Det er en rettighet barnet har.

Flertallet av foreldre ser ut til å være enig om at barn må få mulighet til å snakke med en fagperson, og få gi uttrykk for sitt syn. De fleste mener at barnet er blitt godt ivaretatt i samtaler med profesjonelle, men de mener at gjennomføring og tilrettelegging kan bli bedre. Det pekes spesielt på behovet for å avklare hensikt og de ulike profesjonelle sine roller samt at barnet får tilstrekkelig tid til å etablere et tillitsforhold til den de skal snakke med.

3.5 Mekleres erfaring med barns deltakelse

«*Children's participation is only as good as the skill and abilities of the interviewer*» (Saposnek, 2004, 176-177). Donald T. Saposnek har involvert barn i mekling siden 1980-tallet, og argumenterer sterkt for at barn må bli hørt. Han hevder at barnets mulighet til reell deltakelse er helt avhengig av hvordan mekler klarer å bidra til at barnets subjektive verden gis plass. Han skriver at de viktigste forutsetningene som må være på plass er at mekler er komfortabel med barn og har kompetanse om barns utvikling og kommunikasjon, og er i stand til å se deltakelsen i den konteksten barnet lever i.

Norske mekleres erfaringer er presentert i ulike undersøkelser (Sintef, 2011; Solberg, 2010; Rød, 2010; Kopperud, 2007; Kvål Svidal, 2006). Jeg velger kort å presentere sentrale funn fordi mekler er nøkkelen til hvordan det blir tilrettelagt for barns deltakelse, og indirekte for mulighetene til medbestemmelse. I Norge er det mekler som har ansvaret for om og hvordan foreldrene blir informert om barnets rettigheter, det er mekler som avgjør om det skal åpnes for direkte inkludering av barnet. Det er mekler som planlegger og tilrettelegger for barnets deltakelse, og mekler er den profesjonelle som skal bidra med generelle innspill om barnets beste i den situasjonen familien er i.

Studier viser at det er store forskjeller i hvordan norske meklere generelt leder meklingsprosessen. Når det gjelder involvering av barn er den vanligste begrunnelsen at de bringes inn for å skape bevegelse i foreldrenes forhandlinger (Gulbrandsen og Tjersland, 2010; Kopperud, 2007; Kvål Svidal, 2006). Sverre S. Solberg (2010) intervjuet ni norske meklere om deres erfaringer fra barnesamtaler. Han fant at i tillegg til ulike syn på om barn bør involveres, hersker det en utstrakt usikkerhet om hva mandatet for høring av barn er. Flere var opptatt av at foreldremyndigheten ikke må undergraves. Alle hadde erfaringer med at det å være i dialog med barn kan være utfordrende, og at det er viktig å føle at man behersker en kontekst der barnets beste er sentralt.

At meklerrollen oppleves utfordrende er et annet tema i fler studier (Sintef, 2011; Kopperud, 2007; Kvål Svidal, 2006). Gry Mette Haugen og Minna Rantalaiho fant at meklere opplever det utfordrende å balansere mellom hensynet til å komme fram til en avtale og bistå som konfliktløser, en balansering som kan ta oppmerksomheten bort fra prinsippet om barnets beste (i Kjørholt, 2010, 118). Annica Abrahamsson og Elin Winsnes fant da de intervjuet sosialsekretærer i svensk familjerätt at de profesjonelle opplever barnesamtalen som en svært krevende balansegang. Grensene mellom at barnet skal føle seg møtt og ikke avvist på den ene siden, og en begrensning på hvilken informasjon som trengs for belyse spørsmålene relatert til omsorgsordninger, oppleves vanskelig (Abrahamsson og Winsnes, 2011). Likevel forteller de fleste mekler som har involvert barn i meklingsprosessen om overveiende positive erfaringer. Deres generelle erfaringer kan oppsummeres i åtte kategorier;

1. Barns deltakelse bidrar til mer informasjon slik at mekler lettere kan bistå med å finne gode løsninger.
2. Foreldrene ser bedre hvordan situasjonen påvirker barnet.
3. Foreldre blir mer lydhøre og mer motiverte for å finne løsninger som kan fungere bedre for barnet.
4. Meklere er generelt usikre både når det gjelder mandatet for å involvere barn og hvordan gjennomføringen skal gjøres slik at den er ivaretagende for barnet.
5. Meklere er usikre på om meklerrollen gir mandat til å utfordre foreldrene, de er usikre på hvordan barns syn skal implementeres eller hvordan barnets syn «forplikter» prosessen.
6. Mange føler at de har for lite kunnskap og trening i samtaler med barn, og noen gir uttrykk for å være ukomfortable i arbeid med barn.
7. Rammefaktorer som tid, arbeidsstedets kultur for involvering av barn, og manglende muligheter til å forplikte foreldre til å gjennomføre en prosess som er mer på barns premisser, er sentrale dilemmaer meklere beskriver.
8. Flertallet mener at barn har rett til å få snakke med en fagperson, men spørsmålet stilles i forhold til om meklingsprosessen er riktig arena for å inkludere barnet og møte barns behov for psykologisk støtte i en familieomformingsprosess.

3.6 Oppsummering

Spørsmålet om barns deltakelse i den obligatoriske meklingsordningen er fortsatt omdiskutert og komplisert. Vi har i dag kunnskap om at det er viktig at barn får delta og har innflytelse når tid skal fordeles mellom to hjem slik at det blir til barnets beste og familierelasjonene ivaretas. Vi vet at deltakelse i mekling er viktig hjelp til å håndtere utfordringer og effekter av samlivsbrudd. Vi vet at barn vil inkluderes som likeverdige familiemedlemmer, de vil bli lyttet til selv om de færreste vil ha ansvaret det innebærer å bestemme, og vi har kunnskap om at barn er kompetente aktører i eget liv som har forutsetninger for å representere seg selv dersom situasjonen tilpasses barnets alder og modenhet. Vi vet også at når barn har deltatt i mekling tar foreldre i stor grad hensyn til barnets perspektiv, og ordningene ser ut til å bli mer stabile. Det ser også ut til at både barn og foreldre blir mer fornøyde, foreldre samarbeider bedre og omstillingene ser ut til å bli lettere. Dette sammen med barns ubetingede rettigheter burde ha medført endringer i praksis, men både norsk og internasjonal mekling preges av stort fravær av barn. Noen land har sett at barns deltakelse også er viktig for å få innsikt i om barns omsorgssituasjon ivaretar deres behov, og kan være viktig for å komme inn med hjelp dersom det er nødvendig. Flertallet av foreldre med erfaring anbefaler at barn får delta ut fra barns behov for å snakke med en fagperson, og fordi at det gir foreldrene innsikt i barnets spørsmål, meninger og opplevelser.

Likevel åpnes det kun unntaksvis for at barn kan delta. Den obligatoriske ordningen i Norge preges av meklernes individuelle praksiser. Usikkerhet rundt mandat, tilrettelegging og egen kompetanse er medvirkende årsaker til at barns juridiske rettigheter ikke blir oppfylt. Min undersøkelse kan bidra til mer innsikt i barns egne opplevelser og erfaringer, en innsikt som kan være til hjelp i planlegging og tilrettelegging for økt inkludering av barn.

4 Metode

4.1 Kvalitativ forskningsmetode

Når målet er å søke kunnskap om barns erfaringer og få tilgang på den opplevelsesnære informasjonen jeg var ute etter, tok jeg utgangspunkt i Agnes Andenæs sin formulering «fra undersøkelsesobjekt til medforsker» om barn som informanter (Andenæs, 1991). Dette beskriver den samhandlingen som skjer i dialogiske møter for å få del i barnets ståsted (Eide og Winger, 2003). På bakgrunn av mine erfaringer fra samtaler med barn i ulike alder og situasjoner, var det naturlig å snakke direkte med barn som har deltatt i mekling. Jeg valgte å bruke kvalitativt forskningsintervju som metode (Kvale og Brinkmann, 2009). Et viktig formål med kvalitative studier er å oppnå en forståelse av sosiale fenomener på bakgrunn av varierte og fyldige data om personer og situasjoner. Kvalitativ forskning er basert på en helhetsforståelse som innebærer at fenomener som kommer fram i studier av enkeltstående tilfeller settes inn i en større sammenheng. Forskningsprosessen er gjennomført i henhold til de sju ulike stadiene som er beskrevet av Steinar Kvale, - valg av tema og utforming av

problemstilling, innsamling av data og transkribering, analyse, verifisering og sluttrapport (Kvale, 2000, 46-71). Disse stadiene foregår i en fleksibel og gjensidig prosess i hele forløpet. Refleksjon om etiske hensyn, spesielt i relasjon til at det er barn som blir intervjuet, har vært en rød tråd i hele prosjektet.

Det å snakke med barn om temaer rundt foreldres samlivsbrudd og effektene av dette, er sensitivt og kan være vanskelig å sette ord på. Margareta Hydén skriver om «den berättarfokuserade intervjun» (2000, 130-132). Denne tilnærmingen er ikke primært strukturert etter spørsmål og svar, men spørsmålene benyttes til å støtte opp om informantens frie fortelling om selvopplevde og tenkte situasjoner. Et sentralt element for å få til en god samtalsituasjon der barna i mine intervjuer blir trygge nok til å fortelle fritt, er «det interaktive aspektet». Informasjonen som kommer fram utformes mellom barnet og forskeren i den aktuelle situasjonen, og slik deltar jeg både i meningsskaping og tolkning. Et annet element Hydén skriver om er det «polyfone aspektet», at informanten har ulike muligheter til å uttrykke seg og disse uttrykkene anses som likeverdige (2000, 132-148). I intervjusituasjonen med barna kom dette fram ved at barnet fortalte om egne opplevelser, reflekterte rundt hvordan søsken kanskje hadde tenkt, hva de ville gi som råd til en venn i samme situasjon, eller hva de selv ville gjort hvis de skulle deltatt i ny mekling.

4.2 Godkjenning og etiske refleksjoner

Prosjektet ble godkjent av Personvernombudet for forskning 16.09 2010. Jeg har ikke tatt opp eller skrevet ned opplysninger som kan identifisere deltakerne for andre enn dem selv. Lydfiler og foreldrenes samtykkeskjemaer er slettet.

Intervjuene skjedde etter informert samtykke fra begge foreldrene. Jeg snakket med begge foreldrene for å utdype informasjon og besvare spørsmål de måtte ha. Begrunnelsen for å snakke med begge er at jeg tror barna føler seg friere til å fortelle dersom de har aksept fra både mor og far. Samtykket ble underskrevet av forelder med bostedskompetanse.

Å samtale med barn om dette temaet har mange likhetstrekk med å invitere dem som deltaker i meklingsprosessen. Vi voksne står i en mektig posisjon. Vi har langt på vei definisjonsmakten, styrer og strukturerer, og vårt språk åpner eller lukker for barnets deltakelse. Å invitere barn som deltakere, handler om at vi voksne er i stand til å forplikte oss overfor barnet og dets perspektiv. Jeg ville intervju om et følsomt tema, og deltakelse kunne aktivere ulike følelser. Bevissthet om dette har fulgt meg i hele prosessen.. I intervjusituasjonen observerte jeg barnas reaksjoner, og tilpasset spørsmål og tempo i forhold til det. Jeg anså at jeg ut fra min kliniske erfaring ville være i stand til å ivareta barnet dersom jeg oppfattet behov for det.

Jeg snakket med barna om deres erfaringer fra interaksjoner som omfattet andre personer. Verken foreldre eller meklere er gitt rom for å komme med sitt syn på barns fortellinger om dem. I presentasjonen har jeg prøvd

å anonymisere slik at det ikke skal være aktuelt for andre enn dem det gjelder, å gjenkjenne barna eller de voksne som omtales.

4.3 Rekrutterings- og utvalgsprosess

For å se etter eventuelle forskjeller som burde vektlegges håpet jeg å intervjuer åtte barn, fordelt på fire under 11 år og fire over 12 år. Det at barn ikke registreres i meklingsprosessen medfører at det ikke fins en oversikt over barns deltakelse. Forskningsmaterialet ble derfor et tilfeldig sammensatt utvalg etter "første mann til mølla"-prinsippet når foreldre samtykket og barnet hadde lyst. Jeg ba ledere ved et antall familiekontor om hjelp til å rekruttere informanter.

Sammen med informasjonsbrev til kontorene var det også et informasjonsskriv til foreldre med et skjema for samtykke til at jeg kontaktet dem for videre avklaring om deres barns deltakelse. Dette skulle mekler gi til foreldre, og foreldrene kunne enten ta direkte kontakt med meg, eller gi det til mekler som ville formidle det videre til meg.

Rekrutteringsarbeidet gjennomførte jeg slik;

1. Desember 2009; presentasjon av prosjektet på en regional meklerkonferanse.
2. September 2010; utsendelse av forespørsel om rekrutteringsbistand til 6 kontor, Bufetat og Kirkens Familievern (vedlegg 1). Deretter oppfølging per telefon og E-post.
3. Primo oktober 2010; Informasjon ved deltakelse på personalmøte på et av kontorene.
4. Tilbakemelding fra de 6 kontorene viste at de fleste sjelden snakket med barn i meklingsprosessen, og kunne derfor ikke bistå i rekrutteringen. Et kontor rekrutterte selv informanter til evaluering av eget prosjekt, mens to mente at de kunne bistå med 1 til 2 informanter.
5. Ultimo oktober 2010; Utsendelse og oppfølging tilsvarende punkt 2 og 3 til 5 nye kontor.
6. Primo desember 2010; ny runde med oppfølging av kontorene.
7. Medio desember 2010; Jeg hadde 6 informanter, og gjennomførte intervjuer med disse.
8. Februar 2011; Jeg hadde ikke flere aktuelle, og vurderte at materialet hadde tilstrekkelig bredde til å belyse problemstillingen.

Det viste seg å bli en stor utfordring å rekruttere informanter. Bosatt sentralt på Østlandet mente jeg at jeg skulle kunne utføre intervjuene i rimelig reiseavstand, og henvendte meg primært til sentrale deler av regionene sør og øst fordi de dekker en stor andel av landets befolkning. Responser fra 11 kontor ga inntrykk av at direkte involvering av barn i meklingsprosessen skjedde bare unntaksvis. Det at barn som deltakere ikke registreres, gjorde det også vanskelig å videreformidle forespørselen til foreldre der meklingsprosessen var avsluttet. Det ble de minste kontorene i distriktet som hjalp meg. Mitt inntrykk er at involvering av barn var noe hyppigere der, og de hadde best oversikt

over aktuelle saker. Mine utfordringer bekreftes i evalueringsundersøkelsen som viste at barn deltok i 68 av totalt 1460 saker (Sintef, 2011).

De seks informantene ble rekruttert en kjøretur på 3 til 5 timer fra mitt bosted. Det at avstanden var så lang, gjorde at jeg foretok 3 intervjuer på samme dag. Det fikk konsekvenser for i hvor stor grad informasjonen fra et intervju kunne føre til endringer i neste intervju. Min erfaring i å samtale med barn hjalp meg i til å reflektere over spørsmål og tema under intervjuene, og i pausene mellom. Slik ble det noe fleksibilitet i prosessen. Det gikk to uker mellom intervjudagene. De ble brukt til gjennomgang og justering. Intensiv intervjufase påvirket nok prosessen, men lydopptakene viser at vi holdt fokus og fikk belyst de temaene jeg ønsket å belyse.

4.4 Datainnsamling

4.4.1 Intervjuing av barn

For å få del i barnas opplevelser og refleksjoner, var det naturlig å gjøre det gjennom samtale med hver enkelt. Et kvalitativt forskningsintervju søker å forstå verden sett fra intervjupersonenes side. Hensikten er at forskeren får fram informantens egne ord som forteller om opplevelser og oppfatninger, tanker og meninger, før de settes inn i en vitenskapelig sammenheng for å produsere kunnskap (Kvale og Brinkmann, 2009).

Forskningsintervjuet bygger på dagliglivets samtaler og er en profesjonell samtale med en målrettet funksjon der kunnskapen som kommer fram er en samskaping mellom barnet og intervjueren. Det oppstår en personlig relasjon, men denne er asymmetrisk ut fra alder og rolle. Jeg bestemte temaet fordi jeg ønsket å snakke med barnet om noe jeg har lurt på i min jobb. Slik styrte jeg samtalen blant annet ved å forklare intensjonen, stille spørsmål og «holde tråden». Hundeide beskriver en «kontraktsmessig kongruens», altså at vi justerer oss sosialt til hva som oppleves passende og relevant i det sosiale samspillet i en gitt situasjon»(Hundeide 2003, 181). Når barn er i den alderen mine informanter var, kan de justere seg til innholdet eller meningen i det de antar at mottakeren er opptatt av. Et spørsmål har alltid et eller flere underforståtte premisser, og relasjonen til intervjueren og hva barnet antar at hun vil like som svar, kan spille en avgjørende rolle for svaret (ibid, 185).

Min erfaring er at samtaler må rammes inn ved at vi etablerer en felles fortolkningsramme slik at hensikt og hva som skal skje er klart. Mitt fokus er å være aktivt lyttende til barnets fortelling. Det krever forberedelse å være «beredt i situasjonen» til å komme med gode åpne spørsmål som oppmuntrer til å fortelle fritt innenfor temaet, og det kreves mye empati å være i en dialog der barnet opplever det som greit og naturlig at jeg må spørre for å forstå mer. Åse Langballe skriver at et mest mulig symmetrisk og dialogisk forhold oppnås når samtalen bærer preg av meningsutveksling heller enn utspørring (Gamst og Langballe 2004, 2007). Jeg er nøye på å presisere at barnet er den som vet hvordan det er å være seg, og derfor kan han eller hun fortelle meg noe jeg ikke vet.

For å understreke dette ba jeg dem om å vise meg sine familiesituasjoner i de to hjemmene ved hjelp av små figurer jeg hadde med.

Det har vært mye skepsis til barns pålitelighet, og mye forskning er gjort. Det er bred enighet om at den mest konsistente og mest «riktige» informasjonen er den som kommer på bakgrunn av få men åpne spørsmål når barnet i en fri fortelling frivillig utfyller med informasjon utover det helt nødvendige for å gi et svar. Alder spiller en rolle i forhold til ulike språklige forutsetninger og stiller krav til den voksnes kompetanse til å tilpasse samtalen slik at barnet får den støtten det eventuelt trenger for å få fortalt.

4.4.2 Utarbeidelse av intervjuguide

Tove Thagaard beskriver en intervjuguide som rekkefølgen på de temaene som skal tas opp i intervjuet. Den må være såpass fleksibel at rekkefølgen av temaer kan endres dersom informanten foregriper de temaene det er planlagt å spørre om (1998). Jeg utarbeidet en semistrukturert samtaleguide som var formulert i form av stikkord eller beskrivelser som dannet utgangspunktet når jeg formulerte spørsmålene i intervjusituasjonen (vedlegg 3).

Mens jeg utarbeidet guiden innhentet jeg innspill fra en fokusgruppe av meklerkollegaer. Etter å ha utarbeidet et forslag til guide, inviterte jeg tre barn i alderen ni til fjorten år til å komme med innspill ut fra egne erfaringer. Disse innspillene ble sammen med teori, egne erfaringer og veiledning en intervjuguide med fokus på de fem hovedområdene; 1) Barnets fortolkning av samtalen med mekler. 2) Barnets fortolkning av hensikten med samtalen. 3) Om barnet satt igjen med en opplevelse av å ha blitt lyttet til. 4) Barnets følelse før og under samtalen, og 5) Barnets tanker om råd de kunne gi til andre barn som skal være med på mekling.

4.4.3 Intervjuprosessen

De seks barna var i alderen ni til femten år da intervjuet fant sted. De hadde deltatt i mekling i forbindelse med endring av eksisterende avtale om bosted og samvær. Tre relaterte sine erfaringer til to ulike meklingsprosesser de hadde deltatt i de siste tre årene.

Intervjuene fant sted i barnets hjem med mor. Jeg hadde gitt muligheten til å møtes utenfor hjemmet, men ingen ønsket dette. På forhånd hadde jeg telefonkontakt med begge foreldrene og forsikret meg om at de voksne hadde snakket med barnet og fått dets samtykke til å bli intervjuet av meg. Jeg ba også de voksne om å fortelle barnet om hensikten med, og hvordan intervjuet var planlagt gjennomført. Da jeg ankom var det tydelig at jeg var ventet, og barnet var informert om at det stod fritt til å fortelle og svare på mine spørsmål.

Kontaktetableringen skjedde ved at jeg kort introduserte meg og hensikten med intervjuet med barna og mor i fellesskap, og mor underskrev en samtykkeerklæring. Søskenene avgjorde seg i mellom rekkefølgen av intervjuene som ble gjennomført i et rom der vi satt uforstyrret. Ved hjelp av de små trefigurene kom vi raskt

over i naturlig prat om foreldres nye partnere, andre barn i de to hjemmene, litt om annet nettverk og en innføring i praktisering av omsorgsordningene(omfang, "byttedager", reiseavstander), skole og fritid. Datagrunnlaget for undersøkelsen er intervjuer som i sin helhet er tatt opp som lydopptak ved hjelp av en "digital voice recorder" som ble lagt på bordet mellom meg og barnet. Jeg «haket av» temaene i guiden underveis og noterte utsagn og følelsesuttrykk barnet la spesiell vekt på umiddelbart etter intervjuet. Transkriberingen av opptakene valgte jeg på grunn av en senebetennelse å sette bort til en profesjonell transkriptør, formidlet gjennom høgskolen. Selv om jeg ikke transkriberte selv, fikk jeg rask tilgang til tekstene, og ved hjelp av lydopptakene og notater supplerte jeg teksten med «stemninger» og følelsesuttrykk. Gjennom å lytte og lese meg inn i materialet, har jeg fått god nærhet til intervjumaterialet.

4.5 Datamaterialets pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet

Spørsmål som må stilles i alle stadier i forskningsprosessen, er om intervjuene gir pålitelige svar på det det er spurt om(reliabilitet), og om funnene er gyldige også for andre enn informantene i akkurat denne undersøkelsen(validitet).

Kvale (2009, 101) skriver at i kvalitativ forskning hviler pålitelighet på hvordan forskeren bruker seg selv som instrument i intervjusituasjonen, og er transparent i forhold til forforståelse og forutsetninger i analysen. Et symbolsk interaksjonistisk perspektiv (SI) danner rammen for hvordan jeg forstår samhandling (Levin og Trost, 2005). I dette perspektivet er intervjuet et sosialt møte der unike erfaring eller fenomener blir fortolket og mening skapt, og forskeren påvirker selv aktivt den fortellingen som snakkes fram i intervjusamtalen. Særlig i intervjuer med barn er forskeren avhengig av å bruke seg selv aktivt da det nettopp er kontakt og samspill mellom forsker og barnet som gjør barnet til medforsker (Andenæs 1991). Dette lar seg ikke reprodusere eller bekrefte. Det at jeg har forsket på eget felt aktualiserer spørsmål om det er nærhet eller distanse som gir mest pålitelig kunnskap. Det har vært en klar fordel å ha god kjennskap til det jeg snakket med barna om, og jeg har prøvd å være bevisst dilemmaer knyttet til at et sterkt engasjement til problemstillingen kan medføre «nærsynthet». Jeg håper jeg har klart å oppnå passe avstand til å få innsikt og forståelse av det som utforskes (Kvale og Brinkmann 2009, 91). Det er også en risiko for å tro at man skjønner det implisitte, og unnlater å utdype hva informanten ville få fortalt. Lydopptakene viser at jeg noen ganger «tok for gitt» at jeg forsto og at det ville vært nyttig om jeg heller hadde utdypet barnets fortelling. Andre ganger var det et bevisst valg å la nysgjerrigheten ligge ut fra barnets reaksjoner på temaet. Tre intervjuer på samme dag kunne påvirke nødvendige justeringer for å få fram mer informasjon. Min vurdering er at dette ikke ble et problem, og tilskriver at lang erfaring som terapeut der «nye klienter inn døra» gir trening i fokusendring og tilpasning.

Spørsmålet om gyldighet handler om metoden er egnet og kvaliteten på prosessen er slik at man har fått fram data som er relevante for å belyse det man ønsket å undersøke (Kvale og Brinkmann, 2009). Metoden

vektlegger kunnskapens mangfold og kontekstavhengigheten. Det er en utfordring å analysere og presentere de individuelle intervjuene på en slik måte at det kan bidra til faglig forståelse og bli teoretisk relevant for tilrettelegging av barns deltakelse og medbestemmelse i mekling. Barna i hver familie har samme kontekstuelle referanseramme, men teksten viser stor bredde i de personlige opplevelsene, og variasjonen går på tvers av familiene. Jeg mener at de erfaringene barna delte med meg er oppriktige og pålitelige som grunnlag for å belyse det jeg ønsket å få mer kunnskap om. De 70 sidene tekst fra intervjuene gir innsikt i erfaringer få barn har. Selv om utvalget er for lite til å generaliseres, bør disse unike beretningene om opplevelser og tanker være interessante ikke bare for meklingsfeltet, men også i andre sammenhenger der barn har rett til å delta og påvirke fordi fortellingene kan gjenkjennes og bidra til både erkjennelse og mening (Reichelt, 1996²⁹).

4.6 Analyse

Kvalitative data analyseres ved at man stiller spørsmål til materialet. Mine intensjoner for undersøkelsen har vært å innhente kunnskap direkte fra barna, og spørsmålene til materialet er derfor utformet for å få tak i informantenes egne opplevelser og erfaringer.

Framstillingen av funnene i undersøkelsen beskrives, tolkes og drøftes i en sammenheng der det gjensidige samspillet mellom deltakerne i mekling er sentralt. Deltakerne påvirker hverandre gjennom sine handlinger og sin kommunikasjon. Den enkelte påvirkes også av tidligere erfaringer når han eller hun tolker det som skjer, og handler ut fra det. Gjennom å la empirien møte teorien, prøver jeg å utvide forståelsen av funnene i undersøkelsen.

Analysen er en fortolkningsprosess som har pågått kontinuerlig fra jeg vurderte tema og problemstillinger, til litteraturstudier og samtalene med hver informant, og deretter i arbeidet med den transkriberte teksten. I bearbeidingen er den enkeltes fortelling tatt ut av sin opprinnelige kontekst og meningsinnholdet har vært i fokus. Prosessen gir muligheter for feiltolkning, og spørsmålet om jeg har oppfattet hva barnet ønsket å formidle er en utfordring. Til hjelp i bearbeidingen har jeg brukt de fem trinnene for dataanalyse som er beskrevet av Kvale som; 1) Hele intervjuet leses for å få en følelse av helheten. 2) De naturlige "meningsenheter" bestemmes av forskeren. 3) Temaet som dominerer meningsenheten uttrykkes så enkelt og klart som mulig. 4) Meningsenheten undersøkes i lys av studiens spesifikke formål. 5) De viktigste emnene i intervjuet bindes sammen i et deskriptivt utsagn (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg har kombinert disse med skjemaer jeg selv utarbeidet (vedlegg 5). For å oppnå distanse til materialet slik at jeg fikk oversikt over de meningsbærende enhetene, var første steg etter transkriberingen å sortere og kode teksten ut fra kategoriene i intervjuguiden som var mine «naturlige meningsenheter». Jeg så etter hva som var felles i barnas fortellinger, variasjoner

²⁹ Forskning for praksis – av akademisk relevans? Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 1996:3.

innen samme tema, og hva som klart skilte seg ut som unike opplevelser. Slik kom det også fram relevante temaer som i utgangspunktet ikke var dekket av temaene i intervjuguiden. Etter første sortering kom jeg fram til hovedtemaer som var dekkende for opplevelser, erfaringer og refleksjoner i materialet, og som var relevante for å belyse mine spørsmål. I denne fasen noterte jeg utsagn som kunne bli nyttige konkretiseringer, og jeg lyttet til opptakene for å supplere teksten med «stemninger», pauser og lyder under intervjuet. I andre steg ble temaene fra første steg gjennomlest for å identifisere hva barna var opptatt av innen hvert tema. Jeg utarbeidet skjemaer med kolonner for mer detaljert sortering av hvem av informantene som var opptatt av hva og hvordan. Inspirasjonen til å lage skjemaene fikk jeg ut fra mitt generelle behov for å systematisere informasjon slik at jeg kan identifiserer likheter, finne nyanser som utfyller ulike perspektiver, eller som gjør at jeg oppdager helt andre perspektiver enn de jeg vanligvis forstår ting ut fra. Denne arbeidsmåten var til god hjelp for å få oversikt over likheter og variasjoner innen samme tema, og over hva som skilte seg ut blant barnas opplevelser.

Etter at jeg i tredje steg hadde samlet de detaljerte kolonnene i større kategorier og slik fikk fram «essensen», så jeg at materialet gjenspeilet undersøkelsens problemstillinger, men også at helt andre temaer ble tydelige. Når jeg så på forholdet mellom de to familiene og hvert barn individuelt, så jeg at mangfoldet var stort og at variasjonene var like store internt som mellom familiene. Derfor har jeg valgt å se materialet som seks enheter.

Barnas opplevelser og erfaringer delta seg inn i sju hovedtemaer, altså sju deskriptive utsagn som sammenfatter temaene i undersøkelsen. Disse presenteres i neste kapittel der funnene også drøftes i sammenheng med relevant teori.

5 Funn

Det er mange måter å forstå et datamateriale på. I kvalitativ forskning er jeg som forsker selv en aktiv skaper av kunnskap, og det er en utfordring å presentere funnene slik at det gir leseren innsikt både i resultater og forskningsprosessen (Kvale og Brinkmann, 2009; Thagaard, 1998). Kvales anbefaling er at forskeren velger ut hovedpunkter fra intervjumaterialet når funnene skal presenteres (Kvale, 2005, 180). Jeg presenterer først en oppsummering av seks hovedtemaer i materialet (5.1). Deretter oppsummeres hva barna la spesiell vekt på når de fortalte om opplevelser og aktivering av følelser (5.2).

5.1 Oppsummering av funn

Barna hadde levd med ulike ordninger etter foreldrenes samlivsbrudd for flere år siden, og deltok i mekling etter at fedrene hadde begjært utvidelse av eksisterende ordninger. I familie I hadde foreldresamarbeidet vært konfliktfylt i mange år, mens i familie II var dette ikke et tema. Ved oppstart hadde alle deltatt i en felles

introduksjonssamtale for hele familien, deretter var barnet i individuell samtale med mekler. Når foreldrene fikk informasjon om barnets synspunkter, satt familien samlet i en sirkel.

5.1.1 Forventninger til mekling og medbestemmelse.

Barna var lite forberedt på deltakelse. De visste ingen ting om formaliteter som lovverkets bestemmelser om barns medbestemmelse eller om meklers rolle og myndighet. De visste svært lite om hvordan meklingen skulle gjennomføres eller hvordan deres uttalelser ville bli brukt. Før første mekling trodde alle at de hadde ansvar for å bestemme omfanget av kontakt med foreldrene. Gjennom hele prosessen forventet de at deres meninger skulle forplikte foreldrene. Barna i familie II hadde på forhånd en forståelse av at de skulle delta for at foreldrene skulle få del i barnets syn på aktuelle forandringer i avtalen. De så på mekling som en prosess for utprøving og deretter at foreldrene ville respektere deres ønsker. Barna i familie I deltok med en forståelse av at de skulle bidra til en løsning på vedvarende konflikter. De forventet at mekling skulle bidra til å redusere konflikten mellom foreldrene, og at foreldrene forsto at de måtte slutte sine forsøk på å lage allianser med barna. Det var først når de opplevde at foreldrene bestemte utprøving eller laget avtale, at de skjønnte at foreldrene kunne bestemme uavhengig av barnet. Flertallet opplevde det både urettferdig og ubegripelig at foreldrene kunne bestemme på tvers av barnets ønsker.

Alle beskrev et håp om at meklingen skulle bidra til å etablere en bedre dialog i familien for de savnet å snakke om «vanlige» ting med begge foreldrene. De uttrykte skuffelse over at meklingen ikke bidro til særlig endring på det. Flere håpet at far som de ikke kjente så godt, ville vise interesse for og forstå barnet bedre som person.

5.1.2 Det er viktig at pappa og mamma forstår - familierelasjoner

Barna var opptatt av at foreldrene måtte forstå at det ikke handler om å velge bort en av dem. For barna handlet spørsmålene først og fremst om å tenke på hva de opplevde som bra for sin egen del, på hva som fungerte best i forhold til en samlet livssituasjon. De fem eldste var opptatt av at deres ønsker kunne virke sårende for begge foreldrene. Noen var svært usikre på hvordan de kunne håndtere fars ønske om mer tid, og to vurderte hva som var rettferdig deling av tid mellom foreldrene. De hadde levd med foreldre i to hjem lenge, og hadde erfart hvordan både eget liv og foreldres nye parforhold forandret behov og ønsker. Barna resonerte ut fra familiehistorien og hva de hadde vært vant til. Forholdet til den enkelte forelderen og opplevelser de hadde hatt ved samvær, ble tillagt stor vekt. Det å være sammen med søsken var svært viktig for barna i familie I. De opplevde stor støtte i hverandre, og samvær alene var uaktuelt. Barna i familie II tenkte først og fremst ut fra sin individuelle situasjon, og de eldste forventet at foreldrene måtte ordne opp i situasjonen for den yngste.

Barna i familie I beskrev at søskenforholdet var blitt ytterligere sammensveiset, og i familie II var barna overrasket over at meklingen førte til at de var blitt mer opptatt av hverandre og snakket mer sammen. Felles

for alle var at de var overbevist om at mødrene «forsto dem», mens jentene sa at de fikk «bekreftet» at fedrene ikke forsto verken dem eller hvordan de opplevde situasjonen.

5.1.3 Hva er viktig for meg?

Ansvarer for å gi et svar hadde aktivert mange følelser før og under meklingen. De fortalte om prosesser som handlet om å komme fram til egne meninger, og hvordan de skulle få sagt det. De fortalte om hvordan de prøvde å håndtere ulike dilemmaer og følelser, men også om å forstå hva mekling «var», hvilken prosess de skulle delta i og hvordan de skulle representere seg selv. De var opptatt av skole, venner og fritid, og overveide tiden med foreldre i forhold til ønsket om å disponere egen tid og hva de opplevde som «minst slitsomt». De hadde vurdert mulige konsekvenser ut fra erfaringer og historikk. Fem fant slik ut hva de i hvert fall ikke ville, mens en fikk mulighet til å realisere ønsket om å være mer sammen med far. De fem eldste ønsket ikke å lage avtaler «langt inn i framtida», de ønsket at ordningene kunne praktiseres fleksibelt og justeres ved behov.

I prosessen med å finne ut hva som var viktig for seg, var det å ha mulighet til å drøfte med andre viktig. Venner og mekler var sentrale drøftingspartnere for de fem eldste. For barna i familie I var det viktig å drøfte med søsknene fordi «de var i samme båt».

5.1.4 Hjelp til å sette ord på det som er viktig – meklers betydning

Mekleren var nøkkelpersonen. Barna la stort alvor i å besvare spørsmål og høre på mekler. De hadde store forventninger til hva mekler skulle hjelpe dem med. De forventet at hun hadde makt og myndighet til å påvirke avtalen og foreldres atferd. Hun skulle være god å snakke med, være engasjert i barnet som person og forstå hvordan det var å være barnet. De ønsket at hun skulle hjelpe dem å sortere, finne strategier, og formidle barnets situasjon og ønsker til foreldrene. For to var det viktig at mekler ved andre gangs deltakelse hadde formidlet barnets perspektiv til foreldrene uten at barnet måtte være til stede. Det å skulle gi foreldrene et svar gjorde barna usikre, men det vanskeligste hadde vært å sitte sammen med dem når de fikk tilbakemelding om hva barnets syn. Uavhengig av hvordan informasjonen ble formidlet, var opplevelsene fra denne settingen så vanskelig at fem av seks sa at de aldri ville gjort akkurat det en gang til.

5.1.5 Hvor mye medbestemmelse?

Barna forventet at de skulle være med å bestemme. De følte seg forpliktet til å gi foreldrene klar beskjed om sine ønsker, og forventet i stor grad at dette skulle bli respektert. To av barna oppsummerte at «jeg fikk det som jeg ville», en foreslo et kompromiss som gjorde at «slik bestemmer vi ungene litt også». To sa at når avtalen ikke ble slik de ønsket, ville de ut fra alder likevel gjøre det som passet seg. Den yngste var uforberedt på at

foreldrene skulle bestemme endringer mot hans ønske, og han hadde mistet troen på muligheten til å påvirke foreldrene.

Deres egen rolle og hvordan de skulle «gjøre» deltakelse, var uklar. De deltok, besvarte spørsmål og investerte mye i å kunne gi mest mulig «riktige» svar, men de savnet en drøfting der de fikk del i foreldrenes meninger og vurderinger, og en forklaring på hvorfor avtalen ble som den ble.

5.1.6 Barns meninger om barns plass meklingsprosess

De var samstemte om at barn må delta i meklingsprosess slik at foreldrene får vite hva barnet synes er viktig å ta hensyn til. Mekling hadde vært en helt spesiell erfaring som de la stort alvor i. Fem av seks sa at det var tøft å være med, men de ville gjort det igjen fordi det var viktig at foreldrene fikk innsikt i hvordan barna hadde det, og fordi resultatet har stor betydning for barnets liv. Dersom de skulle blitt spurt om råd, ville alle anbefalt venner å delta.

Det var de individuelle samtaler med mekler som var spesielt viktig. De hadde behov for å snakke med en fagperson som kunne gi følelsesmessig støtte, og de fikk hjelp til å sortere og sette ord på hva som var viktig for seg. De forventet at mekler hadde kunnskap om barn slik at han kunne snakke med foreldrene om hva foreldrene måtte gjøre.

5.2 Opplevelser og aktivering av følelser

«Jeg har vært lei meg alle gangene jeg har vært der, men det har likevel vært godt». Barna beskrev hvordan mange følelser ble aktivert. De hadde vært nervøse og usikre, de opplevde tristhet, savn og sorg, frustrasjon, sinne og oppgitthet, men også følelse av lettelse over å bli forstått eller få satt ord på vanskelige ting. Det har vært mange dilemmaer og de har kjent på dårlig samvittighet, medfølelse, men også glede, håp og tillit i relasjonene til mor og far når de «skjønnte» barnet og tok hensyn til barnets ønsker. Ragnhild mente at *«barn synes det er fryktelig leit med skilsmisse selv om de ikke sier noe om det, og derfor er det viktig at de får snakke med mekler»*. Ingebjørg opplevde at *«jeg visste ikke hva jeg ville, eller noen ting»*, men hun fant ut at *«de som jobber der forstår veldig godt hva du mener og hjelper deg med hva du bestemmer deg for»*. Nils mente det var viktig at barn kan snakke med mekler for hun *«spør om fler ting som kan hjelpe enten foreldrene dine eller deg»*, mens Ola opplevde at det var *«greit å si det til noen, ikke bare ha det i sine egne tanker for det er alltid lettere hvis man deler»*.

«De må forstå at det ikke handler om å være mer eller mindre glad i». Alle ønsket å unngå at foreldrene ble lei seg, men de håpet at foreldrene skulle forstå at det var barnas egne behov og interesser som virket inn på hva de ønsket, - *«foreldrene mine vet ikke hvordan det er å være meg, jeg vil jo ikke fordi om de vil»*. Fem fortalte at de så at en eller begge reagerte da de fikk informasjon om barnets ønsker. Barna i familie I syntes at

det var veldig ubehagelig at far ble sint og *«liksom gråt og prøvde å få oss til å synes synd på han»*. I familie II var de to eldste veldig observante på om mor ble lei seg da de i første mekling valgte om å bo en uke hos hver, og de begrunnet sine valg overfor mor med hensynet til rettferdighet mellom foreldrene.

«De skulle ha det siste ordet». Barna har brukt tid på å forstå logikken i at foreldrene kunne bestemme uavhengig av barnets ønsker. Fire opplevde at maktforholdet mellom dem og foreldrene ble veldig tydelig ved at foreldrene bestemte ordninger barna ikke ønsket. Når forventningene om å bli hørt ikke ble oppfylt eller forklart godt nok, førte dette til skuffelse, sinne og oppgitthet over ikke å få være med å bestemme.

«De må skjønne at jeg ikke vil dras inn i konflikten mellom dem». Det var klare forskjeller mellom familiene når det gjelder interessekonflikter mellom foreldrene. Familie I hadde levd med vedvarende konflikter, og Guri sa det er *«fælt at mamma vil jeg skal være sint på pappa og pappa vil at jeg skal være sint på mamma, og at de kjefter på hverandre»*. Ragnhild opplevde kranglingene mellom foreldrene i meklingen veldig vond, og ville helst gått ut fra rommet. Broren prøvde å finne en løsning og foreslo et kompromiss. For barna i familie II ble uenighet mellom foreldrene ikke nevnt.

«Det er viktig å være forberedt». Deltakelsen førte til ulike stressreaksjoner før og under meklingen. Barna fortalte om nervøsitet for ikke å kunne svare eller usikkerhet for om de kunne være sikre på om svarene de ga var det de ville om en stund. De ga uttrykk for at de var usikre for hva som var forventet av dem, hvordan mekling skulle gjennomføres og hva den til slutt skulle føre til.

«Jeg skulle ønske at vi kunne sittet sammen med mekler etterpå og snakket». Barna hadde flere forventninger til hva mekling var, og som de ble skuffet over at det ikke ble noe av. De følte på at det var viktige ting de ikke fikk til å snakke med foreldrene om, og ønsket seg en mulighet til *«å snakke sammen om hvordan vi har det, hva jeg er opptatt av, hva jeg trenger hjelp til»*.

6 Drøfting

For å forstå mer om hvordan dagens meklingsordning fungerer når det gjelder å realisere barns juridiske rettigheter om deltakelse og medbestemmelse, har jeg delt dette kapitlet inn i tre overskrifter som gjenspeiler et sosiokulturelt perspektiv (se 2.3); Faktorer som virket inn på hvordan barna deltok i mekling (6.1), Barnas mulighet til deltakelse og medbestemmelse (6.2), og Momenter å ta hensyn til når mulighetene til deltakelse skal styrkes (6.3).

Materialet drøftes ut fra et symbolsk interaksjonistisk perspektiv (se 1.7). De grunnleggende antakelsene er at "hvis menneskene definerer eller oppfatter situasjonen som virkelig, er den også virkelig i sine konsekvenser" (Thomas' teorem i Levin og Trost, 2005, 42). Barnet har et annet ståsted enn foreldre og søsken. Alle møter til

mekling med sine forventninger til hensikt og hva de skal delta i og hvordan. Prosessen preges av følelser, og større eller mindre interesseløstninger. Dette påvirker opplevelser og handlinger. Mekler deltar i samhandlingen ut fra sin generelle forståelse av mekling, og av den aktuelle situasjonen spesielt.

I alt samspill skjer det en utveksling av responser som tolkes av den enkelte både ut fra tidligere erfaringer og som umiddelbare reaksjoner. Barn er sensitive for signaler fra foreldre og søsken for de er de viktigste personene i barnets liv der følelser og sanser aktiveres og danner rammene for vår psykologiske utvikling (Johnsen mfl, 2000). Det er barnets natur å prøve og justere seg etter hva det oppfatter at voksne forventer av seg (Hundeide, 2003, 181-185). Når målet i mekling er å finne de ordningene som er best for barnet, må vi prøve å forstå barnets ytringer i sammenheng med familiens historie, relasjoner, opplevelser og forestillinger. Det er ofte ulike oppfatninger av barnets ønsker og behov, mellom foreldre og barn, og mellom foreldrene. Meklerens oppgave er å legge til rette for gode prosesser slik at det kan bygges bro mellom familiens medlemmer ved at de får informasjon som kan bidra til økt innsikt og ny forståelse. Barn har få erfaringer å trekke veksler på i mekling. Derfor er alderstilpasset kommunikasjon avgjørende for hvordan barnet forstår og gjør sin deltakelse, og dermed for hvordan det er i stand til å representere seg selv. Deres tidsperspektiv gjør det vanskelig å overskue hvordan forslag i nåtid vil fungere i framtida, de lever «her og nå». Interesser og behov endrer seg i takt med naturlig utvikling, og «evige» ordninger kan virke ulogisk for dem.

6.1 Faktorer som virket inn på hvordan barna deltok i mekling

6.1.1 Forventninger til mekling og medbestemmelse (jfr. 5.1.1).

Norske barn forventer at de skal delta i familielivets daglige avgjørelser (Bache-Hansen, 2009). De oppfatter beslutninger i familien som resultat av forhandlinger og kompromiss der de kan være med å bestemme når foreldre tillater det. Mitt materiale viser at barnas forståelse og forventninger til hva de skal delta i og hvordan, er dannet ut fra hvordan meklingen ble introdusert før meklingsdagen, og deretter gjennom deltakelse i de ulike samtalene i prosessen. Før meklingsdagen hadde alle oppfattet at foreldrene ønsket at barnet skulle delta for å bidra med klare meninger om bosted- og samværsordninger. Flertallet av barna var usikre på hva de egentlig ønsket selv om noen visste sikkert hva de ikke ville. De tok initiativ til å drøfte med venner, søsken og litt med mor. Barna var usikre på hvordan deltakelsen skulle gjennomføres, men deres definisjon av situasjonen var at de skulle delta i beslutningene. Dette skiller seg fra forskning som konkluderer med at barn ikke ønsker ansvar for å bestemme, men er i overenstemmelse med forskning som viser at barn som har levd med alvorlige belastninger, ønsker å delta i beslutningene (Cashmore og Parkinson, 2008; Neale og Smart, 2001). Forventningen om medbestemmelse ble ikke korrigert før de erfarte at foreldrene bestemte uavhengig av barnets eller søskens mening. Men også da ser det ut til at de ut fra sin logikk forventet at foreldrene skulle respektere barnets syn. Flere av barna visste langt på vei hva de ønsket, men de trengte hjelp fra mekler til å få foreldre til å ta hensyn til det. Dette sammenfaller med andre undersøkelser som viser til ulike interesser

mellom barn og foreldre, at forskjellige stressfaktorer kan påvirke foreldrene slik at de ikke «oppfatter» hva barnet har prøvd å gi uttrykk for (Birnbau mfl, 2011; McIntosh, 2009; Smith mfl, 2003; Haaland, 2002).

6.1.2 Tilrettelegging og gjennomføring av meklingsprosessen (jfr. 5.2)

Hvordan barnet håndterte følelser, dilemmaer og egen deltakelse så ut til å ha sammenheng med hvordan meklingsprosessen var lagt til rette og ble gjennomført.

Alle fikk få dagers varsel om deltakelse første gang. Alle deltok i et introduksjonsmøte der familien møtte mekler som foreldrene kjente. Denne starten var en kontaktetablering som også ivaretok behovet for en triangulering og etablering av felles referanseramme mellom deltakerne (Øvreeide, 2006). Barna oppfattet at foreldrene ga dem tillatelse til å snakke fritt med mekler, og de fikk et overblikk over prosessen videre. Deretter fulgte en individuell samtale med mekler. Alle beskriver at det var en lettelse å snakke åpent og fortrolig med mekler om «*alt som er inni meg*». Disse samtalenes hjelp som ventilerings, sortering og «jeg fikk noen andre måter å se ting på». Det er dette som beskrives av Mead (i Levin og Trost, 2010) som vår evne til å kombinere det vi allerede kan, vet og har erfart sammen med det nye, og dermed blir bedre i stand til å håndtere problemfylte og tvetydige situasjoner. Selv om barna hadde ulike opplevelser med mekler som samtalepartner, sier de at samtalen var til god hjelp. De legger vekt på at meklers taushetsplikt gjorde at de snakket ganske fritt. Samtalene med mekler ser ut til å ha vært en kombinasjon av psykologisk støtte i livssituasjonen og i meklingsprosessen, og en oppmuntring til å snakke direkte til foreldrene. I disse samtalenes ble barnet støttet til en utvidende og meningsskapende dialog ved at mekler stilte spørsmål, undret og drøftet med barnet på bakgrunn (Skjær Ulvik, 2009; Hundeide, 2003).

Barn er bundet av konteksten samtalen skjer i. De prøver å tilpasse seg og sin deltakelse ut fra hva de oppfatter blir forventet av dem, og hvordan de forstår hensikten (Øvreeide, 2009). Når prosessens to første samtaler ikke bidro til en klargjøring av deres rettigheter, forventinger til medbestemmelse eller til meklers rolle og myndighet, ser jeg det i sammenheng med at mange meklere uttrykker usikkerhet i forhold til hva deres og meklingsmandat er (Solberg, 2010, Kvål Svidal, 2006). Forskjellige samtaleformål krever forskjellig tilrettelegging (Øvreeide, 2006). Dette er vanskelig når samtalenes ikke kan knyttes til et faglig formål fordi det er uklart hva hensikten er. Barna forteller om samtaler som favner bredt, fra kartlegging av barnets ønsker til bearbeiding av opplevelser og støtte til å håndtere situasjonen. Et naturlig mål med samtalen burde være å gi barnet informasjon, men det kan virke som om dette ikke har vært sentralt for mekler. Mangelen på avklaring ser ut til å ha ført til skuffelser i forhold til forventninger som ikke ble innfridd, og opplevelser av at barnet selv ikke ble sett «godt nok».

De to familiene var svært ulike når det gjaldt konflikter mellom foreldrene. Meklingsprosessene de deltok i, skilte seg også vesentlig fra hverandre. Barna i familie I hadde deltatt i to separate meklinger preget av konfliktene. De hadde deltatt en gang ved hver mekling for å fortelle om sine ønsker for samvær. Det kan se ut til at de ble brakt inn for om mulig å bidra til bevegelse mellom foreldrene. Dette er den vanligste begrunnelsen for barns deltakelse i mekling (Gulbrandsen og Tjersland, 2010, Kopperud, 2007). Kanskje mekler forsøkte å utløse større empati for barnas situasjon ved at foreldrene, og spesielt far, fikk direkte del i barnas opplevelser. Dette er en effekt som beskrives både av meklere og foreldre (Rød, 2010; Riebe-Andersen og Stray, 2007; Goldson, 2006; Axelsson og Carlsson, 2003). Barna i familie II skulle delta for å uttale seg om økt tid med far. De deltok i en prosess over flere måneder med samtaler og utprøving. For de to eldste var dette en prosess som førte til større sikkerhet for hva de ønsket. Den yngste så ut til å ha blitt oversett i stor grad. Prosessen fram til intervjuetidspunktet hadde ført til at de to eldste opplevde at relasjonen til henholdsvis mor og far var noe endret, og barnas forklaring var at det var vanskelig å snakke om dette. Meklingen var ikke avsluttet, og det var rom for at ting kunne tematiseres videre.

Dette viser at det er stor variasjon i tilnærming (Tjersland, 2010). Bruk av tid til prosessen er uavhengig av sakens kompleksitet (Sintef, 2011). For barnet var tid et sentralt tema i de fleste settingene og prosessen som helhet. Barna i familie II fikk flere muligheter til å finne ut av tingene, og til samtaler. Barna i familie I fikk i utgangspunktet en eneste mulighet. Dette er svært betenkelig fordi man ikke kan forvente at de kunne meddele realitetene i hva de hadde opplevd når de verken forsto prosessen, var trygge nok på mekler, eller fordi de ble eksponert for svært ubehagelige felles samtaler med foreldrene. Kompleksiteten i deres situasjon viser at det ville vært svært viktig å avdekke de sterkt belastende samværssituasjonene og tatt hensyn til dette, før barna ble så store at de kan skjerme seg selv ved å argumentere med alder. Dette er viktige argumenter for barns deltakelse i flere lands meklingsordninger. Når det gjelder den obligatoriske ordningen i Norge er det ingen føringer for hvordan slike spørsmål skal håndteres i mekling. Det foreligger ikke tall, men jeg tror det er belegg for å si at det kun er de færreste som blir meldt til barnevernet, men noen foreldre kan indirekte bli oppfordret til å bringe saken inn for domstolen slik at sakkyndighet kan bringes inn i vurderingen av barnets beste. Dette er omstridte forhold i mekling der grensene er uklare for når bekymringen er så stor at det skal meldes, versus meklers nøytralitet og lite kunnskap om barnets situasjon fordi de fleste kun møter til den obligatoriske timen (Sintef, 2011). Mange meklere prøver å motivere foreldre til å benytte seg et terapeutisk tilbud for bedre foreldresamarbeid.

6.1.3 Hva er viktig for meg? (jfr. 5.1.3)

Det er klart at barna fikk hjelp til å sortere hva det var viktig at foreldrene tok hensyn til, og de drøftet hvordan dette skulle formidles til foreldrene. De la vekt på å bli trygge på mekler, og de la vekt på å være åpne om

følelser, meninger og dilemmaer fordi det var viktig at foreldre fikk vite dette slik at de tok hensyn til barnets ønsker (Birnbau mfl, 2011; Fagrell og Karlsson, 2004).

Det er utfordrende å gi et svar når du er usikker på hva du vil, og det er et stort dilemma at man ikke vet for hvor lang tid en ordning vil passe. Barna beskrev hvordan det at de ikke hadde oversikt over hva som var forventet av dem, aktiverte stress før og under deltakelsen. De savnet innsikt i foreldrenes vurderinger og tilbakemeldinger om hva foreldrene drøftet og la vekt på når de fortsatte meklingen etter barnas innspill. Det var uklart om deres syn ble representert av mekler eller «*hva skjer liksom?*» Jeg ser dette i sammenheng med forventningene om at temaene var et felles anliggende for familien, og når det ikke ble en drøfting der de fikk del i foreldrenes vurderinger, ble de forvirret og usikre. Dette er funn som stemmer med undersøkelser som viser at barn ikke er forberedt på hva samtalen skal handle om eller føre til (van Ninjatten og Jongen, 2011; Graham og Fitzgerald, 2010). Det kan se ut til at de voksne forventet at barnet skulle «*levere*» sine meninger uten at de hadde behov for å drøfte med resten av familien, eller behov for å skjønne sammenhengen mellom sine innspill og resultatet, eller for en forklaring på hvorfor det ble som det ble (Masson og Oakley, 1999). På ulikt vis uttrykker alle barna et håp om at mamma og pappa skulle forstå at «*det ikke handler om å være mer eller mindre glad i, men om hva som fungerer best for meg*», men det klarte de ikke å sette ord på når de satt samlet.

Barna veide ulike ønsker og behov opp mot hverandre. I tenåringenes vurderinger var venner, skole, fritid, jobb, behov for hvile og »oversikt« sentrale faktorer. At tid er et relativt begrep med store forskjeller mellom voksne og barn, var tydelig. Barna ga uttrykk for at livet leves «her og nå», og at mange sosiale behov skal dekkes. I et utviklingsperspektiv er dette naturlige behov, men disse barna balanserer mellom egne ønsker og hensynet til foreldres følelser. For to av barna var løsningen på dette dilemmaet at de fikk forsikring om å prøve ut endringer før de bestemte seg. En fikk dermed mulighet til å realisere et ønske om mer tid med far, mens hun som prøvde å møte fars ønske, ble tryggere på eget valg. Et av barna løste sitt eget dilemma der han ikke ville være alene hos far, ved å foreslå en kompromissløsning mellom far og sine søsken.

For tre av barna var ønsket om felles ordninger for søsken viktig, og de hadde før siste mekling alliert seg med hverandre om premisser for samvær. Barna i den andre familien vurderte ut fra egne ønsker, men etter første mekling ble det utløst engasjement og empati hos de andre to for lillebrorens situasjon. De var ikke innstilt på å tilpasse seg han, men mente at foreldrene hadde et ansvar for å finne løsninger.

6.1.4 *Familierelasjoner (jfr. 5.1.2)*

Barna fortalte om ulik kvalitet på relasjonene til mor og far. Fem av seks fortalte at forholdet til mor var mer åpent og tryggere enn til far. Jeg oppfatter at ønsket om hjelp til dialog først og fremst var et uttrykk for at

relasjonen til far for de fleste var preget av lite åpenhet og gjensidighet. I håndteringen av ulike dilemmaer ser det ut til at de stolte på at mor «forsto» dem, og fem av seks forventet at hun var empatisk når de mellom meklingsene har strevd med valg og følelser. Ulikheter i relasjonen til foreldrene var vesentlig i begrunnelsen hos fem av barna for at de ønsket å bo fast hos mor. Barna i familie I beskrev at også dialogen med mor noen ganger ble påvirket av hennes frustrasjoner over konfliktene. De var desillusjonerte etter første meklings, men håpet om at det kunne bidra til mer ro og større fokus på barna, gjorde at de utsatte seg for mulige skuffelser en gang til. Jeg ser dette som et uttrykk for slitasje og oppgitthet, og en bekreftelse på hvor utmattende det er å leve med foreldres konflikter (Rød, Ekeland og Thuen, 2008).

Barns opplevelser kan få utilsiktede konsekvenser for relasjonene i familien. Dette beskrives av meklere som en balansegang de har liten mulighet til å styre fordi meklingsprosessen er uforutsigbar og ikke forplikter foreldrene til å gjennomføre en prosess som er på barns premisser (Solberg, 2010, Kopperud, 2007). Foreldre kan velge å avslutte når som helst etter første time, barn kan bli misforstått og feiltolket, ulike interesser kan føre til ulike reaksjoner både i og utenfor meklingsrommet. Oppfølging av barn og foreldres reaksjoner må ivaretas både av hensyn til barnets behov og fordi det kan få store effekter på familierelasjonene (Saposnek, 2004; Kopperud, 2007). Familjerätten i Gøteborg har forsøkt å løse dette ved at foreldre som frivillig benytter «Samarbetssamtal», underskriver en samarbeidsavtale om å gjennomføre en avtalt prosess som også omfatter oppfølgingssamtaler (Axelsson, 2010).

6.1.5 *Hjelp til å sette ord på det som er viktig - meklers betydning (jfr. 5.1.4)*

Barna oppfattet at mekler oppfordret dem til å fortelle om sine ønsker og meninger direkte til foreldrene. Denne strukturen skiller seg fra internasjonal praksis og rettspraksis i Norge der det «vanlige» er at barnets syn blir formidlet til foreldrene enten muntlig eller skriftlig. Fem av de seks barna opplevde det svært belastende å være til stede når foreldrene ble informert om barnets syn. De brukte ord som «å sitte midt i mellom» og «da jeg satt der klarte jeg ikke si det jeg ville si». De var svært sensitive for foreldrenes respons, og de ønsket seg ut av denne settingen. Foreldre og søskens respons fikk konsekvenser for hvordan barna opplevde situasjonen og hvordan de deltok. Dette forholdet er belyst i noen undersøkelser der barna gir uttrykk for at det er godt å bli representert av en profesjonell slik at de slipper å si ting i påhør av foreldrene (Tisdall mfl, 2006, Douglas mfl, 2006).

For barna var mekler nøkkelpersonen som ga psykologisk støtte og var prosessleder med myndighet til å påvirke «resultatet». Mekler som person hadde en sentral rolle i barnas opplevelser, de fortalte rikt og detaljert om hvordan mekler handlet både i enesamtaler og felles samtaler. De fleste opplevde at mekler møtte deres behov for hjelp til «å sortere», men noen følte at mekler var mer opptatt av å finne en løsning enn å sette seg inn i deres perspektiv. De la vekt på om mekler snakket med dem på en alderstilpasset måte, og om de

opplevde at hun hadde tid nok. Jeg tror meklere som inviterer barn inn i mekling forsøker å forklare hensikt og prosess. Når flertallet av barna likevel strevde med å forstå egen rolle og hva mekling «var», er min tolkning at forklaringene ikke var til å forstå. Profesjonelle samtaler med barn krever kompetanse og engasjement, og flere studier viser at barns deltakelse stiller store krav til meklers kommunikasjonsferdigheter (Graham og Fitzgerald, 2010; Douglas, 2006; Masson og Oakley, 1999).

6.1.6 Oppsummering

Barnas fortellinger kan grovt deles i to hovedbudskap. Det ene relateres til familierelasjoner, og det andre til selve ordningen og gjennomføringen av den.

Barna trodde de måtte foreta et valg. De var redd for å ta «feil» for de visste at de ikke kunne forutse om ordninger kommer til fungere i framtida. De sammenlignet med hva som hadde vært og familiehistorien, og de ønsket fleksibilitet. Alle forventet at deres ønsker skulle være styrende for foreldrene, og de syntes det var urettferdig og ulogisk at foreldrene kunne bestemme ordninger på tvers av hva barnet ønsket. Barna ville unngå å såre foreldrene og var opptatt av å bevare gode relasjoner til begge, og med søsken. De håpet foreldrene skulle forstå at det ikke handlet om et valg mellom dem, men om hva som fungerte best for barnet. Selv om det var forbundet med stress og dilemmaer, var barna enig om at barn må delta, og at de ville gjort det igjen. Imidlertid var de tydelige på at gjennomføringen da måtte vært annerledes slik at mekler først snakket med barnet og så informerte foreldrene uten barnet. Deretter ønsket barna hjelp til en dialog i familien om felles anliggender. De ønsket god tid i de individuelle samtaler, og var opptatt av at mekler både forsto barn og kunne snakke adekvat med dem. Også etter deltakelse, oppfattet de at mekler hadde myndighet til å påvirke foreldrene, og kunne hjelpe familien med å sette i gang viktige prosesser.

I et interaksjonistisk perspektiv er det avgjørende at barnet forstår situasjonen slik at det blir i stand til å representere seg selv ved å sette ord på og formidle sine ønsker og spørsmål. Det ser ikke ut til at forpliktelsen de følte om å avgi et svar, ble korrigert. Barna ble påvirket av følelser før og under meklingen, og ut fra responser i situasjonen, tidligere opplevelser og utfordringer med å sette ord på sine ønsker, opplevde de å komme i skvis mellom ulike dilemmaer relatert til foreldre og søsken, egen usikkerhet og egne behov. Jeg undrer meg over at meklerne i liten grad ser ut til å ha forstått hvor belastende barna opplevde at samtaler der foreldrene fikk tilbakemelding, var. Fem av seks opplevde settingen lite ivaretagende. Det kan kanskje ses i sammenheng med meklernes uttrykte usikkerhet når det gjelder både mandat, egen kompetanse og tilrettelegging av samtaler med barn som deltakere (Sintef, 2011, Solberg, 2010, Kopperud, 2007).

6.2 Barnas mulighet til deltakelse og medbestemmelse

I mekling forhandles det om felles forståelse, og kommunikasjon er en forutsetning for interaksjonen som skjer i de ulike settingene. Barn trenger veiledning for å kunne forstå hva deltakelsen innebærer og for å formidle sitt syn (guided participation). De er avhengige av at voksne gjennom ord og handling støtter dem slik at de får informasjon som kan bidra til å justere forventinger, roer følelser og kan tilpasse sin deltakelse.

6.2.1 *Hvordan forstå invitasjonene til deltakelse i mekling? (jfr. 5.1.6)*

Barna i undersøkelsen er blant de få som er blitt invitert av mekler og foreldre til å delta i mekling. Men hvordan har barnet og foreldrene forstått intensjonene med barnets deltakelse?

Mekling er en svært viktig intervensjon i familiens liv, og i de fleste saker foreligger det målkonflikter mellom forskjellige familiemedlemmer. Barna har tatt sin deltakelse svært alvorlig og følt seg forpliktet til å gi svar. De har deltatt med en forståelse av at deres meninger skulle være styrende for beslutningene. De har strevd med mange indre dialoger relatert til hva de ville, hvordan få sagt det, hvordan foreldrene ville reagere, hva som var viktig for søsken. Det er åpenbart at barna oppfattet situasjonen som skjør. De balanserte i forhold til egen deltakelse og konsekvenser i forhold til foreldre og søsken. Foreldrene kommer ikke selv til orde, men ut fra barnas fortellinger kan det se ut til at foreldrenes evne til «å lytte til» barnet, varierte.

Ved mekling etter barneloven er utgangspunktet at det er motsetninger, og mekler skal verken forstørre eller tildekke disse. Barna ga innblikk i at de var forvirret både i forhold til hensikt og prosess. De hadde ikke fått god nok hjelp til å avklare de ulike forventningene, eller til å få del i foreldrenes perspektiv. Det ser ikke ut til at verken foreldrene eller mekler forklarte fire av barna hvorfor beslutningen gikk på tvers av barnas begrunnede ønsker. På bakgrunn av forskning vet vi at både foreldre og meklere er usikre på hvordan barns syn skal håndteres, og hvordan medbestemmelse kan utøves i praksis. Det kan se ut til at verken foreldre eller mekler var i stand til å kommunisere slik at barna kunne akseptere beslutningene. Ut fra hvordan barna forteller om egne reaksjoner, oppfatter jeg at dette har fått negative konsekvenser både i forhold til familierelasjoner og mekler.

Barna som hadde levd med vedvarende foreldrekonflikter, håpet at en ny mekling kunne få foreldrene til å endre atferd og at kvaliteten i kontakten med far skulle bli bedre. Dette kan forstås i sammenheng med et behov for å beskytte seg mot foreldrekonflikten og mot flere vonde opplevelser. Forskning viser at det som er av størst betydning for hvordan forholdet mellom barnet og forelderen utvikler seg, er samarbeidet mellom foreldrene og at det er lite konflikter. Dette ser ut til å være viktigere enn hvor ofte og lenge samværet varer (Rød, Ekeland og Thuen, 2008; Ahrons, 2006). Barnas håp kan også forstås ut fra studier om hva som er av betydning for relasjonene mellom barnet og samværsforelder i et lengre tidsperspektiv. Barna i familie I ga uttrykk for mange

følelser forbundet med en far de var utrygge på, men også et håp om at han måtte «forstå» hvordan hans handlinger virket inn på dem. De investerte mye i meklingsene i håp om at han ville bli en far med empati og engasjement. Det ser ut til at de vurderte at omfanget av kontakt var av mindre betydning enn om kvaliteten og innholdet i kontakten ble opplevd god, opplevelser som støttes i flere undersøkelser (Dunn, 2004, Gilmore, 2006).

6.2.2 Ikke forberedt til deltakelse (jfr. 5.1.1/ 5.1.6/5.2)

Undersøkelsen viser at barna var lite forberedt på deltakelse i meklings. Dette er et typisk funn i mange studier om barn og meklings (Birnbaum, 2011; van Ninjatten og Jongen, 2011; Fitzgerald og Graham, 2011; McIntosh, 2009; Butler, 2002).

Før første meklings visste alle at de skulle snakke med en mekler, men utover det var prosessen ukjent. Noen hadde forestillinger om hva de skulle delta på ved at de hadde sett rettsaker på TV, og noen hadde lest en brosjyre. De fortalte at det ikke ble slik de hadde forestilt seg. Flere sier at de «forsto litt mer etter hvert», blant annet ved å lytte til hva de andre sa, eller at foreldre forklarte mens de ventet på søsken som snakket med mekler. De fem eldste ble overrumplet da de skjønnte at mekler forventet at de skulle representere seg selv. De ble overveldet av følelser og mangel på strategier i møtet med foreldrene. Det utløste dilemmaer i forhold til foreldres følelser og egen usikkerhet. Barna fortalte at de ble tause, begynte å gråte, eller ikke turte å si det de hadde planlagt sammen med mekler. De følte at de ikke fikk representert seg selv på en god måte. Noen ønsket å gå ut av rommet, andre ble lei seg, noen oppgitt eller sinte. Den yngste skilte seg ut i fler sammenhenger. Han skjønnte ikke hvorfor han måtte delta, og det virket som han var preget av forvirring gjennom hele prosessen. Han klarte ikke å holde fokus i fellessamtalen - «jeg tror jeg sovna litt». Det er åpenbart at denne settingen ikke ivaretok hensynet til en tilrettelagt samtale tilpasset barnas behov (Øvreeide, 2009, 2006).

Deres opplevelser gir grunn til å reflektere rundt hvilken støtte barna trenger fra mekler under og etter deltakelsen. Forskning om ulike fagpersoners møte med barn i vanskelige livssituasjoner er relevant også for meklere. Noen studier viser at enkelte fagfolk ser ut til å forvente at barn er fokuserte samtalepartnere, mens andre studier viser at fagfolk inntar en sterkt beskyttende og/eller overempatiserende holdning. Dette påvirker samhandlingen i samtalen (Mantle mfl, 2006, Eriksson og Näsman, 2009). Andre har vært opptatt av at fagfolk i samtaler med barn må forstå at man ikke kan forholde seg til barn som om deres meninger kan «hentes ut» som om det er et endelig svar uten å se svaret i den sammenhengen det er gitt i (Kjørholt, 2010; Skjær Ulvik, 2009). De fleste norske meklere er familierapeuter. Det er et felt som fra flere er blitt kritisert for ikke å være nok opptatt av utviklingspsykologi, ferdigheter i kommunikasjon med barn og engasjement i samtalene for å gi riktig støtte til barnet (Johnsen mfl, 2000; Mæhle 2000/2001). Andre har problematisert at en «ikke - vitende»

posisjon som er en vanlig terapeutisk tilnærming, kan utgjøre en risiko i meklingsammenheng dersom barnet situasjon ikke får nok plass dersom «alles» perspektiv er like gyldig (Solem, Tilden, Thuen i Fokus, 2008:02). Mange meklere opplever samtaler der barn er deltakere som en vanskelig balansegang, og de uttrykker tvil om de klarer å ivareta barnet (Solberg, 2010; Eriksson og Näsman, 2009; Kvål Svidal, 2006). Dette er erfaringer som er svært relevante å se nærmere på fordi det er sentralt i forhold til barnets opplevelser og muligheter til medbestemmelse.

6.2.3 *Hvor mye medbestemmelse? (jfr. 5.1.5)*

Barn oppfatter seg selv som likeverdige familiemedlemmer som bør delta når familielivet skal drøftes (Strandbu, 2011; Bache-Hansen, 2009; Cashmore og Parkinson, 2008). Mange undersøkelser konkluderer med at barn ikke vil ha ansvar for å bestemme, men vil at foreldrene skal ta hensyn til deres ønsker. Det har vært en oppfatning at barn som har vært eksponert for familievold eller grov omsorgssvikt, har et ekstra behov for å skjermes og ikke bør delta i meklingsammenheng (Goldson, 2006; McIntosh, 2000, 2007).

Mine funn viser at barna før og under første meklingsmøte trodde det var de som skulle bestemme. Det medførte mange stressreaksjoner hos fem av dem i forhold til hva de ønsket, og hvordan foreldrene kom til å reagere.

Det kan være en lettelse å forstå at man ikke har et slikt ansvar, men barna i undersøkelsen uttrykker klare forventninger til at deres ønsker skulle være styrende. Fem av seks mente at de egentlig burde bestemt både omfang og gjennomføring. Dette er mer i overensstemmelse med undersøkelser som viser at barn som har opplevd familievold og grov omsorgssvikt, har klare ønsker om å bestemme framtidige ordninger (Cashmore og Parkinson, 2008; Neale og Smart, 2001). Jeg forstår mine funn slik at barn som har erfaringer de kan sammenligne med, er bedre i stand til å finne ut hva som oppleves best for seg, og forventer meningene blir anerkjent og respektert. Empiri viser at barn som deltar i barnehøringer ganske lett formidler sine ønsker og tanker om hvilke ordninger som er best for seg (Rød, 2010; Axelsson, 2010). Dette er viktig informasjon om barn som kompetente aktører i eget liv dersom de kan delta ut fra egne forutsetninger.

6.2.4 *Oppsummering*

Barnas fortellinger viste at den største utfordringen når det gjaldt hvordan de skulle håndtere sin deltakelse og medbestemmelse, var mangel på tydelighet fra mekler og foreldre om hvordan barnets deltakelse skulle gjennomføres, hva målsetningen var og hvordan barnets syn ville bli behandlet. Sett i et interaksjonistisk perspektiv aktiverte deltakelsen mange følelser hos barnet ut fra indre dialoger om ulike dilemmaer. Disse handlet om barnets usikkerhet, men var også reaksjoner på responser de oppfattet fra foreldre, søsken og mekler før og under meklingsprosessen (Haaland, 2002; Lian Flem, 2001). Barn forhandler fram sine synspunkter her og

nå, og synspunktene dannes ut fra hva som er kjent fra før, opplevelser og egne behov. Dermed blir den subjektive opplevelsen av prosessen og meningen barnet tillegger situasjonen, avgjørende både for innsats og utholdenhet i dialogen det inviteres til. Det var avgjørende for hvordan barnet handlet og i hvilken grad det snakket og resonnererte «fritt» at de ulike samtalene var lagt til rette slik at barnet forsto settingen og kommunikasjonen (Øvreeide, 2009; Cashmore og Parkinson, 2008; Haaland, 2002). Barns deltakelse er en fin balansegang mellom barnets behov for å påvirke sin livssituasjon og ta vare på forholdet til de viktigste personene i sitt liv. Vi speiler oss og vårt selvbilde i andres respons, og for barn er familien viktigst fordi den utgjør basis og stabiliteten i livet. Barna hadde lagt vekt på å være åpne overfor mekler fordi det var et viktig prosjekt at foreldrene skulle forstå dem., men tilbakemelding til foreldrene ble av de fleste opplevd som en relasjonell «risiko», og de ble forsiktige når de skulle gi uttrykk for sine ønsker og spørsmål. I denne balansegangen var mekler som prosessleder og brobygger mellom de ulike perspektivene sentral for barnets opplevelser. Det virket som de fleste også forsto at meklers «innsats» også var viktig for resultatet på kort og lang sikt. Barna hadde ulike erfaringer med mekler i denne avgjørende fasen av sin deltakelse, og det var uklart for dem hvordan mekler representerte deres syn videre i meklingen mellom foreldrene. Det medførte blant annet at de ikke visste hvorfor resultat ble som det ble, eller hvordan foreldrene vurderte barnets syn.

6.3 Momenter å ta hensyn til når mulighetene til deltakelse og medbestemmelse skal styrkes

Barnekonvensjonen slår fast at for at barns perspektiv skal komme fram og kunne bli tatt hensyn til, må det foreligge prosedyrer som gjør det mulig for barn å delta i prosessene der avgjørelsene tas.

Meklingsforskriften overlater til mekler å avgjøre om, og eventuelt hvordan barnet skal involveres. Det er ingen prosedyrer for hvordan barn skal involveres i den obligatoriske meklingsordningen som i aller høyeste grad berører barnet personlig. Det er ingen nedre aldersgrense for retten til å bli hørt, og en konsekvens er at prosedyrene må tilpasses den enkelte sak. Prosedyrer må omfatte at barn får informasjon om sine rettigheter, at de blir snakket med slik at de kan få mulighet til å uttrykke synspunkt, spørsmål og ønsker, og de må kunne delta i mekling på en måte som bidrar til at de får del i viktig informasjon og kan være med på drøftinger med foreldrene. Forskning viser at ingen har ansvar for verken å informere barna om deres rettigheter, eller ansvar for at rettighetene oppfylles (James og Haugen, 2010; Spicer og Evans, 2006).

Vi vet at dagens praksis i Norge er svært lite enhetlig og uforutsigbar for alle involverte (Sintef, 2011; Tjersland og Gulbrandsen, 2010). Derfor er det interessant å se hva barna i undersøkelsen framhever som spesielt viktig for dem som deltakere. De hadde klare oppfatninger om at målet med mekling var å oppnå en gjensidig forståelse mellom seg og foreldrene, og mellom foreldrene om hvordan barnets tid skulle fordeles. De oppfattet sin deltakelse som forpliktende både for dem selv og foreldrene, og handlet ut fra denne forståelsen. I et

interaksjonistisk perspektiv kan dette forstås slik at barn ser på seg selv som selvstendige aktører som har et annet ståsted enn foreldrene, og at det derfor var viktig at de bidro til å opplyse «saken» slik at foreldrene avtalte ordninger som ble rettferdige og bra for alle (Rød, 2010; Cashmore og Parkinson, 2008; Kvaran, 2008; Haugen, 2007; Skjørten mfl, 2006; Fagrell og Karlsson, 2004).

6.3.1 Barnas begrunnelser for hvorfor barn må få delta (jfr. 5.1.6/5.2)

Det var ingen tvil hos barna om det må være en selvfølge at barn får mulighet til å delta. De begrunner sin deltakelse i to sentrale behov som må møtes når familielivet endres etter de voksnes brudd. Det ene er å påvirke avtalene som skal regulere deres liv, og det andre er følelsesmessig støtte og hjelp til å håndtere situasjonen.

Det å kunne påvirke ordningene handler om at når «*det er meg det gjelder*» er det rettferdig og logisk at de skal påvirke eget liv. De hadde erfaringer med å være med å bestemme mange ting i familien, og de visste en del om at de hadde rett til det. De refererte til at relasjoner, hendelser og behovet for å disponere egen tid til egne behov og interesser, måtte bli tatt hensyn til. De var opptatt av at det var viktig å delta i drøftinger som gjaldt familien, de ville være en del av fellesskapet og var opptatt av søskens situasjon. Dette er helt i overensstemmelse med hva barn som har deltatt i ekspertgrupper i regi av Barneombudet har ment (2012). Forskning viser at barn ofte har prøvd å formidle sitt perspektiv til foreldrene uten å få gjennomslag, og de setter sin lit til at mekler skal kunne hjelpe dem (Birnbaum, 2011; Haugen, 2007; Moxnes, 2003). Barna var samstemte om at foreldre ikke vet hvordan det er å være barnet - «*jeg vil jo ikke fordi om de vil*». I disse uttalelsene ligger det et ønske om å bli anerkjent og respektert. Det å bli anerkjent og respektert er viktige faktorer som kan beskytte mot negative konsekvenser (Goldson, 2006; McIntosh mfl, 2000-2007). Noen av barna hadde opplevd at de ikke var blitt hørt, og dette hadde gitt dem opplevelsen av å føle seg maktesløse. Forskning viser at det å oppleve mangel på innflytelse på eget liv, er en risikofaktor for å utvikle uhensiktsmessige mønstre for samhandling med foreldre og søsken (Tjersland, 2007), og en økt risiko for utvikling av psykososiale problemer (Birnbaum, 2009; Graham og Fitzgerald, 2010; Rød, Ekeland og Thuen, 2008; Haaland, 2003).

«*Alle barn med skilte foreldre trenger noen å snakke med selv om foreldrene ikke krangler, for det er trist at familien din er skilt*», er et sitat fra et av barna. Behovet for å snakke med en fagperson som kan forstå barnet, var den andre sentrale begrunnelsen for hvorfor barn må delta i mekling. De hadde behov for å snakke om følelser og opplevelser i en situasjon der dialogen i familien var påvirket for kortere eller lengre tid. Det samme behovet kom til uttrykk når de fleste også sa at de ønsket at mekler hjalp familien til «*bare å snakke uten at vi skal finne løsninger*». Mange snakker med venner, men savnet en god dialog med de viktigste personene i livet sitt. Noen fortalte at en eller begge foreldre ikke «ser eller forstår». De uttrykte håp om at meklingsprosessen

kunne bidratt til at foreldre fikk opp øynene både for barnet som person og for hvordan mor eller fars atferd virket inn på barnets situasjon (Graham og Fitzgerald, 2010; Douglas mfl, 2006). Når barna ga så klar beskjed om at det var til god hjelp å snakke med mekler støttes de av funn i mange undersøkelser (Pryor og Emery, 2004; Cashmore og Parkinson, 2008, Butler mfl, 2002; Neale, 2002). Maes fant at dette også gjelder barn i såkalte «ukompliserte» saker (2012). Andre studier viser at behovet for å snakke med andre enn foreldrene varer lenge (Birnbbaum, 2011; Eriksson og Näsman, 2009). Denne informasjonen fra barna er viktig kunnskap om hvordan voksne kan støtte dem i prosessene som følger av samlivsbrudd (Maes mfl, 2011; Rød, 2010; Kvaran, 2008; Mantle mfl, 2007; Stotzel og Fegert, 2006; Butler mfl, 2002).

Selv om flere av barna i min undersøkelse hadde blandede opplevelser og hadde erfart at de fikk begrenset mulighet til medbestemmelse, hevdet alle med stor tyngde at barn må få denne muligheten. Jeg tolker deres opplevelser dithen at de var fornøyd med at foreldre og mekler anerkjente dem som meningsberettigede. Dernest var det gode følelser knyttet til at de fikk snakket med mekler om følelser og tanker. Noen satte ord på at de lærte mer om hvordan de kunne få sagt ting, og noen sa at de gjennom samtalene med mekler så muligheter de ikke hadde tenkt på. Det hadde vært bra å få mulighet til å drøfte sin situasjon med en voksen de forventet kunne bidra til et resultat som var bra for barnet. Noen var svært takknemlige for at mekler hadde hjulpet dem med å få det slik de ønsket, mens tre delvis var irritert og skuffet over at mekler ikke hadde klart å få en eller begge foreldrene til å høre på barnet. Deltakelsen så også ut til å ha bidratt til å styrke søskenforholdet.

6.3.2 Avklare hensikt og struktur (jfr. 5.1.1/5.1.5/5.2)

Funnene i undersøkelsen viser at hvordan det legges til rette for en aldersadekvat deltakelse, er avgjørende både for barnets opplevelser, og for hvordan barnet klarer å representere seg selv. Muligheten for reell deltakelse avhenger av at de er forberedt på hva de skal være med på, og hvorfor. Forskning viser at barn og foreldre har lite kunnskap både om barns rettigheter og hvordan deres deltakelse og medbestemmelse skal ivaretas når omsorgsordninger avtales.

Barnet deltar for å få informasjon, og for at voksne skal få del i barnets opplevelser og meninger. Meklers barnespesifikke kompetanse og engasjement er avgjørende for hvordan barnet blir møtt relasjonelt (Øvreeide, 2009; Saposnek, 2004). Skal vi få del i barnets perspektiv trenger det støtte til å være i dialog om sine spørsmål og synspunkt slik at det relativt fritt kan sette ord på situasjonen. Samtale ved mekling er også kartlegging, og det blir en balanse der mekler lett kan bli en intervjuer heller enn en motiverende samtalepartner.

Norske barns kunnskap om sine generelle rettigheter og hverdagspraksis i hjem og barnehage/skole, gjør at de forventer at de skal delta i drøftinger om organisering av familielivet (Bache-Hansen, 2009). Barna i

undersøkelsen mente det var ulogisk at deres perspektiv ikke skulle legge føringer for foreldrene. Jeg oppfatter at barna var mer i overenstemmelse med sine juridiske rettigheter enn det forskning viser at foreldre er (Douglas, 2006). Det er et stort dilemma for meklere å snakke med barn dersom foreldrene ikke forplikter seg til vurdere barnets perspektiv, eller til å gjennomføre en prosess tilpasset barnet. Meklere er usikre på om de har mandat til å utfordre foreldrene vedrørende barnets beste (Sintef, 2011; Solberg, 2010). Mekler kan ikke snakke med barnet dersom ikke begge foreldrene samtykker til det (barneloven). Når det er uklart hva barns deltakelse skal føre til, og ordningen oppleves uklar for både meklere, foreldre og barn, vil det være umulig for barnet å utøve medbestemmelse.

Evalueringsrapporten fra 2011 (Sintef) viste at innholdet i meklingsaker varierer stort. Det ser imidlertid ut til at innholdet har liten betydning for antall timer som brukes. Vi må stille spørsmål til om en mer differensiert modell bedre kan tilpasses prosess og innhold. Alle barn må sikres informasjon og deltakelse (Barneombudet, 2012). I de mer komplekse sakene må andre hensyn også ivaretas. En annen tilnærming i saker med høyt konfliktnivå eller hvor barn har vært eksponert for belastende omsorgssituasjoner, bør vurderes. Det foreligger en del erfaring både fra norsk domstol og fra internasjonal meklings om hva som kan være mer hensiktsmessige intervensjoner og virkemiddel for å få økt fokus hos foreldre på barnets behov (Jacobs og Russel, 2010; Rønbeck mfl, 2010; McIntosh, 2008; Goldson, 2006; Lundin og Nylander, 2005). Det må være mulig å implementere denne kunnskapen i den obligatoriske meklings og innen gitt tidsrammer møte barnas uttrykte behov dersom hensikt, mandat, metodisk tilnærming og kompetansekrav blir klargjort.

6.3.3 Krav til kompetanse og tilnærming

Barna forventet at mekler skulle gi psykologisk støtte, hjelpe dem til å håndtere situasjonen og finne strategier samtidig som han skulle representere dem i forhold til foreldrene. Meklerrollen er svært omfattende og etisk utfordrende. Mekler har indirekte stort ansvar for hvordan barnets livssituasjon blir etter meklings. Det er i utgangspunktet vanskelig å møte barnas forventninger, men når forskning viser at norske barn stort sett involveres som et virkemiddel i en fastlåst situasjon, er det grunn til å spørre om hvilken støtte de får i dagens praksis til å gi uttrykk for sitt eget perspektiv eller hvor ivaretagende deltakelsen er.

Barna beskrev faktorer de opplevde ble avgjørende for at de «sa nesten alt» til mekler. Det var viktig at han forsto situasjonen, at han var god å snakke med, og at atmosfæren i samtalen var god. Barna forventet at mekler kunne kommunisere tydelig og aldersadekvat, og opplevde at dette var avgjørende for hvordan de deltok og om de opplevde å bli sett. De var opptatt av at prosessen må tilrettelegges slik at barn vet hva de skal være forberedt på, at det er nok tid, at kommunikasjonen er god, at familien får hjelp til å snakke sammen om annet enn «løsninger», og at de får mulighet til å snakke med mekler senere for å få til forandringer enten det gjelder avtaleinnhold eller foreldresamarbeid. Dette harmonerer med funn i ulike undersøkelser der barn er

informanter, og underbygger at det er nødvendig å sette krav til meklers kompetanse, og hvordan det skal legges til rette for de ulike prosessene (Strandbu, 2011; Byrnes, 2011; Graham og Fitzgerald, 2010, Mantle mfl, 2007; Masson og Oakley, 1999).

Det kan se ut til at kunnskap fra andre fagfelt i forhold til ivaretagende samtaler med barn og barns deltakelse i beslutningsprosesser, inntil nå har fått liten plass i organisering og gjennomføring av den obligatoriske meklingen (Langballe, Trøften Gamst og Jakobsen, 2010; Øvreeide, 2009; Raundalen og Schultz, 2008; Kelly, 2003). Den manglende avklaringen har resultert i «hver mekler sin praksis» (Gulbrandsen og Tjersland, 2010). Dette er ikke bare en unnfalighet i forhold til barns behov og rettigheter, men også en utfordring når det gjelder å sikre kvalitet og rettsikkerhet i en statlig ordning som er etablert for ivaretagelse av barnets beste.

6.3.4 Mekling i et forebyggende perspektiv

Vi vet at mange barn har økt risiko for utvikling av psykososiale problemer etter samlivsbrudd. Min oppfatning er at mangel på en samordning mellom etatene som møter barn, gjør at barns utfordringer etter samlivsbrudd fortsetter å være usynlige og hjelpetiltakene blir individualisert. I den norske obligatoriske meklingsordningen er de berørte barna offisielt usynlige. Vi vet faktisk ikke hvor mange barn som ikke får oppfylt retten til kontakt med begge foreldre, eller om omsorgsordningene er til barnets beste. Vi vet imidlertid at stadig flere barn lever i en omsorgssituasjon som preges av foreldres personlige problemer, interessemotsetninger og manglende evne til å samarbeide godt om barnet (Thuen, 2007; Koch, 2008; Sintef, 2011). Svenske myndigheter registrerer barnet som hovedpersonen det mekles om. En slik praksis ville gi oversikt over alle barn som årlig berøres av den obligatoriske meklingen, og gjort det mulig å sikre at barn blir inkludert og får informasjon om rettigheter og foreldres planer.

Noen land gjennomfører barnesamtaler ved «tvungen» mekling også som et tiltak for å få innsikt i barnets situasjon. Denne muligheten utnyttes ikke av norske myndigheter. En meklingspraksis det barn obligatorisk er deltakere, kan gi innsikt som kan være svært viktig i et forebyggende perspektiv ved at man kan komme inn med tidlig hjelp til barn og foreldre som trenger mer hjelp. Samtidig kan et godt tilbud i forbindelse med mekling i seg selv bidra til å forebygge utvikling av psykososiale vansker ved at viktige prosesser i familien stimuleres. Forskning viser at barns deltakelse har betydning for kvaliteten på framtidige familierelasjoner, og kan bidra til å gjenopprette og stabilisere omsorgssituasjonen ved at viktige temaer blir drøftet. Barnet får innsikt som kan hjelpe dem å forstå hvorfor det ble brudd, de får innsikt i foreldres framtidsplaner, hjelp til bearbeiding og støtte til å håndtere en overveldende livssituasjon, og foreldrene får innsikt som er viktig for gode ordninger (Maes mfl, 2012; Cashmore og Parkinson, 2008; Kvaran, 2008; Saposnek, 2004).

6.3.5 Oppsummering

Et aktuelt spørsmål er om mekling kan møte flere behov enn hva dagens praksis legger opp til. Økningen i antall saker med store konflikter mellom foreldre, utfordrer statens involvering i hvordan barns beste kan ivaretas. Tidlig hjelp kan forebygge utvikling av ulike individuelle problemer, og kan få stor innvirkning på andre samfunnsinstitusjoner.

Jeg intervjuet seks barn som var gode til å sette ord på egne opplevelser og reflekterte rundt egne erfaringer og opplevelser. Dette kan forstås ut fra at de prosessene de har deltatt i, har gitt viktige erfaringer og innsikt som de også kan dra nytte av i andre sammenhenger (Tisdall mfl, 2006). I et symbolsk interaksjonistisk perspektiv kan alle samtaler i mekling gi uante muligheter til å få innsikt i hverandres opplevelser, spørsmål og meninger. Prosessen preges av forhandlinger, og det oppfordres til dialog både i samtale og samarbeid. Når barnet inkluderes, inviteres det til å sette ord på opplevelser i forhold til mor og fars omsorgspraksis. Implisitt kan det føre til at barnet «avdekker» følelser og opplevelser som kan oppfattes «truende» både i forhold til familierelasjoner og eventuelle konsekvenser for barnet. Barna opplevde disse dilemmaene og trengte støtte til å håndtere dem. Dette retter oppmerksomheten mot at mekler i rollen som prosessleder har avgjørende innflytelse på om samhandlingen stimulerer til åpenhet eller om den bidrar til å hindre gode prosesser. Indirekte vil dette få stor betydning for barnets opplevelser, og kan avgjøre om barn får mulighet til psykologisk støtte og medbestemmelse.

Dagens mangel på et klart mandat og en mer enhetlig tilnærming har ført til stor usikkerhet. Når barn kun unntaksvis deltar i mekling må både myndighetene og meklere vurdere hvilke tiltak som er nødvendige for at barnets perspektiv skal komme fram. Det er underlig at en ordning som er etablert for at den skal ivareta barnets beste, ikke legger føringer for hvordan barnets rettigheter eller behov skal oppfylles. Tjue år etter endringene i meklingsordningen, er det på høy tid med en revidering slik at aktørene kan begripe hva de deltar i og hvorfor. Først da er det realistisk å møte barnas forventinger og uttrykte behov for oversikt og relativ kontroll i livet.

7 Veien videre

Barn som berøres av foreldres samlivsbrudd er ulike. Materiale er lite og ikke generaliserbart, men ut fra egen praksis og forskning mener jeg at funnene i undersøkelsen gir relevant innsikt i hvordan barn opplever sin deltakelse i mekling og mulighetene til å påvirke omsorgsordningene. For barna er det en selvfølge at de skal delta i drøftingene når deres liv skal organiseres. De konkretiserer to sentrale hensyn som må ivaretas. Det ene er behovet for å påvirke hverdagene og kontakten med foreldre og søsken, det andre er behovet for psykologisk støtte og hjelp til å håndtere livssituasjonen.

På bakgrunn av undersøkelsen og forskning mener jeg at det snarest må skje vesentlige endringer i dagens obligatoriske ordning. Endringene omfatter alle forvaltningsnivåer:

- Det må avklares hvordan barnets syn skal påvirke foreldrenes avtaler.
- Det må tas stilling til hvordan barns tidsperspektiv kan gjenspeiles i avtalen, og ta hensyn til at livet leves og behov endres.
- Det må tas stilling til hvordan barns ønsker om selvstendige muligheter til å utløse hjelp for egen del, og til å styrke dialogen i familien, skal møtes.
- Det må tas stilling til om saksinnhold skal legge føring for tilnærming og gjennomføring.
- Meklers rolle og mandat må avklares. Mekler er gitt et personlig ansvar for at barnets perspektiv får plass i meklingsrommet, men det er ikke avklart hvordan dette skal skje eller hva som skal vektlegges.
- En konsekvens av klargjøring på ovennevnte punkter, må føre til at det legges føringer for hvordan barnesamtaler skal organiseres og tilpasses, og krav til meklers kompetanse.

Det er vesentlige hull i tilgjengelig forskning. Dersom barn som berøres av samlivsbrudd omfattes av en obligatorisk registrering, vil mine erfaringer når det gjaldt å rekruttere informanter, snart være historie. Dermed kan vi få et bredere grunnlag for å forstå hva som er god hjelp for mange tusen barn hvert år. Det er viktig at det bevilges ressurser og initieres utprøving som gir oss mer kunnskap om hvordan meklingsprosessen kan bidra til ordninger som kan fungere. Vi trenger forskning som inkluderer barnets perspektiv, og spesielt nyttig vil det være å belyse:

- Hvordan kunnskap fra relevante fagfelt kan integreres for å tilpasse deltakelse i forhold til ulik alder.
- Hvordan det enkelte barnets ulike behov kan ivaretas i en søskenflokk.
- Oppfølgingsstudier at hvordan deltakelse i meklingsprosessen har virket inn på hvordan barn har «håndtert» effektene av samlivsbrudd.
- Oppfølgingsstudier som belyser hvordan barns deltakelse virker inn på ulike familierelasjoner (barn-foreldre, søsken).
- Vi trenger mer kunnskap om meklers vurderinger og representasjon av barnets uttalelser, og hva de vektlegger i drøftinger om barnets beste.

Det er på høy tid at meklingsprosessen ivaretar barnets beste og ikke er en «pliktøvelse» der de involverte er usikre og ukomfortable. En nærmere avklaring av hensikten med meklingsprosessen og barns deltakelse vil avgjøre faglig og metodisk innhold, og sannsynligheten for at barn blir «sett og oppfattet» vil styrkes i avgjørende grad.

«Children's participation is only as good as the skill and abilities of the interviewer».

(Donald Saposnek, 2004)

LITTERATURLISTE

- Abrahamsson, Annica og Elin Winsnes. 2011. *Möjligheter och svårigheter*. Göteborg universitet: Institutionen för socialt arbete, C-opsats: En kvalitativ studie om barnsamtal i våradstvist, (08.05.12).
- Amato, P.R. 2000. The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62: 1269-1287, (08.05.12).
- Ahrons, Constance R. 2007. "Family Ties After Divorce: Long-Term Implications for Children." *Family Process*, 46: 53-65. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1545-5300.2006.00191.x/abstract>, (07.05.2012).
- Andenæs, Agnes. 1991. «Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5-åring.» *Nordisk Psykologi: teori, forskning, praksis*. ISSN 0029-1463. 4: 274- 292.
- Antonovsky, Aaron. 1987. *Helbredets mysterium*. Oversatt til dansk av Amnon Lev. København: Hans Reitzels Forlag. Opprinnelig publisert som *Unravelling the mystery of health* (Jossey-Bass, Inc, Publishers 1987).
- Axelsson, Eva og Anna Maria Carlsson. 2003. *En bro mellom lek og virklighet. Att med utgångspunkt från Barnorienterad familjeterapi möta barn i familjerättsarbetet*. Göteborg: Familjerättsbyrån.
- Axelsson, Eva. 2010. Notater fra studiebesøk ved Familjerätten i Gøteborg.
- Backe-Hansen, Elisabeth. 2009. «Barns medbestemmelse sett med barns øyne.» I *Barn*, red. Reidar Hjermann og Knut Haanes. Oslo: Barneombudet.
- Barne- og likestillingsdepartementet. 2008. *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold. Psykologfaglig informasjon til dommere, advokater og sakkyndige*.
- Barne- og likestillingsdepartementet. 2009. *Snakk med meg! En veileder om å snakke med barn i barnevernet*.
- Barneombudet. 2012. *Barnas stemme stilner i stormen*. Oslo. <http://www.barneombudet.no/publikasjoner/status/> (10.06.12).
- Barneombudet. 2012. *Status for barns rettigheter*. Oslo. <http://www.barneombudet.no/publikasjoner/status/>, (14.04.12).
- Birnbaum, Rachel og Michael Saini. 2012. "A Qualitative Synthesis of Children's Participation in Custody Disputes." *Research on Social Work Practice* vol. 22, 4: **400-409**. <http://rsw.sagepub.com/content/22/4/400.abstract> (13.09.2012).
- Birnbaum, Rachel, Nicholas Bala og Francine Cyr. 2011. "Children's experiences with family Justice professionals in Ontario and Ohio." *International Journal of Law, Policy and the Family* 25: 398-422. <http://lawfam.oxfordjournals.org> (08.05.2012).

- Birnbaum, Rachel. 2009. "The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes." I *Research Report*, Department of Justice, Canada.
<http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2009/vcsdm-pvem/p1.html> (20.07.2011).
- Boland, Catharina. 2007. «Det kan være tårer bak smilet». I *Godt nok samarbeid etter samlivsbrudd*, Gudrun Hansen Helskog og Kristin Tafjord Lærum. Modum bad: Samlivssenteret.
- Breivik, Kyrre og Dan Olweus. 2006. "Children of Divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children?" *Scandinavian Journal of Psychology*, 47: 61-74.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16433663> (02.09.2011).
- Brevik, Kyrre, 2008. *The Adjustment of Children and Adolescents in Different Post-Divorce Family Structures. A Norwegian Study of Risks and Mechanisms*. Bergen: Universitetet i Bergen.
http://www.uib.no/info/dr_grad/2008/Breivik_Kyrre.html (10.12.2011).
- Butler, I. mfl. 2002. "Children`s Involvement in their Parents` Divorce: Implications for Practice." *Children & Society*, vol 16: 89-102, (07.05.2012).
- Byrnes, Patricia. 2011. "Voices of children in the legal process." *Journal of Family Studies*, Volume 17: 1, April 2011. <http://pubs.e-contentmanagement.com/doi/abs/10.5172/jfs.2011.17.1.44?journalCode=jfs>, (07.05.2012).
- Cashmore, Judy and Patrick Parkinson. 2008. "Children`s and Parent`s Perceptions on Children`s Participation in Decision making after Parental Separation and Divorce." *Family Court Review* Vol 46:1, January 2008: 91-104. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-1617.2007.00185.x/abstract>, (07.05.2012).
- Department of Justice Canada. 2009. *The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review*.
<http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2009/vcsdm-pvem/p1.html> (20.07.2011).
- Douglas, Gillian m.fl. 2006. *Research into the Operation of Rule 9.5 of the Family Proceeding Rules 1991. Final Report to the Department for Constitutional Affairs*. Storbritannia: Cardiff Law School, (07.05.12).
- Douglas, Gillian. 2005. *The separate representation of children - in whose best interests? I The Collected Papers of the 2005 Dartington Hall Conference*, Bristol: Family Law, pp. 13-22.
<http://www.ccels.cf.ac.uk/archives/publications/2005/douglas.pdf> (07.05.12).
- Dyregrov, Atle. 2010. *Barn og traumer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Dunn, J. 2003. « Contact and Children`s perspectives on Parental Relationships". I *Children and their Families*, eds. A. Bainham mfl. Oxford: Hart Publishing, (10.09.2011).
- Eide, Brit Johanne og Winger, Nina. 2003. *Fra barns synsvinkel. Intervju med barn – metodiske og*

- etiske refleksjoner*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Eriksson, Maria og Elisabeth Näsman. 2009. «Utsatta barn i familjerettsprosessen.» *Socialvetenskaplig tidskrift* nr. 1: 2009.
<http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2009/2009.1.HELVA%20numret.pdf>, (07.05.2012).
- Fagrell, E-B og B. Greger-Karlsson. 2004. *En studie av vårnads- boende- och umgängesutredningar*. FOU Södertörn 34: 04.
http://www.grkom.se/download/18.55340448112b9e59b8980005774/060801_svara_varnads tvister.pdf,(07.05.2012).
- Fitzgerald, Robyn og Anne Graham. 2011. "Something Amazing I Guess: Children's View on Having A Say About Supervised Contact." *Australian Social Work* vol. 64, 4: 487-501.
http://epubs.scu.edu.au/ccyp_pubs/54/ (06.06.2012).
- FN's barnekomite (Committee on the Rights of the Child-OHCHR), 2010. Fifty-third session 11-29 January 2010. Avsluttende merknader fra FN's barnekomite.
<http://www.regjeringen.no/pages/2354993/BK4-eksaminasjonen%20-%20Avsluttende%20merknader%208%204%2010.pdf>, (06.06.2011).
- FN's konvensjon om barnets rettigheter av 20. November 1989 (barnekonvensjonen – BK).
- Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven av 18. desember 2006 nr. 1478.
- Goldson, Jill. 2006. *Hello, I'm a voice, let me talk. Child-Inclusive Mediation in Family Separation*. New Zealand, Centre for Child and Family Policy Research.
<http://www.thefamilymatterscentre.co.nz/Portals/1/SiteDocs/IP-hello-im-a-voice.pdf>, (08.05.2012).
- Graham, Anne og Robyn Fitzgerald. 2010. "Exploring the promises and possibilities for children's participation in Family Relationship Centres." *Family Matters* 84: 53-60.
<http://www.aifs.gov.au/institute/pubs/fm2010/fm84/fm84f.pdf>, (07.05.12).
- Graham, Anne og Robyn Fitzgerald. 2010. "Progressing children's participation: Exploring the potential of a dialogical turn." *Childhood* 2010 Vol 17, 3: 343-359.
<http://chd.sagepub.com/content/17/3/343>, (08.05.2012).
- Gulbrandsen, Liv Mette (red.). 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Gulbrandsen, Liv Mette og Oddrun Skjær Ulvik. 2008. *The concept of participation: Sociocultural and legal aspects*. Paper presentert ved ISCAR's andre internasjonale konferanse, San Diego, 9-13. september.

- Gulbrandsen, Wenke og Odd Arne Tjersland. 2010. «Mekling ved samlivsbrudd: en oversikt over effektstudier.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 2010, Vol. 47: 705-714.
- Gulbrandsen, Wenke og Odd Arne Tjersland. 2010. «Mekling ved samlivsbrudd: oversikt over modeller og ideologi.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 2010, Vol. 47, 8: 692-700.
http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=118932&a=2 (03.03.2011).
- Haaland, Kirsti Ramfjord. 2009. «Mine, dine og våre barn». I *Barn*, red. Reidar Hjermann og Knut Haanes. Oslo: Barneombudet.
- Haaland, Kirsti Ramfjord. 2002. *Barnet i skilsmissem. Et barneperspektiv på familieomforming*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Haavind, Hanne og Haldor Øvreeide (red.). 2007. *Barn og unge i psykoterapi. Bind II. Terapeutiske fremgangsmåter og forandring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Haavind, Hanne og Haldor Øvreeide(red.). 2007. *Barn og unge i psykoterapi. Bind I. Samspill og utviklingsforståelse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Haavind, Hanne. 2009. «Familien som oppvekstarena for barn og unge.» I *Barn*. Red. Reidar Hjermann og Knut Haanes. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Hake, Karin. 1999. *Barneperspektivet – en forskningsstrategi*.
http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/127_k_hake.pdf, (03.06.2010).
- Haugen, Gry Mette D. og Minna Rantalaiho. 2010. «Barns rettigheter ved separasjon og samlivsbrudd» I *Barn som samfunnsborgere - til barnets beste?* Red. Anne Trine Kjørholt. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, Gry Mette Dalseng. 2007. *Divorce and post-divorce family practice: the perspective of children and young people*. Doktoravhandling. Trondheim: NTNU, Norsk senter for barneforskning.
- Hareide, Dag. 2006. *Konfliktmegling – et nordisk perspektiv*. Scandinavian Academic Press.
- Hawthorne, J. mfl. 2003. *Supporting Children through Family Change: A Review of Interventions and Services for Children of Divorcing and Separating Parents*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Hetherington, Emily Mavis og John Kelly. 2002. *For better or for worse: Divorce Reconsidered*. New York: W.W. Norton & Company.
- Hundeide, Karsten. 2003. *Barns livsverden. Sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hoviosen, Grethe Karin, 2012. Brikker i voksenspillet. Fontene 06:48-55.
http://multimedia.api.no/www.fontene.no/archive/04354/fagart__hoviosen_4354455a.pdf
- Hydèn, Margareta. 2000. "Forskningsintervjun som relationell praktikk". I: *Kjønn og fortolkende metode* :

- metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Hanne Haavind (red.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Jacobs, Nicky og Jaffe Russel. 2010. "Investigation the Efficacy of CoMeT, a New Mediation Model for High-Conflict Separating Parents." *The American Journal of Family Therapy*, 38:1, 16-31.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01926180902945624>, (10.09.2012).
- James, Adrian L., Gry Mette Haugen, Minna Rantalaiho og Rebecca Marples. 2010. "The Voice of the Child in Family Mediation: Norway and England." University of Sheffield and Norwegian Centre for Child Research. *International Journal of Children's Rights* 18 (2010) 313-333.
<http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2009/vcsdm-pvem/index.html#a01>, (07.05.2012).
- James, Adrian og Allison James. 1999. «Pump up the volume: Listening to children in separation and divorce.» *Childhood* 6: 189-206, (07.05.2012).
- Jensberg, Heidi, Marian Åndanes, Gry Mette Haugen, Minna Rantalaiho og Tonje Lossius Husum. 2012. «Hvordan oppleves meklingsordningen av foreldrene?» *Fokus på familien* årgang 40 Nr. 2: 2012.
- Jensen, Per og Inger Ulleberg, 2011. *Mellom ordene. Kommunikasjon i profesjonell praksis*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Johnsen, Astrid; Sundet, Rolf; Vigdis Wie Torsteinsson, 2000. *Samspill og selvopplevelse – nye veier i relasjonsorienterte terapier*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Kelly, Joan. 2002. "Psychological and legal interventions for parents and children in custody and access disputes: Current research and Practice." I *Virginia Journal of Social Policy & the Law* (Vol. 10 2002-2003). <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=10+Va.+J.+Soc.+Pol'y+%26+L.+129&srctype=smi&srcid=3B15&key=f13193ca566b8537e84ce8f5ec35898c>, (10.09.12).
- Kjørholt, Anne Trine (red.). 2010. *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Koch, Kathrin. 2008. *Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven – saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Kopperud, Ella. 2007. *Barn på familiekontor? Om familierapeuters håndtering av barneperspektivet når foreldre ber om hjelp etter samlivsbrudd*. Masteroppgave i familierapi og systemisk praksis. Oslo: Diakonhjemmets høgskolesenter.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Forlag AS.
- Kvale, Steinar. 2005. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Kvaran, Inge. 2008. *Skilsmisse sett med barns øyne – barns sårbarhet og håndtering*.
Doktoravhandling. Trondheim: NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse,
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- Kvello, Øyvind. 2012. *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvål Svidal, Linda J. 2006. *Fortellinger om å involvere barn og unge i mekling*. Masteroppgåve i
rådgjevnadspedagogikk. Trondheim: NTNU, Pedagogisk institutt, Fakultetet for
samfunnsvitenskap og teknologileiing.
- Langballe, Åse, Kari Trøften Gamst og Marit Jakobsen. 2010. *Den vanskelige samtalen*.
Barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse.
Nasjonalt senter om vold og traumatisk stress Rapport 2/2010.
<http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/DenVanskeligeSamtalen> (07.05.2012).
- Levin, Irene og Jan Trost. 2005. *Hverdagsliv og samhandling. Med et symbolsk interaksjonistisk
perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Levin, Irene. 1994. *Stefamilien- variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura.
- Lian Flem, Aina. 2001. «Det er liksom mamma og pappa som kommer først, da» - Om barns skjulte
ansvar for foreldre etter skilsmissen.» I *Skilsmissens mange ansikter*, Kari Moxness m.fl.
Kristiansand: Høgskoleforlaget AS.
- Lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr. 7 (barneloven – bl).
- Lov om ekteskap av 04. juli 1991 nr. 47 (ekteskapsloven)
- Lov om familievernkontorer av 19. juni 1997 nr. 62 (familievernkontorloven).
- Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30
(menneskerettsloven - mnskr).
- Lundin, Anette og Maria Nylander. 2005. *Vem lyssnar på barnet? En studie av familjerettslig arbeid*.
Stockholm: Ersta Sköndal Högskola, (10.02.2012).
- Maes, Sofie DJ/ De Mol, Jan and Buysse, Ann. 2012. "Children's experiences and meaning construction
on parental divorce: A focus group study." *Childhood* 2012 19: 266. Online:
<http://chd.sagepub.com/content/19/2/266>, (07.05.2012).
- Mantle, Greg, Tina Moules, Ken Johnson with Jane Leslie, Sarah Parsons og Ray Shaffer. 2007.
"Whose Wishes and Feelings? Children's Autonomy and Parental Influence in Family Court
Enquiries." *British Journal of Social Work* (2007) 37:785-805. <http://bjsw.oxfordjournals.org> ,
(07.05.2012).
- Masson, Judith og M. Winn Oakley. 1999. *Out of hearing: Representing Children in Court*. Chichester:
Wiley, (08.05.2012).

- Mattsson, Titti. 1998. «Barnets mening i LVU-prosessen.» *Socialvetenskaplig tidsskrift* nr 1 : 98.
<http://svt.forsa.nu/documents/forsa/documents/socialvetenskaplig%20tidsskrift/artiklar/1998/barnets%20mening%20i%20lvu-processen%20av%20titti%20mattson.pdf> , (15.10.2012).
- McIntosh, Jennifer. 2003. "Enduring Conflict in Parental Separation: Pathways of Impact on Child Development." *Journal of Family Studies*, Vol. 9, No. 1, April 2003:63-80. <http://pubs.e-contentmanagement.com/doi/abs/10.5172/jfs.9.1.63>, (08.05.2012).
- McIntosh, Jennifer; Yvonne D. Wells; Bruce M. Smyth; Caroline M. Long. 2007. "Child-focused and Child-inclusive Divorce Mediation: Comparative outcomes from a Prospective study of Postseparation adjustment." *Family Court Review* Volume 46, Issue 1:105-124, January 2008. Online: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-1617.2007.00186.x/full>, (07.05.2012).
- Moxnes, Kari. 1990. *Kjernespregning i familien. Familieforandringer ved samlivsbrudd og dannelse av nye samliv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Moxnes, Kari, Inge Kvaran, Hjørdis Kaul og Irene Levin (red.). 2001. *Skilsmisens mange ansikter. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høgskoleforlaget AS.
- Moxnes, Kari. 2003. *Skånsomme skilsmisser – med barnet i fokus*. Kristiansand: Høgskoleforlaget AS.
- Mæhle, Magne. 2000. «Bruk av barnespesifikk kunnskap i familieterapi.» Del 1. Fokus 1/2000:19-37.
- Mæhle, Magne. 2001. «Bruk av barnespesifikk kunnskap i familieterapi. Del 2. Kunnskap som utgangspunkt for å stille terapeutiske spørsmål.» Fokus 1/2001:3-21.
- Mæhle, Magne. 2007. «Nyere utviklingspsykologi som ramme og forutsetning for klinisk arbeid med barn.» I *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1*, red. Hanne Haavind og Haldor Øvreeide. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Neale, B. 2002. "Dialogues with children: Children, divorce and citizenship." *Childhood*, 9: 455-475, (08.05.2012).
- Nilsen, Wendy, Anni Skipstein og Kristin Gustavson. 2012. *Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og mekling: Konsekvenser for barn og unge*. Rapport 2012:2. Oslo: Nasjonalt Folkehelseinstitutt.
- Nordhelle, Grethe. 2006. *Mekling; konfliktforståelse og konflikthåndtering*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Nordhelle, Grethe. 2007. *Mekling II; sentrale temaer i konflikthåndtering*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- NOU 2008:9. *Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

- Parkinson, Patrick, Judy Cashmore og Judi Single. 2005. Adolescent's views on the fairness of parenting and financial arrangements after separation. *Family Court Review*, Vol 43: 3, (07.05.2012)
- Piper, C. 1997. «Ascertaining the wishes and feelings of the child». *Family Law*, Vol 27: 796-800, 08.05.2012)
- Qvortrup, Jens. 2010. «Om børns rettigheder i voksensamfunnet.» I *Barn som samfunnsborgere - til barnets beste?* Red. Anne Trine Kjørholt. Oslo: Universitetsforlaget.
- Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. 2008. *Kan vi snakke med barn om alt?* Oslo: Pedagogisk forum.
- Reichelt, Sissel. 1996. «Forskning for praksis – av akademisk relevans?» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 1996:3.
- Riebe-Anderssen, Tor-Andrè, Toril Stray og Y.L. Sandvold. 2007. *Modell for høring av barn*. Familievernkontoret i Asker og Bærum.
- Rogoff, Barbara. 2003. "The Cultural nature of Human Development." I *Kompendium i psykologi Emne 1, Bachelorstudiet i barnevern 2010-2011*. Høgskolen i Oslo.
- Rød, Oddny. 2010. «Barns deltakelse i meklings og samværssaker – Barnehøringsmodellen som metode.» *Fokus på familien* 2010:02.
- Rød, Per Arne, Tor-Johan Ekeland og Frode Thuen. 2008. «Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol 45, 2008: 555-562.
- Rønbeck, Knut, Tore Hagen og Hanne Haavind. 2010. «Foreldreposisjoner i bevegelse: Fra fastlåst konflikt til utvidet omsorg og empati for egne barn.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol 47, nummer 8, 2010: 720-729.
- Sandberg, Kirsten. 2008. «Barns rett til å bli hørt.» I *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, red. Kirsten Sandberg, Njål Høstmælingen og Elin Saga Kjørholt. Oslo: Universitetsforlaget.
- Saposnek, Donald T. 2004. *Working with children in mediation*. In *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*. Eds. Jay Folberg, Ann Milne and Peter Salem. New York: Guilford Press, (12.10.2012).
- Shaw, Anne Lori. 2010. "Divorce Mediation Outcome Research: A Meta-Analysis." *Conflict Resolution Quarterly* vol. 27, no. 4, Summer 2010.
<http://www.mediate.com/ccr/docs/Divorce%20Mediation%20Outcome%20Research%20A%20Meta-Analysis%20by%20L.A.%20Shaw.pdf>, (10.10.2012).
- Skjær Ulvik, Oddbjørg. 2009. «Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i

- profesjonelle hjelperes samarbeid med barn.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol 46, nummer 12, 2009: 1148-1154.
- Skjørten, Kirsten, Rolf Barlindhaug og Hilde Lidèn. 2007. *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Skjørten, Kirsten. 2010. «Barns meninger om samvær.» I *Barn som samfunnsborgere - til barnets beste?* Red. Anne Trine Kjørholt. Oslo: Universitetsforlaget.
- Smart, Carol. 2006. "Children's Narratives of Post-Divorce Family Life: From individual experience to an ethical disposition." *The Sociological Review* 2006 vol 54(1): 155-170, (10.10.2012).
- Smart, Carol, Ben Neale og Amanda Wade. 2001. *The Changing Experience of Childhood*. Cambridge: Polity Press, (10.10.2012).
- Smith, A.B, N.J. Taylor og P. Tapp. 2003. «Rethinking children's involvement in decision-making after parental separation.» *Childhood* 10: 201-216.
- Smith, Anne B. og Nicola J. Taylor, Nicola. 2003. *Rethinking children's involvement in decision-making after parental separation*. Paper presented at the Eight Australian Institute of Family Studies Conference, Steps forward for families: Research, practice and policy, Melbourne, 12-14 February 2003. (09.10.2012)
- Solberg, Sverre Sigmund. 2010. *Å samtale med barn ved mekling - kunsthåndverk med mange dimensjoner*. Masteroppgave, Det medisinske fakultet, Barn og unges psykiske helse, NTNU.
- Solem, May-Britt, Tilden, Terje, Thuen, Frode: «Å ta empirien på alvor – er forskningsbasert kunnskap relevant for systemiske familiebehandlere?» I *Fokus* 2008:02
- Soltvedt, Martin. 2005. *BOF - Barnorienterad familjeterapi*. Falun: Bokförlaget Mareld.
- SOU 2005:43. Vårnad – Boende – Umgånge. *Barnets bästa, föräldrars ansvar*. Sveriges Justitiedepartement.
- Spicer, Neil og Ruth Evans. 2006. "Developing Children and Young People's Participation in Strategic Processes: The Experience of the Children's Fund Initiative." *Social Policy and Society* Vol 5 / Issue 02 / April 2006:177-188. <http://dx.doi.org/10.1017/S1474746405002861>, (03.04.2011).
- St.meld.nr.29 (2002-2003). *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*. Barne- og familiedepartementet.
- Statens Barne-, ungdoms- og familieetat. *Årsrapport 2011*.
http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Om%20oss/%C3%85smelding/%C3%85srapport2011_endelig.pdf (20.09.12).
- Strandbu, Astrid. 2008. *Hvordan legge til rette for barns deltakelse i familierådets beslutningsprosess?* Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

- Strandbu, Astrid. 2011. *Barnets deltakelse. Hverdagsliv og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Stotzel, Manuela og Jørg M. Fegert. 2006. "The representation of the legal interest of children og adolescents in Germany: a study of children`s guardian from a child`s perspective." *International Journal of Law, Policy and the Family* 20: 201-224, (07.05.2012).
- Størksen, Ingunn. 2006. *Parental Divorce: Psychological distress and adjustment in adolescent and adult offspring*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Stavanger.
- Stålsett, Gry. 2007. «Sorgen over bruddet – hos voksne og barn». I *Godt nok samarbeid etter samlivsbrudd*, Gudrun Hansen Helskog og Kristin Tafjord Lærum. Modum bad: Samlivssenteret.
- Taylor, N. 2006. «What do we know about involving children and young people in family law decision-making? A research update». *Australian Journal of Family Law* 20: 154-178, (08.05.2012).
- Thagaard, Tove. 2008. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thuen, Frode. 2007. «Samlivsbrudd som risikosituasjon». I *Godt nok samarbeid etter samlivsbrudd*, Gudrun Hansen Helskog og Kristin Tafjord Lærum. Modum bad: Samlivssenteret.
- Thuen, Frode. 2004. *Livet som deltidsforeldre*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tisdall, E.K.M. m.fl. 2004. "Children's Participation in Family Law Proceedings: A step too far or a step too small". *Journal of Social Welfare and Family Law* (1) 2004:17-33, 08.05.2012).
- Tjersland, Odd Arne. 2007. «Typiske reaksjonsmåter hos barn.» I *Godt nok samarbeid etter samlivsbrudd*, Gudrun Hansen Helskog og Kristin Tafjord Lærum. Modum bad: Samlivssenteret.
- Tjersland, Odd Arne. 2010. «Mekling trenger tid.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol. 47, nummer 8, 2010, side 758-759.
http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=120523&a=4. (03.03.2011).
- Trost, Jan og Irene Levin. 2010. *Att förstå vardagen med ett symbolsk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Trøften Gamst, Kari, Åse Langballe, Magne Raundalen og Haldor Øvreeide. 2006. *Samtaler med små barn i saker etter barneloven*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Van Nijnatten, Carolus og Esli Jongen. 2011. Professional conversations with children in divorce-related child welfare inquires. *Childhood* 18:540. <http://chd.sagepub.com/content/18/4/540>, (07.05.2012).
- Veileder Q15/2004 *Om saksbehandlingsregler i barnefordelingsaker for domstolene og høring av barn*.

Barne- og familiedepartementet.

Wallerstein, Judith. 2005. "Growing up in the divorced family." *Clinical Social Work Journal* 33:4, 401-418. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10615-005-7034-y#page-1>, (07.05.2012).

Øvreeide, Haldor og Reidun Hafstad. 1995. *Samtaler med barn*. 2. utgave. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Øvreeide, Haldor. 2006. «*Metodiske samtaler med barn og deres viktige voksne*». Forelesning 10.09.2006. Institutt for familie og relasjonsutvikling.

Øvreeide, Haldor. 2009. *Samtaler med barn*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.

Ådnanes, Marian, Gry Mette D. Haugen, Heidi Jensberg, Minna Rantalaiho og Tonje Lossius Husum. 2011. *Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov*. Trondheim: Sintef, Rapport A20162.